

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

LXVIII. évfolyam 2022/4.

SALGÓTARJÁN 100

MIKSZÁTH 175

KÉPZŐMŰVÉSZET

Birkás Babett

SZÉPIRODALOM

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Oláh András versei	12
Baranyi Ferenc: Körözüvény	19
Jóna Dávid: Körözüvény	20
Lackfi János: Mi kék a kék	32
Tajti Bálint versei	38
Berényi Klára versei	49
Acsai Roland: Vízkereszt	59
Lengyel János: Papírosok vére	78
Fellinger Károly versei	84

MADÁCH 200

Gy. Szabó András: Arany Madáchnál	3
Gyukits György: Danton a terror hálójában	22

SALGÓTARJÁN 100

Nívelt Ágota: Gyertyaláng	4
Baráthi Ottó: 50 év a 100 éves Salgótarján városában – Emlékmorzsák egy készülő memoárból (3. rész)	40

MIKSZÁTH 175

Gy. Szabó András: Fili, a magyar Oblomov – Egy Mikszáth-novella kapcsán	13
Pásztor Éva: 140 éves <i>A jó palócok</i> , Mikszáth Kálmán novellásgyűjteménye	33
Kun Miklós Jenő: Adalékok a Mikszáth család és Pósa Lajos kapcsolatához – Fókuszban Az Én Újságom	61

HISTÓRIA

Erdős István: Nyezabudka – Nefelejcske	50
--	----

PALÓC KONYHA

Nagy Zsófia konyhája – Disznóvágási emlékek	80
---	----

INTERJÚ

Ádám Tamás: Musicals írt a csikidam-király – Interjú Szikora Robival 85

NÉZŐPONT

Pásztor Éva: Játék – komolyan – Belső utak szavakban való bejárása 89

SZEMLE

Lajtos Nóra: Útjegyzetek gazdag tárháza – Lukáts János: *Tájak te-
nyerén* 101

Szentjános Csaba: Jóna Dávid: *Déavid, Aranyapám!* 105

Csongrády Béla: Egy megvalósult álom – Gabora Attila: *Záróra után
– A pincéértől kapott borralaló* 107

GY. SZABÓ ANDRÁS

Arany Madáchnál

– Hát, megyek – szólta magának.
 – Érkezésem megírtam, Imre vár.
 Régóta tegeződtek,
 ontotta hevét tűzön a nyár.
 Nem aludt sokat, ötkor már fenn volt,
 a szoba közepén zsúfolt csomagok.
 – Hogy kerül le innen mindez?
 Állt fölöttük, morfondírozott.
 Lent konflis várta, kövér kocsis.
 Mogorva férfi, szuszogva pakolt.
 Kihalt utcán futott a két pej,
 ébredt a város, hat óra volt.
 Az indóház falán vastag korom.
 Vaspályáján gőzben a vonat.
 – Írjál, írj le mindent! –
 hallja feleségét az ablak alatt.
 S futott a mozdony, „iszonyú
 sebesen”,
 ahogy emlegette később eleget,
 fák suhantak, távolabb a Duna,
 majd éles fütty, fék, Vácra érkezett.
 Az állomáson Pass András várta,
 kedvére való öreg palóc.
 Régi embere Madáchnak,
 ki kópén vitte a szót
 fenn a bakon a négy lovas batáron,
 s hányta a tréfát végig az úton.
 Értette is, nem is Arany.
 Mulattatta a huncut „inas”.
 Mít kihántott szavai burkából,
 annak tán fele sem volt igaz.
 Rétságon megálltak
 „villázni” keveset. Ittak a lovak is,

Pass abrakoltatott. Majd:
 – Sétáljon az úr, ülünk még eleget.
 Bírnunk kell valahogy a fene meletet.
 Kevéssel dél után Csesztvén voltak,
 Árnyas szép hely, Múzsáknak való.
 Ketten várták, Madáchnak öccse,
 és Szontagh, a barát, a hű támogató.
 Aztán megjött ő is,
 kiért lelkesült, indult útnak Arany,
 a „rokonérzelmű pályatárs”,
 mert így gondolta, mióta
 első levelét Madáchnak megírta,
 benne a hírt, a döntő ítéletet:
 remekmű született.
 S mint a pipafüst a jó ebéd után,
 áradt a szó az abrosz felett,
 – No és, rázott az út, és a Börzsöny?
 S Arany felelgetett. Fáradt volt még,
 de üdítette Madách, a megért
 találkozás,
 öles hársfák alatt a könnyű séta,
 a parttalan idő, mely alatt
 csapongott, szárnyalt a gondolat,
 ahogy haladtak, kart karba öltve
 az ösvény szeszélyét követve.
 Közel a házhoz egyszer csak
 megálltak.
 Buja reketyésben a többitől távol
 két fa hivalkodott az ég magasából.
 A tagadás két fája – szólta Arany,
 majd Madáchra nézve, szelíden:
 – Hát, nem itt kezdődött minden?

NÍVELT ÁGOTA

Gyertyaláng

December volt. Végre készen állt a szoba-konyhás kis lakás, az asszonyt és az ötéves kisfiát várta, akik éppen a havat taposva a salgói erdőn át igyekeztek új otthonuk felé. Ahogyan a homály rátelepedett a hegyekre, a háború úzte vadak megkezdték pihenőjüket, de most nyugtalan, felszínes álmukból a léptek hangjára felriadva menekülőre fogták magukat. A szürkességben hol itt, hol ott villant fel egy-egy riadt szempár. Őzek, nyulak, szarvasok mozdultak, s közülük sok éppen a Zagyva-patak medrét át-átszelő földutat keresztezve rohant a sűrűség túlsó oldala felé.

– Anyuka! Tetszett ott látni? Meg ott is? – suttogta félénken a gyermek, mutatva hol erre, hol arra valamely sejtelmes árny irányába.

– Jobban félnek azok a szegény állatok tőlünk, mint mi őtőlük, Jenci – nyugtatta az asszony a gyereket. – Nem bántanak ők senkit.

A kis Jenci hamar megnyugodott, hiszen ez semmiség volt az elmúlt hónapokban átéltekhez képest.

Aztán Zagyva faluhoz közelebb az erdő ismét álomba szenderedni igyekezett, és ő elmélyedt az emlékekben. Mert mikor is kellett félni? Jó pár-szor, a légvédelmi sziréna hangját meghallva, a legközelebbi védelemben inálva. A teljes besötétítés, a régen oly hívogató meleg fényű ablakszemeket takaró kék légópapír komorsága, és hogy az I. világháborús emlékművet ölelő park mentén húzódó mély árok szélét csak a fehérre festett, elgörbített sínek mutatták, mindezek a télbe forduló, rövidülő nappalok miatt amúgy is szomorkás napokat még nyomasztóbbá tették. Az őszön már lehetett hallani a bombázásokat, és Hatvan felől láthatók voltak a tüzek. A sínek, hangok, látványok és érzések szorongatták az emberek lelkét.

Miközben Jenci anyukája mellett szaporázta lépteit, gondolatai az időben egészen a nyár végéig léptek vissza. Ragyogó és békés meleg volt augusztus 20-án. A porszemek táncoltak a fák levelei között áthulló napfényben, és a lelkekben együtt ült meg csendben Szent István ünnepe és a bánat a világ sorsa felett. A nyugalom halk neszeit megint a légvédelmi sziréna üvöltése hasította szét, az emberek azonmód rohantak a legközelebbi bányaknához, amely a salgóiak számára óvóhelyül szolgált. Jenci nagyapókéval és édesanyjával otthon maradt. Valahogy úgy érezték, most

nem Salgóbánya a célpont. És valóban. Az ég egyre erősebben morajlott, majd elsötétült. Észak-olaszországi támaszpontokról a Visztula felé, a német vonalak bombázására dübörgött órákon át száz meg száz angolszász repülőgép. Középen a liberátorok, jobbra-balra a kísérőgépek. A mennydörgő ég alatt az élet remegő szívverése alig volt tapintható, a poros cseresznyefa szinte erejét vesztetten engedte át levelei között a napfényben ezüstösen csillogó gépek káprázatos látványát. És csak szállt és szállt pörögve, forogva, meg-megremegve a rengeteg kidobott, rádiózást zavaró sztaniolpapír... Elszorult torokkal álltak a fa alatt, majd Jenci kijebb lépett, megkövülten szegezte a tekintetét az égre, míg az utolsó gép hangja is el nem halt.

Már szeptember lehetett, nagyapókéval a futballpálya feletti kis akácokban sétált, amikor ugyancsak repülő hangjára kapták fel a fejüket, de ez most nem az a mély és monoton dübörgés volt, mint amit a hatalmas bombázók özöne hallatott. A csalóka, erdőszéli békét most három repülőgép motorja fojtotta, taposta porrá, a levegőt remegtetve. Két orosz JAK szorongatott egy német Messerschmittet. Föl és alá szállva, körözve, fordulva, pörögve próbáltak egymás elől kitérni, az ellenség mögé kerülni, és azt likvidálni. A torkolattűz, a golyószórók kepelése, a golyók süvítése, a manőverező repülőgépek vad keringője, mélyen brummogó, majd rekedten fel-felsikító hangja szédítő, részegítő látvány és élmény volt. Végül a Messerschmitt kilőtte az egyik orosz repülőt. Akkor a maradék orosz kelet, a német nyugat felé elmenekült. A sérült orosz gép sötét füstgomolyt okádva szintén keleti irányba távozott. Később nagyapóka mondta, hogy távolabb, talán Kazár határában zuhanhatott le. Az ég elcsendesült, vége volt. Jenci lenyűgözve állt, megszólalni sem tudott. De nagyapóka is nyirkos tenyérral szorította a gyerek kezét, és remegő térdel, szinte botorkálva kísérte őt haza.

Jenci még az emlékképek hatása alatt volt, amikor Zagyvára értek. Nemsokára befordultak a Godén-szögbe.

– Ez már a mi utcánk! – örvendezett édesanyja. Hangján érződött, hogy lelke most nyugodott meg igazán, mintha a horgonyt vető hajóról a pallót most engedték volna a partra.

– Anyuka! Laknak itt gyerekek?

– Hát hogyan lagnának. Sok játszópajtásod lesz majd, meglátod. A zagyvaiak jó emberek, nekem elhiheted! – válaszolta az anya, azzal benyitott egy kiskapun. – Itt is vagyunk. Itthon.

A parányi ház ajtaja a léptek kopogására, a talpak csoszogására kinyílt. Nagyapóka állt az ajtóban. Szeretettel kapta föl a gyermeket.

– Mancikám, már aggódtam, olyan későn értetek – üdvözölte zsörtölődő hangon nevelt lányát.

Azzal beléptek az ajtón. Mancika a küszöbön átemelve lábát úgy érezte, hogy akkor egy új, áldott világ kapuját is átlépte.

Másnap a bágyadt napfénynél Jenci alaposan szemügyre vette a környéket. A ház sok apróbb és nagyobb társával együtt a szűk, zegzugos kis utcácska mentén a Vár-hegy oldalába tapadva állt. Az utca fölött vezető, az övéktől alig szélesebb kocsuiúthoz keskeny, a falusiak által csak szurdiknak nevezett gyalogos átjáró vezetett. Az út fölé magasodott a sárga falú templom. Az Árpád-kori szentély s hajó millenniumra kapott karcsú tornya vigyázva őrizte a temetőt, és úgy ragyogott, mintha tudomást sem akarna venni a háta mögött terpeszkedő Vár-hegyről, ahol egykor Zagyváfő vára állt. A várból mára már semmi sem maradt, de csupasz sziklájáról a látogató még így is leszegett fejjel nézte a karcsú templomtornyon büszkélkedő keresztet. Jencinek tetszett ez az új lakhely. Nem csak az volt abban izgalmas, hogy itt valaha vár állt, volt az Salgónak is, s az még ma is áll. S nem csak az, hogy a bányatelep poroszos képétől eltérően két egyforma portát ide nem teremtett a jó Isten, hanem az is, hogy az utcájuk telis-tele volt vele egyívású gyerekekkel!

De a dolgok nem maradtak sokáig ebben a nyugodt mederben. Kis létszámban már nyár óta állomásoztak itt katonák, de decemberben a visszaszorulóban lévő németek átlépték a falu határát. A Godén-szögi házikóba Kurt, a német sofőr lett bekvártélyozva. Hatalmas, erős, harc-edzett katona volt. Nagypókával, aki tört németiséggel valahogyan csak elboldogult, estelente megbeszéltek a világ dolgait. Elmesélte, hogy Füleken az állomást rettenetesen szétbombázták, és azt is, hogy 1937 óta szolgál, és hogy otthon négy szöszeke gyereke várja. Teste, lelke bármilyen fáradt volt, minden alkalommal, amikor megérkezett, derékig levetkőzött, és alaposan lemosakodott. Nagyon vágyta már a békét, regensburgi otthonát, ahonnan látni lehetett az óvárosi Szent Péter-katedrális kettős tornyát. Gyakran emlegette, hogy vasárnaponként a Duna felett átívelő Kőhídon szeretne már sétálni a családjával, nem pedig távoli hegyek-völgyek dűlőútjainak sarát taposni. Jencinek minden alkalommal, amikor az egyre-egyre közeledő frontról visszatért, kilőtt géppisztoly-hüvelyeket hozott játszani.

December 23. volt. A fagy picit megroppant reggelre. A tél súlyos hőterhet cipelő lila és fekete felhőket ültetett a környező hegyekre. Délidőre aztán nekiveselkedett a szél, és mint szorgos juhászkutya, a felhők javát arrébb terelte, a maradékát pedig szétmaszatolta. Délutánra olyan szürke

takaró borította a falu egét, mint amilyen a front egyre közelebbi ágyúinak dörgésétől szorongó, reményét elvesztő asszonyi tekintet. Így várták a zagyvaiaak Isten fiának születése napját.

A Godén-szögi kis család tanakodott. Hogyan legyen a karácsony? Ünnepi asztal nem lesz, nem lehet. Fogytán az élelem, az a kevés zsír, liszt, cukor a szén alatt lapul. De a tüzelő is igen szűkös. Aztán Mancika és nagyapóka, mintha összebeszéltek volna, egyszerre fordították a hokedlin ólomkatonáit pakolgotó Jenci felé tekintetüket.

– Egy kis fát mégiscsak állítsunk a gyerekeknek – mondta Mancika halk, fátyolos hangon. – Hadd legyen valami az öröme.

– Reggelről kisétálok, láttam egy formásat a Hegyes-hegy aljában – rendezte el nagyapóka az ügyet.

Aznap Kurt egészen hamar megérkezett, de mondta, hogy az estét most a bajtársaival tölti, s hamarosan indul is.

– Weichnachten steht vor dem Tür! – mosolygott még vissza az ajtóból. – O Tannenbaum...! – hallatszott a távolodó katonacsizma kopogása mellett a dudorászás.

Egy jó óra múltával az utca csendjét olyan hangos éneklés verte föl, hogy az emberek kíváncsian dugták ki a fejüket az ajtóreszen. Elöl vonult egy német tizedes, a vállának támasztva méteres erdei fenyőfácska. A gyantás törzset szorongatva büszkén vezette a csapatot. A többi katona, német és magyar – köztük Kurt – a téli zimankó ellenére felgyűrt ingujjban, hármással, négyesével egymást átkarolva, énekelve vonultak az utcán.

„Stille Nacht, heilige Nacht!

Alles schläft, einsam wacht ...”

Zengett az ég dicsérete, és a csodavárás ott bontotta üde és zsengezöld illatú leveleit a kérges katonaszívekben.

Ahogy nagyapóka mondta, másnap délelőtt a kis karácsonyfa már a kerek szobaasztalon állt. A csillámporos papírmásé házikó, a pici templom, a parányi szélmalom a finom tűlevelek közül hunyorogva kukucskált a csendes szoba világába. Egy esztendő alvás után, még álmosan pislogva keresték az ismerős tárgyakat, fülelték az ünnepi neszeket. A fenyő sudarára csíptetve színes tollú madárka billegett. Büszkén remegtette kis fejét, mintha azt mondaná: „Igen-igen-igen, itt az idő!” Mancika éppen az angyalhajért nyúlt, amikor iszonyatos detonáció rázta meg a házikó ablakait. A szirénák előtte nem jeleztek semmit. Nem volt légiriadó. Nem értették, hogy mi történt. Reszketve várták a folytatást, és az jó két óra múlva következett, s ha lehet, ennek még erősebb volt a hangja, mint az első. Kurt alig tíz perc múltával benyitott a konyhába. Tőle tudták meg, hogy a

csató-kuti hidat és az erőmű hűtőtornyait robbantotta föl a visszavonulóban lévő német alakulat. És nem volt többé villany.

Dél volt, amikor riadó jött, amit nagy lőtás-futás követett. Kurt sebtiben pakolta a katonasákba a holmiját és búcsúzott. Jenci haját szeretettel megborzolta, Mancsi előtt tisztelgett egyet, Nagyapóka vállát megveregette, a kezébe nyomott egy doboz szardíniát és egy tégely bagarol cipőpasztát. Ez volt azon a karácsonyon az összes ajándék, ami abban az esztendőben a fa alá kerülhetett. A magyar és német katonák Salgó irányába visszavonultak. A kis fenyőt, amely ezen, a következő éjszakán volt hivattott az élet öröklétét hirdetni, most egy hórihorgas, tüskés hajú közlegény vitte a menet közepén. „Es ist der Herr Christ, unser Gott ...” – dúdolta a hátráló alakulat, miközben elhagyta a falut.

Délután három óra felé suttozták a hírt, itt vannak az oroszok! Ki így, ki úgy várta a felszabadító hadsereget. A zagyvaiak az eddiginél is nyugtalanabb lélekkel hajtották aznap este a fejüket a párnára, de arra nem számított senki, hogy karácsony szent napjának hajnalán, úgy 6 óra tájban akna süvítő hangjára és becsapódásának robajára ébrednek. A rémület és a félelem, ami az első akna bevágódásával a szívekbe költözött, egész január közepéig maradt. Befészkelte magát a keskeny utcácskákba, s a vályogfalak lehunytt szemű ablakai mögé. Megvetette lábát, nem tágitott, zordan gomolygó árnya vadul bömbölve vetődött rá az emberekre. Godó Józsefék Jencivel egyidős kislány volt a háború első civil áldozata még akkor, karácsonykor. József a legdurvább aknatűzben egy pillanatra kilépett az óvóhelyről a gyerekekkel. Ott halt meg egy találattól a kis Józsika. József is súlyosan megsebesült. A háború a félelem, a hideg, az éhezés és a sötétség ideje. És 1944–45 telén Zagyva, a zagyvaiak az évszázad történelmének legmegrázóbb hónapjait élték át.

A II. ukrán front katonái az előreküldött román hadtest után léptek a falu földjére. Mancsi és családja a karácsonyi ünnepnapok elmúltával lakókat kapott. Ezúttal két tiszt került a parányi lakásba.

Iván, a hosszú köpenyes főhadnagy és Jurij, a bőrkabátos kapitány késő délután lépték át a küszöböt. Amíg szemük megszokta a félhomályt, ott topogtak az ajtóban és tört magyarsággal próbálták megértetni magukat a háziakkal. Hamarosan kiderült, Mancsi beszéli a szlovákot, ami a tót atyafiak földjén rendjén való dolog, hát szlovákra, azaz szlávra fordult a szó.

Került valami kis vacsora, s ahogyan az lenni szokott, amikor a gyomor picit nyugodtabb, a száj akkor lesz beszédesebb. Az asztalnál ülők nyelve megoldódott.

– My ukrajintsi! Ukrajina! Kijiv! – magyarázta baljával mellkasára ütve, jobbjaival társára mutatva a kapitány több ízben is.

– Ukránok. Úgy veszem ki, hogy ez fontos nekik, ne nézzük oroszoknak, románnak, akármi más nációnak – fordult Mancsi nagyapókához. – Az biztos, hogy egészen tisztességes embereknek néznek ki, nem olyan... tudom is én, no, nem olyan durva fajták – sommázta.

Nappaloként a belövések mind gyakoribbak lettek. Egyre több épület sérült, s akadt egy-két kisebb vályogház, ami teljesen lakhatatlanná vált. A Godén-szögben a Kupicék és a Kovács Gyusziék háza tetejét is találat érte. A nappalokat óvóhelyre, a házak pincéibe húzódva töltötték az emberek, s estefelé félve siettek haza. Az otthonuk ugyan áll-e még? Az a pici ház, a Mancsiéé még rendben volt.

Egyik este a főhadnagy, Iván elővette tárcáját, és megmutatta féltve őrzött kincsét, a családi fotót, amelyen égő tekintetű fiatal felesége és masnis, varkocsos kislánya mosolygott. Iván a hokedlin ült, két könyökére támaszkodott kissé meghajolva, mint amikor az ember Isten akarata előtt hajt fejet. Két markos kezével fogta a nyitott tárcát, és sokáig, nagyon sokáig nézte azt a fényképet. Szeme sarka nedvesen csillogott a pislákoló mécses fényében.

Mancsi térdét átfogva a kis sámlyn kuporgott. A petróleumlámpa táncoló lángjába révedve azon mélázott, hogy az a másik fiatalasszony is arra gondol minden nap, mint ő. Hogy az ura vajon merre járhat? Él-e még? Amikor a kis fogaskerekű elzakatolt Jenővel az ősz elején, milyen elkese-rítő volt a bánatban hallani, ahogy „szaladok, szaladok, szaladok” kopogták a kerekek. Bezzeg kifelé mindig nyögtek: „Isten segíts ki a hegyre! Isten, segíts ki a hegyre!” Fordítva lett volna az helyes! Amikor elviszi, akit szeretünk, legyen a vonat is tisztelettudóan csendes, lassú, szomorú, az Úrhoz fohászkodó! Ne ilyen hetykén fusson a bizonytalanba indulókkal!

Aztán sóhajtott egyet, felállt, mert a tűz bágyadt fényéről az is eszébe jutott, hogy a bányáslámpához szükséges karbid elfogyott már, de petróleum és gyertya is alig van. Bár mindezt tudta, de valami csodát remélve kinyitotta a vizespad ajtaját, és kihúzta a kartondobozt. Igen. A doboz alján alig pár szál gyertya gurult tehetetlenül odébb.

Most hogyan legyen? Ilyen időben merre, kihez forduljon? Aznap is megint belövések voltak. Csak ezen a napon Soós Mariska háza sarkát meg a Báró Zsuzsi néni pajtáját érte találat. És holnap sem lesz nyugodtabb a világnak ez a kicsi sarka.

Másnap reggel, miután nagyapókát és a gyereket leterelte a Gellérthegyiek pincéjébe, mégis elindult. Mindenhol járt, ahonnan támogatást re-

mélhetett, de – hiába spájzoltak az emberek – senki sem tudta megsegíteni. Dolgavégezetlenül, lehangoltan tartott hát hazafelé. Az utca sarkán összeakadt egy kiskatonával, aki jókora batyut cipelt. Alig akart hinni a szemének! Vászonba göngyölve hatalmas gyertyák! Igen, gyertyák! A kanócos végük kikukucskált a csomagból.

– Daj mi sviecku! – fordult hozzá Mancsi hirtelen.

A katona meglepődött, hogy érti a szót. A váratlan élmény hatása alatt, s mert látta, hogy nem valami burzsuj, gazdag ez a fiatalasszony, a pólyából kihúzott három szálat. A templom szentelt gyertyái voltak, amiket a Mária meg a kised Jézus képe ékesített.

Bizony, a templom! Amikor Jurij pár napja a térdére ültette a kis Jencit, és tanítgatta a nagy konyhaasztalon mindenféle rajztudományra, akkor mesélte, hogy a németek azt célozták napok óta Somoskő irányából. A templom büszke tornyát. Úgy vélhették, orosz megfigyelő lapul a toronyban. És azt is mondta, hogy már a Pakópán, azon a kopár sziklán láttak valami mozgást. Úgy vélte, hogy onnan valaki rádióval irányítja a Somoskőben állomásozó német tüzéreket. Azért is volt ez valószínű, mert a lövések egyre pontosabban érkeztek.

Másnap jókor reggel, amikor éppen csak kibújtak az éjszakai sötétség takarója alól a hegyek, völgyek, és kirajzolódni kezdtek a girbe-görbe házsorok, már talpon volt mindenki a házban. Készülődött ki-ki a maga dolgára.

Mancsi a konyhában matatott, nagyapóka a szobába lépett, hogy a kis Jencit nógassa az öltözéssel. Iván és Jurij elmélyültek a napi feladatuk megbeszélésében. Jurij a köpenyére száradt sarat dörzsölgette, őrlötte öklei között, majd eszébe jutott, hogy a szobában maradt a katonasapka. Iván a sarkában volt, figyelme tábornokára irányult, a fésűje még a kezében. Így, tükör híján is rutinos mozdulattal, bal kezével haja választékát tapintva, jobbával a fésűt hosszan húzva szőke üstökén igyekezett a fejébe vélni Jurij minden szavát.

A következő pillanatban a reggeli csendet újfent ágyúlövés süvítése zúzta porrá. Nagyapóka éppen meg akarta jegyezni, hogy nagyon korán keltek ezek ma, de a száját még ki sem nyitotta, amikor minden eddiginél iszonyatosabb detonáció, mindennél hatalmasabb erejű, őrült robbanás rázta meg a falakat. A becsapódó lövedéket kísérő légnyomás olyan irtózatossá erejű volt, hogy a kicsi karácsonyfa lerepült az asztalról. Abban a pillanatban Iván a mellette toporgó Jencit a földre lökte, és ráfeküdt, hogy a testével oltalmazza, míg a kapitány a védett sarokba lökte nagyapót. A döbbenetes erejű és hangú becsapódástól Mancika is megtántorodott, baljával a kredencbe kapaszkodva, jobbával a falnak támaszkod-

va tudott csak állva maradni. A robbanás, és ami ez alatt a pár pillanat alatt történt, sokkoló és vérfagyasztó volt, de mindahányan, akik abban a házban voltak akkor, nagyobb sérülés és baj nélkül túléltek. Túléltek, és egyben, amit átéltek, örökre és mélyen beleíródott a lelkükbe.

S ami történt, annyi volt, hogy a német tüzezek telibe találták a büszke templomtornyot. A jó Isten a maga házáat mégis megőrizte valamennyire, mert a harangok csaknem sértetlenül megúszták. A környező épületek azonban jócskán kaptak a szerteszt lökődő téglák záporából.

Még ezen a napon, egészen rövid időn belül sikerült az ukrán katonának a Pakópán lapuló rádióst egy aknatafajlattal örökre elnémítani. Azt mesélték, a német egy rossz paplanba burkolódzva hasalt a sziklán.

Aztán Jurij és Iván, akiknek arcvonásait a család tagjai már soha el nem feledték, továbbindultak. A hála és a szeretet könnyeitől elhomályosult szemmel búcsúztak tőlük a háziak. Mikor nekem ezt a történetet mesélték, már pontosan nem is bírták felidézni, hogy ez a búcsú hogyan történt, csak azt tudták, hogy ott és akkor értük ez a két ukrán katonatiszt az életét adta volna, ha azt kérik tőlük az égiek.

Arra emlékeztek még, hogy Jurij a búcsú közben megemlítette, jön majd egy orosz major. Annak a majornak már nem túl sok dolga akadt, de ez, illetve mindaz, ami ezek után történt, már egy másik történet.

Háború volt. És mint írtam, a háború sötétség, fájdalom, rettegés, hideg és éhezés. De azon a télen ott volt mindezek között valami más is. Egy gyertyaláng, egy aprócska meleg fény, ami segített hinni abban, hogy a gonosz hiába telepszik rá a világra, valami mindig marad abból a jóból, ami az embert emberré teszi. Ezen a télen ott volt a családi szeretetben, amely a legsötétebb karácsonyra is fát állítva üdvözli a Megváltót, és a gyermekarcra mosolyt próbál varázsolni. Ott volt a karácsonyi dalokat dúdoló katonák szívében, és azokéban, akik idegen földön is testükkel védelmezik a gyengék életét.

OLÁH ANDRÁS

tartozásaink

mi maradna ha kivonnánk emlékeinkből
 a könnyeket... hiába lapoznánk vissza...
 örök kísérőink a restanciák de fölöslegesen
 tartjuk számon tartozásainkat ha nem
 engedjük magunkat megmotozni mert ez
 nem az örömről szól és nem is a vágyról
 csupán a múlt megszenvedett perceit
 osztjuk vissza hogy ki lehessen bírni
 holnapig... mert itt nincs felelés
 nincs visszabeszéd – csak hiányjelek
 amikért felébredni talán még érdemes

csalásaink

ártatlanul hazudni mozdulattal
 gesztussal és szóval – ez igenis
 a következetes figyelem jele
 mert a köztes dolgok nagyon is
 fontosak: hogy ízlett-e a leves
 finom-e a kávé tetszik-e a ruhád a hajad
 – ez a szeretet legkomolyabb
 záradéka ami csak a tiéd
 s bár látszólag szóra sem érdemes
 mégis megment minket a kiszáradástól

parazita-lét

közel bújok hozzád de már így sem látlak
 lelkembe hasító gyönyöreid fájnak
 árulóddá lettem – pusztító ölelés –
 parazita aki nap mint nap fölemészt

méregbe mártotta vágyunk az erényt
 a kifosztott ártérben büntudat henyélt
 örökölt terhünk a szív borogatása
 magánynak magány lesz holnap is az ára

GY. SZABÓ ANDRÁS

Fili, a magyar Oblomov Egy Mikszáth-novella kapcsán

Lehet-e a cselekvésképtelenséget, az élni akarás hiányát, az idegenkedés és elutasítás gesztusa helyett részvétellel és valami oksági magyarázatot kereső megértéssel szemlélni?

Nálunk Gyulai Pál 1857-ben írt regénye, az *Egy régi udvarház utolsó gazdája* című remeke foglalkozik először az „időből kiesett” ember figurájával. Arról a hősről van szó (esetünkben Radnóthy Elek egykori alispánról), aki, s ebben áll az írói lelemény, kimarad a történelem menetéből, az 1848-as forradalom és szabadságharc történéseiből (betegesen fekszik a nagy esemény idején), s gyógyulása után már képtelen felvenni azokat a szálakat, melyek korábbi életéhez kötődtek. Életének meghatározó pillérei ugyanis eltűntek, a világ megváltozott körülötte, s az új helyzethez már nem tud alkalmazkodni. Neveltetése, erkölcsi beidegződése, őrzött szokásrendje megakadályozzák abban, hogy környezetének alakítója, formálója legyen; a létezés perifériájára szorul. Az orosz irodalom másfél évtizeddel korábban egy olyan társadalmilag meghonosodott létformát emel be a szépprózába, melynek megtestesítője a „felesleges ember”, akire ugyancsak az alkalmazkodás hiánya, az akarathiány, a cselekvésképtelenség a jellemző. Ami az „időből kiesett” és a „felesleges ember” típusát rokonítja egymással, annak táptalaja mindkét esetben a meghaladott patriarchális, nemesi értékrend hasonlósága, s a belőle következő életforma. Egészen pontosan az a létforma, melyhez az életidegenség fogalma társul. Goncsarov *Oblomovja*, mert hisz rá gondolunk elsőként, ennek az életformának legautentikusabb képviselője, de már Lermontovnál megtaláljuk a *Korunk hőse* főszereplőjében ennek az embertípusnak lényegi vonásait. Oblomov alakja Gyulai Pál regényével egy esztendőben lép ki az orosz író tolla alól. Csak míg az öreg táblabíró a megváltozott környezet ítéli halálra, értelmetlenné téve magát a küzdelmet is, addig Oblomov belesodródik az apatikus mozdulatlanúságba, feladja a küzdelmet önnön sorsának alakítására.

Gyulai a figyelmeztetés szándékával írja meg regényét, rádöbbsentve a polgárosodás előtt álló kis- és középnemességet azokra a veszélyekre, me-

lyet az új társadalmi helyzet állít elébük. Arra inti a nemzet hangadó vezetőit, a nemesi vezetést, hogy mint főhőse, ne essen „se a lázas szenvedélyek, se a tétlen fásultság martalékául”. Alkalmazkodni kell tudni a megváltozott környezethez, még ha ez az alkalmazkodás hagyományos értékeink feláldozását kívánja is meg tőlünk – ez az *Udvarház* végső tanulsága.

De vajon tudott-e hinni az alkalmazkodás kényszerű lehetőségében a regény írása idején? Aligha! Valójában 1857-ben, a mű születése idején a nemesség útját, jövőjét, más lehetőség híján, az öreg táblabíró sorsában látja. Regénye későbbi, 1883-as előszavában azonban már nyoma sincs ennek az aggodalomnak. „Az az érdek, az a hangulat, amely írására ösztönzött (ti.: a regény megírására), hála istennek, nincs többé sem az én kedélyemben, sem az olvasóéban. A magyar nemzet megküzdött az idők mostohaságával.”

De ezt már 26 évvel később írja, abban az időben, amikor a „régii nemesből” „mai gentry” lesz Mikszáth tollán.

A „mai gentry nem a régi nemes többé, de legalább abból való” – írja Mikszáth a *Nemzetes uraimék*ban. Az *Udvarház* nemesei, azok gyermekei tovább éltek, tudtak alkalmazkodni, de ennek az idomulásnak súlyos ára volt; 1867 után azok az erények sorvadnak el, melyek Radnóthy Elekben és nemzedéktársaiban még megvoltak.

Az oblomovi értelemben vett felesleges ember magyar alteregója az 1902-ben írt Mikszáth-novella hőse, Fili. Ez a Mikszáth-szereplő hordozza sorsában leginkább annak a létformának a jellemzőit, melynek megtestesítője az „oblomovkai Platon”, ahogy egy helyen ironikusan a meddő bölcsességéről ismert hőstét Goncsarov nevezi.

Vajon olvasta-e Mikszáth az *Oblomovot*? Egészen biztosan, bár a regény csak 1906-ban jelenik meg magyar nyelven. Könyvespolcán ott volt a nagy orosz író *Hétköznap*i történet című munkája németül, melyben Adujev, a szibírszki fiatalember nagy terveinek megghiúsulása után, a hozományvadászat ígéretes lehetőségével próbál kilábolni megfenekest állapotából. A mű egyaránt előlegezi Oblomov életútját, s Mikszáth nagy regényének, a *Noszty*nak problematikáját.

Oblomov nemes ember, csakúgy, mint Fili. Oblomov földesúr, szülei halála után egy háromszázötven lelkes falu birtokosa, Fili saját elszegényedő nemesi rokonságának haszonélvezője. Apja királyi tanácsos volt, gazdag, befolyásos ember, aki idővel lejjebb csúszva a hivatali ranglétrán, szerény évjáradékból élt vidéki kúriáján. Tipikus dzsentriképlet: bár a vagyon oda, a rang, a cím megmaradt, s a titulus után tartja még mindig számon a kiterjedt atyafiság. A család fejeként ő határozza meg az éven-

ként más-más famíliáknál összegyűlő rokonság ülésrendjét. Ha valamely családtag lejjebb kerül az asztalnál, mint a megelőző esztendőben, annyit jelent, hogy a família szerencsecsillagzata leáldozóban van. Ez az „organizátori” szerep biztosít megélhetést Fili szüleinek, velük reprezentál a rokonság, s a szülők elhaltával Fili örökli meg tőlük ezt a kiváltságot. A királyi tanácsos után vagyon már nem marad, de mielőtt távozna a földi világból, megnyugtatta fiát: ha mást nem is, de a „pompás rokonokat” rá hagyja. „Ragaszkodj hozzájuk, édes fiam.”

Oblomov előtt ott kínálkozik az elérhető cél, a birtok korszerűsítése, gazdaságának megreformálása, Filinek egyedüli létalapja a státusza, az is formális. Oblomov elhagyja a szentpétervári hivatalt, hogy a távoli kormányzóság területén fekvő uradalmának gazdája legyen. Kezdeti lelkesedése azonban hamar leohad: az ambíció hiányzik belőle, a valósághoz való viszonyulásnak az a módja, melynek birtokában az ember kész az élet kihívásainak elfogadására. A megszokott környezetet nem feladva, fokozatosan adja át magát a céltalan létezésnek. Hivatali munkájában sem találta örömét, áltatta magát, hogy még előtte áll életének, holott az már rég kezdetét vette, csak ő nem érzékelt semmit azokból a hangokból, melyek a külvilágból felé áramlottak. „De napra nap jött, évre év, a legénytollból kemény borosta lett, szemének sugara fakó ponttá tompult, derékbojsága egyre nőtt, haja könnyörtelenül hullott, harmincéves lett, s ő még egy lépést sem tett előre semmiféle pályán, még mindig csak az aréna kapujában állt, ugyanott, ahol tíz évvel korábban.” A megörökölt birtok normális esetben egy hasznos, cselekvő élet indulásának esélye lehetne, csak hogy minduntalan közbeszól a már említett akarat hiánya, a terveket nem váltja fel a tett, a gazdaság korszerűsítéséről szőtt elgondolásai ideák maradnak. Mikszáth is, mikor Filiről ír, valami hasonló láttelelet állít ki hősről, mint Goncsarov, amikor arról beszél, hogy Fili sosem tett semmi érdemlegeset: „Ha a természet azt akarta volna, hogy Fili dolgozzék, beleoltotta volna a munka vágját. De a természet nem akarta.”

Ami az emberi élet értékvonatkozásait, viszonyulási pontjait tekinti, hasonló álláspontra helyezkedik, mint az Oblomov szerzője. Hőse életvitelének kommentálásában, a jelenség értelmezésében, ítéletalkotásában megengedő és elbizonytalanító. „Kell-e az erdő minden fájából okvetlenül szerszámot faragni? – teszi fel a kérdést. – Csak abból, amelyik már a gyökerén kínálkozik rá. Arra is kell fa, hogy a mókusnak legyen hol föl-szaladni, leszaladni. Arra is kell egy-két gally, ahová a madár a fészket lerakja, arra is, ahová a vándorló legény a tarisznyáját, kis pók a hálóját akassza. Szóval, mindenféle fa kell. Sőt olyan fa is legyen az erdőben,

melynek még ennyi szerep se jut, csak épp, hogy van. Megnő, susog, zörög, hajladozik egy-két száz esztendeig, aztán visszarohad a földre. Ami erőt, zsírt kiszítt onnan, visszaadja annak a saját szétmálló testével. És hát, minden úgy van a végén, mintha semmi se történt volna.”

Oblomov a gyerekkori jóbarátnak, a vele mindenben ellentétes, tette kész, vállalkozó, mozgékony Stolznak fejt ki egy alkalommal: „– Tudod-e Andrej, hogy végül is az én életemben soha nem gyúlt ki semmiféle tűz? Se megváltó, se romboló. Az én életem nem hasonlított a reggelre, amelyet fokozatosan elöntenek a színek, a tűz..., az én életem a tűz hamvadásával kezdődött. Vagy én nem értettem ezt az életet, vagy nem is jó ez az élet semmire, de jobbat nem ismertem, nem láttam, senki meg nem mutatta nekem.”

Aztán ott a legárulkodóbb mondat, amit Goncsarov összegzésül elmond hősről: „Ő nem próbálta ki a harcban szerzett gyönyöröket, gondolatban lemondott róluk, s lelkében csak nyugalmat érzett, amely minden mozgástól, harctól, élettől mentes volt.”

A kitörés egyedüli esélye Oblomov és Fili esetében is a rájuk talált szerelem lehetett volna. S ahogy nemcsak az ábrándok szintjén, de a valóságban is megjelenik kettejük esetében a nő, úgy csillan fel életükben a remény is, hogy talán lehetőség nyílik sorsukban a változtatásra. Olga feltűnése Oblomov környezetében egy olyan ígéretes jövő nyitánya, mely az élet értelmének és rendeltetésének megértéséhez vezethette volna el a regény hőst. De Oblomov nem élt a lehetőséggel, visszalépett, félúton elakadt, nem vállalta a szerelmet, melyet a lány kínált fel számára. Ezen a ponton kerül végérvényesen régi medrébe az élete, hullik vissza abba az apátiába, mely a későbbiekben pusztító, vegetáló létezésének meghatározója lesz. Mikszáth hasonló helyzetet teremt hősnének, amikor az elszegényedett rokonok egyike, a szép Liszkayné egy táncmultság alkalmával megsúgja Filinek, hogy évekkorábban szemet vetett rá, szívesen vette volna udvarlását, szerette őt. S Fili, akinek saját bevallása szerint „nem volt élettörténete”, mert nem történt vele semmi említésre méltó, megzavarodik. Kiforgatja addigi lényéből a felismerés, hogy az élete nem az volt, ami lehetett volna. Megérzi, „hogy a rokoni szeretet kenyérmorzsa – és hogy a szerelem egy kád méz, de abba a morzsának nem szabad belevegyülni, mert a morzsa is elvész és a méz megsavanyodik.”

Elbujdosásának oka azonban nemcsak ez a jóvátehetetlen mulasztás, amit helyrehozni már nem lehet, hanem egy fontos megbízás, egy feladat betöltése, mellyel Filit környékezi meg a rokonság. Régóta húzódo birtokpert nyer meg a família, egy uradalom tulajdonosa lesz, melynek

gondnoki teendőire Filit akarják felkérni. Csakhogy Filit elszoktatta a környezete minden felelős döntés meghozataláról, a hozzátartozók irányították életét, nem tett semmi érdemlegeset beleegyezésük nélkül. „Amik én velem történtek, azok inkább a rokonaim esetei” – mondja egy beszélgetés során, s mivel Oblomovhoz hasonlóan sosem próbálta ki magát céljai megvalósításában, mert idegen volt számára is az élet mint harc és csatater, meghátrál az uradalom igazgatása előtt. Az önbecsülés hiányának áldozata Fili, önértékének tudatosítása sosem foglalkoztatta: „azt szerette legjobban, ha észre sem veszik, hogy ott van. Végtelenül csekélynek tartotta magát.” Rokontól rokonig vándorol, évente többször ismétlődik ez az egyszerre komikusnak és tragikusnak feltüntetett rituálé, vele reprezentál a família, ő pedig belőlük él, ezt tartja természetesnek. Alakja, személye iránt mindvégig valami együttérző rokonszenvet érez az olvasó, s hogy némi megértéssel követjük sorsát, arról maga a szerző odavetett megjegyzése gondoskodik: „Sohase ítélt meg a szegény Filit szigorúan.”

Az elbeszélés végén nemcsak azért bujdosik el, mert megriad az uradalom igazgatásával járó gondok vállalásától, a tisztség rá háruló felelősségtől, hanem mert az időközben megözvegyült szépasszony már nem tart rá igényt, más férfit szeret.

Akár Oblomov, Fili élete is úgy telik el, hogy nem érti, mi a viszonya szűkebb és tágabb környezetéhez: saját létének célja, értelme homályban marad előtte. Nincs, nem is lehet az ilyen embernek élettörténete, viszont nyerhet magának egy kis boldogságot, a belső világ gazdagságát. Ez az öntudatlanul megélt elégedettség, ami már-már a boldogsággal azonos, kíséri élete végéig Oblomovot. Goncsarov hősében az évek teltevel egyre erősebb a meggyőződés, maradva a példánál, hogy nem az arénák gladiátorának, hanem a harc békés nézőjének született, és ez az érzés mély megnyugvással tölti el. Fili nem ilyen szerencsés. Lelki nyugalma akkor rendül meg, életében talán először, de akkor végzetesen, amikor megtudja, hogy kétszeresen is elvesztette Liszkaynét, mert az asszony titokban a fiatal mérnökkel osztotta meg kegyeit. Belső meghasonlottságát, fájdalmát érzékenyen adják vissza Mikszáth sorai, amikor elhagyja megszokott rokoni környezetét és a bujdosás útjára lép.

„Aztán ment-ment a kavicsos utakon a susogó hársak között, a feje zúgott, az ezernyi bogár is zúgott a levegőben, muslincák kergetőztek, egy légy ringatta magát egy pókhálón... Minden lény dőzsölt és mulatott, csak Fili ment szomorúan, mintha vesztőhelyre menne.”

A cselekvésképtelen ember alapmása, stilizált, szélsőségesen túlzott karakterekben öröklődik tovább Krúdy Gyula regényeiben. Fili-féle, oblomovi életformákkal találkozunk *Napraforgó* című művének nyírségi világában. Könyve szereplői, a kisnemesi udvarházak mélyén olyan emberek, akik mellett elment az idő, nem látnak célt maguk előtt és ebből adódóan nem találnak megfelelő tevékenységet sem életükben. Talán az sem véletlen, hogy regényének főszereplője, a szerelmében csalódott Evelin, a nyírségi Bujdosra menekül a fővárosból, hogy orosz írókat olvasson esténként karos gyertyatartója fényében, kitüntetett helyen az *Anyegint*, kinek alakjában már a kortárs írók is rokon vonásokat véltek felfedezni Goncsarov hőisével.

Birkás Babett: *Salgótarján-sorozat* (12.)

BARANYI FERENC

Körözüvény

Ezerkilencszázhetvenkilenc
október tizenharmadikán
fölegyenesedett a kertben
és lopva szétnézett az apám.
Az ásót földbe ütve hagyta,
mintha csupán a boltba menne,
s mivel kezén is, homlokán is
zavarta őt a munka szennye:
megmosdózott a locsolónál
– nyitva maradt nyomán a vízcsap –
s úgy lopakodott ki a kertből,
mint aki percre távozik csak.
Aztán – mikor senki se látta –
egy alacsony felhőre lépett
és nekivágott kiskabátban
a magasságos őszi égnek,
amikor rájöttünk a cselre:
már nem tudtuk követni szemmel.
Fogják meg! Ott! A földi létből
kereket old egy öregember!

(1979)

JÓNA DÁVID

Körözüvény

Baranyi Ferenc Körözüvény című versére

Amikor a versed olvastam,
gyönyörűség az, s mondtam is magamnak,
hogy erre válasz fel nem érhet,
többszöri jelzői az igének
a tiszta fehéret csak maszatolná,
hiába érik a pihe tollá,
ily magasra nem repíthet.

Az elmenetel szorongása hajt Neked fejet,
kiskabátos csillagképedet
karcolja az égre,
természet és képzelet egyességére,
a háttérben a befejezetlenség,
(nincs elzárva a vízcsap),
rá egy évre, talán már kopik róla a festék,
s felfut rá a díszbab.

Egy apának síremléknél is maradandóbb
versben van az örök.
Felhő dűnyhájából néz minket,
és büszke is talán:
termővé lett gyümölcsösök
ajándékai fekszenek az Úr asztalán.

(2021)

Zsigmond István illusztrációja

GYUKITS GYÖRGY

Danton a terror hálójában

Ebben a rövid írásban *Az ember tragédiája* párizsi színét elemzem a főszereplő Danton kapcsolati tőkéjének bemutatásával. De mi is az a kapcsolati tőke? A téma szerteágazó és ellentmondásokban is gazdag szociológiai szakirodalmának hosszas fejtegetése helyett inkább egy leegyszerűsített meghatározással fogok élni. Danton, mint bárki, egy emberek alkotott hálózattal rendelkezik. Tehát amikor Danton kapcsolati hálójában ott van Robespierre, Saint Just vagy a márki, ez hatalmas erőforrás lehet számára, ebben az értelemben egyfajta tőke, ami ambivalens módon akár a vérpadra is juttathatja.

De először néhány szót a színről. Ne tévesszük szem elől, hogy a *Tragédia* kilencedik színének történései a hasonlóságok ellenére pusztán történelmi események ihlette álomképek egy álomban. A Lucifer tolmácsolásában megjelenő történelmi tablók ott kezdődnek, ahol Goethe *Faustja* véget ér (ALEXANDER 1921: 248), azaz a társadalomra eszmélő embernél – és a párizsi színben teljesednek ki, ahol a *Tragédia* három nagy eszméje, az egyenlőség, testvériség, szabadság egyszerre látszik megvalósulni a *Jénes nap*¹ alatt, mely a drámai költemény szerzőjének fenti ideákhoz való

¹ A párizsi szín a két Kepler-színbe ágyazódik, melyeknél az első elsötétedik, míg a második megvirrad, és a kettő közé beékelt párizsi direkt értelemben is felvilágosodik:

„Eszre, később éj
(Felkél, és tántorogva az erkély szélére lép.)
Nem retten vissza a nagy eszközöktől,
Nem fél a rejtett szót kimondani,
Mely majd hatalmas görgeteg gyanánt
Haladni fog a végzetes uton,
S lezúgva tán azt is, ki őt kimondta.
(A Marseillaise dallama hallik.)
Óh, ballom, ballom a jövő dalát,
Meglétem a szót, azt a nagy talizmánt,
Mely a vén földet ifjává teszi:
Kepler, íróasztalára hajtott fövel látszik, Lucifer
mint famulus mellette áll s vállára üt. A reg szürkeül.”

pozitív viszonyulását szimbolizálja. De ez nem csoda, hisz a Madách által oly nagyra tartott negyvennyolcas magyar forradalom vezérfonalát a nagy francia forradalom adja.

„ÁDÁM

(*Folytatva.*)

Egyenlőség, testvériség, szabadság! –
NÉPTÖMEG

Halál reá, ki el nem ismeri?

Ezt a harmóniát töri meg rögtön Madách halált kiáltó néptömege, és itt el is érkeztünk a *Tragédia* központi kérdéséhez: miért válnak Leviathánokká e szép eszmék inspirálta társadalmak? A továbbiakban erre a kérdésre keressük a választ a társadalmi tőke elmélete segítségével a párizsi színen.

Először tekintsük át Danton kapcsolati hálóját! E kapcsolati háló elemei három csoportba sorolhatók: a forradalmároké, a régi rend tagjaié és a nem evilági hatalmaké. Kezdjük ez utóbbival! A párizsi színen, éppúgy, mint a többi történeti színen, csak Lucifer jelenik meg, e kör képviselőjeként, de hisz ő bocsátotta Ádámra a történelem álmát, és ő a kíséző színről színre. Ellenben itt Lucifer szótlán bakó a verpadon, míg a többiben társ, akivel a látottakat megbeszélni és nem utolsósorban vitatkozni lehet, nem véletlenül vélik felfedezni benne Madách barátját, Szontagh Pált (ALEXANDER 1921: 248). Hogy itt miért néma, ez rejtély. Dantonnak a forradalmárokhoz, az eszmetársakhoz való viszonya rendkívül ambivalens, pedig ez számára a saját-csoport. A saját-csoport megjelenési formája a színen az egyenlőség, testvériség, szabadság szentháromságában hívő néptömeg. Furcsa kapcsolati háló a vezért istenítő tömeg, őt mindenki ismeri, de ő személyesen senkit sem.

Így vall erről Ádám:

„ÁDÁM

Az áldozat, hidd el, magam vagyok.

S ha irigyelve nézik is hatalmam,

Örömtelen, megvetve életet

Meg a halált, nézem királyi székelem,

Melyről mellőlem hullnak el naponkint,

S várom, mikor jó már reám a sor. –

E vér közt úgy gyötör az egyedüllét.”

A fenti sorok tökéletesen illusztrálják a tömeg és az egyén viszonyát. Ebből lépnek elő a szereplők:

„(Az újoncok közül egy tiszt kilép.)

A TISZT

Tégy engemet helyébe,
Polgár, s letörlöm a gyalázatot.

ÁDÁM

Dicséretes, barátom, önbizalmad,
De biztosítást, hogy szavadnak állsz,
Előbb a harcok színbelyén szerezz.

A TISZT

A biztosíték lelkemben lakik,
Aztán imél van nékem is fejem,
Mely többet ér tán, mint az a lebullott.

ÁDÁM

S ki a kezes, hogy elbozod, ha kérem.

A TISZT

S kell-e kezes jobb, mint magam vagyok,
Ki életem nem nézem semmibe?

ÁDÁM

Az ifjuság nem úgy gondolkodik.

A TISZT

Polgár, még egyszer felszólítalak. –

ÁDÁM

Türelem még, a cél el nem marad.

A TISZT

Nem bízol bennem, látom, hát tanulj
Felőlem jobban vélekedni, polgár. –

(Főbe lövi magát.)”

A fenti idézet a bizalom hiányára világít rá. Márpedig a társadalmi tőke elmélete (COLEMAN 1994) felhívja a figyelmet a kapcsolatok esetében a bizalom meghatározó voltára. Danton nem hisz a tisztnek, és ebből fakadnak cinikus szavai annak halálát követően:

„ÁDÁM

Kár érte, egy ellenséges golyót
Megérdemelt.”

De a *Tragédia* Dantonja egy kivételtől eltekintve valójában senkiben nem bízik:

„De nékem harc jutott csak, nem dicsőség,
Nem ellenség, mely által esni is dicsz,
De mely rejtekből orvul leskedik
Fondorlatával rám s a szent hazára. –

....
(NÉPTÖMEG)

Halál, halál az arisztokratákra! –
Jerünk, jerünk a börtönüregkebe,
Tegyük törvényt, a nép törvénye szent.
(A néptömeg indul a börtönökebe.)

ÁDÁM

Nem ott van a vész, a retesz erős,
A bűzbödét lég, mely elmét, izmot öl,
Szövetségestek úgvis, hagyjuk őket.
Az árulás emelt fővel kacag,
S tört élesít a Konvent padjain.

NÉPTÖMEG

Fel a Konventre hát, nincs még eléggé
Átválogatva. – A Konventre később,
Gyakorlatul előbb a börtönökebe. –
Addig szedd össze minden áruló
Nevét, Danton.”

Generalizált bizalmatlanság a kapcsolati hálóban, ezért félelem mindenkitől. Megvan a képlet: a forradalom így falja fel önmagát.

Éva a másik alak, aki az arctalan tömegeből előlép.

„(Éva mint rongyos, felgerjedt póráló
kibontakozik a sokaságból, és egyik kezében törrel, másikeban egy
véres fejjel Dantonhoz rohan.)

ÉVA

Danton! tekints ez összeesküvőre,
Téged kívánt megölni, én ölém meg.
... jutalmamat kívánom:
Tölts vélem egy éjet, nagy férfit.”

A forradalmár Éva eltorzult alakja az emancipált nőnek², mivel úgy viselkedik, mint egy férfi, azaz öl, és egyéjszakás kalandot keres. Talán nem

² A revolúció és szexualitás összekapcsolása nem ismeretlen más irodalmi alkotásokban, mint például a *Marat halálában*, de a képzőművészetben is találni rá

véletlen, hogy a váteszi képességekkel rendelkező Madách itt saját korának mércéjével mérve úgymond elmegy a falig a nemek közötti egyenlőség tekintetében. Mindenesetre Dantont e nő finoman szólva egyáltalán nem igézi meg: „*Ettől pokolnak gőze undorít el.*” – Pedig a forradalmár Éva azt állítja, megmentette az életét. Hogy ez tényleg igaz-e, nem derül ki. De ha igen, akkor Danton túlélése szempontjából a néptömeg mint kapcsolati háló, pontosabban ennek általa ezidáig ismeretlen tagja kulcsfontosságú szereplővé válik. Fontos, hogy a kapcsolati háló a segítségnyújtás szempontjából egyirányú is lehet, ugyanis Danton minden bizonnyal nem sietne a pórnő-Éva segítségére szükség esetén.

Szokatlan módon Éva e színben két alakban jelenik meg, a másikban egy márki húga, aki első pillantásra rabul ejti Danton szívét:

„**ÁDÁM**

*Az én világom e szörnyű emelvény.
Midőn ráléptél, véled egy darab
Menyország szállt le, s szentélyébe zár.”*

Ő az egyetlen, akihez Danton őszintén és érdek nélkül beszél, de hát a lángra lobbanó szerelem mélyén az ősbizalom rejlik (COLEMAN 1994). Ha jobban belegondolunk, mai kifejezéssel élve Madách szexuális forradalmat ábrázol e forradalmi színében, de nem csak a pórnő esetében, hisz Danton és a márki húga közötti érzések a társadalmi helyzetből adódó korlátokat feszítik. Bár meg kell jegyezni:

példát. Delacroix *A szabadság vezeti a népet* című képét, több mint valószínű, nem ismerte Madách, mégis mennyi a hasonlóság Éva és az e képen látható, a forradalmat szimbolizáló fedetlen keblű nőalak között! Delacroix forradalmár nőalakja egy antik szépségre hasonlít, de tulajdonképpen Éva is szép, csak a szerep, amit betölt, az, ami Ádám számára visszataszító.

„**ÁDÁM**

(Félre.)

*Végigborzongat; elfordul szemem.
Nem bírom e szörnyű káprázatot.
Minő csodás hasonlat! – Aki az
Angyalt ismérte, s látta azután,
Hogy elbukott, az látott tán hasonlót.
Azon vonások, termet és beszéd,
Minden, csak egy kicsinyke semmisség,
Amit leírni sem lehet, hiányzik,
S minő egészen más lön az egész!”*

„Örömtelen, megvetve életet
 Meg a halált, nézem királyi székeket,
 Melyről mellőlem hullnak el naponként,
 S várom, mikor jó már veám a sor. –
 E vér között úgy gyötör az egyedüllét ...
 A sejtelem, mi jó lebet szeretni. –
 Óh, nő, csak egy napig tanítanál
 Ez égi tudományra – második nap
 Nyugodtan hajtnám bárd alá fejem.”

Királyi szék?

„Óh, jaj, ne bidd – a trónon is ver a szív,”

Danton a trónon? Hja, aki egy márkilánynak merészel udvarolni, az nem lehet akárki! De akkor a márki lánya meg csak egy nő? Ez most csábítási kellék vagy a Dantonként megjelenő Ádám, ki mögött Madáchot vélik felfedezni (ALEXANDER 1921), aki nem képes „*elbagyni avult eszményit*”? Ez itt valójában a rég elveszett paradicsom újra megtalálása, hisz ott férfi és nő, ez utóbbi hiába csak egy oldalborda, de egymással egyenlő, és csak így lehetnek társai egymásnak. Ezt szimbolizálja talán, hogy Éva éppoly bátor, mint férfibátyja: „*Itt is van egy fő, nem rosszabb Rolandnál.*”³

A férfi–nő közötti viszony a társadalmitőke-elmélet mostohagyermeké, e kérdés pusztán a család mint az ún. erős kötés tipikus formájaként jelenik meg, érdemes lenne ezt egyszer pusztán a férfi–nő dichotómiájának horizontjáról is végiggondolni. Gondoljunk csak a forradalmat megelőző kor madame Pompadourjának befolyására, vagy a közelmúlt Monica Lewinsky-jára, aki használtruha-kollekcióját a nyilvánosság elé tárva micso-da politikai vihart kavart.

Madáchnál viszont a férfi–nő kötelék kardinális kérdés. Kell-e csodálkozni azon, hogy miért a néptömeg fölé emelkedő vérpad emelvényén halált megvető bátorságú márkilány-, és nem a tömegben örjögő pórnök-Évában látja meg Ádám a lehetséges társat?⁴

³ Ennek lehetnek önéletrajzi vonatkozásai is, hiszen Madách nővére a magyar forradalom áldozatává vált, erről szól *Mária testvérem emlékezete* című verse (ANDOR–GRÉCZI–ZSOLDOS 2014).

⁴ Ha a *Tragédia* egészében tekintjük a férfi–nő kapcsolatot, akkor azt látjuk, hogy az ízig-véig romantikus Ádám mindig ugyanazt a nőt találja meg, ez egyéb-

Ha Ádám egy nem különösebben válogatós Don Giovanni lenne, márpedig egy Don Giovanni nem válogat, akkor biztos, hogy nem hagyná ki a kínálkozó lehetőséget a pórnökkel, de ezáltal hiteltelemné válnak a márkilányhoz intézett szavai, így maga is azzá válna. Visszatérve a férfi–nő kapcsolat társadalmi tőke-paradigmájú szociológiai elemzésére, akkor a fentiek arra világítanak rá: nem lehet könnyű annak eldöntése, hogy például az interjúzás során egy leporellóáriát vagy egy madáchi narratívát hallunk-e.

Most nézzük Danton stratégiáját vészterhes kapcsolati hálójában! Egyrészt – mint fent olvasható – mintegy megelőző csapást próbál mérni a hozzá hű néppel azokra, akikről úgy véli, hogy az életére törnek, akiket fortélyosan árulóknak bélyegez:

*„Az árulás emelt fővel kacag,
S tört élesít a Konvent padjain.”*

Másrészt furcsa mód megmenti egy márki életét:

*„ÁDÁM
Úgy meg fogsz halni.
A MÁRKI
Egyel több leend
Családomból, ki meghalt a királyért.*

*ÁDÁM
Miért robansz ily vakmerőn balálba?*

*A MÁRKI
S azt véled-é, hogy e nemes előjog
Csak titeket illet, népemberek? –*

*ÁDÁM
Dacolsz velem, jó, hát én is fogok.
Ki lesz erősb? megmentlek ellenedre,
S e jellemért egy bígadtabb jövő,
Melyben kibamvadt a pártzenvedély,
Hálát fog adni nékem. – Nemzetőrök!
Lakomra véle. Tí feleltek érte.
(Nehány fegyveres nemzetőr a márkit elkíséri.)”*

ként fordítva nem igaz, gondoljunk csak a Kepler-szín Borbálájára, ha azonban Éva, Madách kifejezésével élve *silledt* (l. GRÉCZI-ZSOLDOS 2016), akkor azt a társadalom teszi azzá. Itt ismét fel kell hívni a figyelmet az önéletrajzi vonatkozásokra, gondoljunk csak ezzel kapcsolatban Madách válására.

Danton ezzel a tetteivel úgynevezett „hídszerű” kapcsolatot (GRANOVETTER 1994) épít egy másik társadalmi csoporttal, mégpedig a forradalom egyik legfőbb ellenségével, az arisztokráciával. Ennek szerepe kettős, egyrészt jól jöhet még egy arisztokrata kegyelme e vészterhes és bizonytalan korban, vagyis a csoportokon átnyúló hídszerű kapcsolat nagyon értékes erőforrás lehet (GRANOVETTER 1994) egy politikai fordulat esetén, másrészt stabilizálhatja a fennálló rendszert (CSERMELY 2011) oly módon, hogy a régi rend képviselőinek túlélése komoly ellensúlyt képezhet a jakobinusokkal szemben. A „stabilizálja a társadalmat” gondolat itt azt jelenti tehát, hogy megfékezi a forradalmi terrort.

De vissza a tömegekhez! A forradalom vezéregyéniségeinek érdekes módon saját tömegük van:

„*(Ezalatt Robespierre, Saint-Just s más konvent-tagok új néptömeggel jönnek, s egy rögtönzött emelvényre állnak.)*”

Mely egyfajta kisajátítható szervezetre hasonlít a társadalmi tőke elmélete alapján (COLEMAN 1994), ezen felül a kockázati tőke fogalmával írható le.⁵ Majd megkezdődik a demagóg párbaj:

„*ADÁM*

*2365 Vádolni mersz, Saint-Just, nem ismered,
Minő erős vagyok? –*

SAINT-JUST

*Voltál előbb,
A népben. Ámde a nép bölcs, megismert,
S a Konvent végzését megszentesíti.*

ADÁM

*Nem ismerek bírót magam felett
Mást, mint a nép, s a nép, tudom, barátom.
(Ismét zúgás a nép között.)*”

Leegyszerűsített kifejezésekkel zajlik a szócsata: úgy mint *a nép bölcs, megismert, vagy a nép, tudom, barátom*, de hát a tömegkommunikáció már csak ilyen.

„*SAINT-JUST*

*Barátod az, ki a hon ellene.
A felséges nép majd ítél fölötted,*

⁵ Csepeli György szociálpszichológus jellemezte nagyon találóan így a tömeget. Nemcsak e színben, hanem az athéniban is nagyon szeszélyes a tömeg, mely rávilágít Madách tömeggel–néppel kapcsolatos ellentmondásos viszonyára.

*Előtte vádollar, honáruló:
Csempészéért az állami javakban,
Rokonszenvért az arisztokratákkal,
Vágyódásért a zsarnok úralomra.”*

A halálos ítélet receptjét láthatjuk a fenti sorokban, először köztörvényes bűnözőnek kell beállítani az ellenfelet, és csak ezután jönnek a politikaiak, de hát ez az eljárás napjaink politikai arénájában is jól ismert. Lényeges, hogy nemcsak Danton, hanem még a hívei is árulók e retorika alapján, ezáltal egy tisztogatás során ők is könnyen a célkeresztbe kerülhetnek, felerősítve a félelmet és a bizalmatlanságot. Így falja fel tehát a kapcsolati háló mentén a forradalom önmagát, csak terrort hagyva hátra.

DANTON

*„Bakó, ügyes légy – órjást vesztesz el.
(Fejét a nyaktiló alá hajtja.)*

...

(már a 10. színben)

LUCIFER

Ezúttal a nyakazás elmarad.”

Némi képzavarral élve a megfelelő ember a megfelelő helyen! Így válik a néma Lucifer Ádám kapcsolati hálójának kulcsszereplőjévé.⁶

Összegzés gyanánt elmondható, hogy Dantonnak a tömegben való ismertsége révén ugyan kiterjedt a kapcsolati hálója, de ezt e rövid pillanatfelvételnél tekinthető színben felemészt a bizalmatlanság és ezért is mondja: *„E vér között úgy gyötör az egyedüllét.”* Az egymással ellenséges csoportokon átívelő hídszerű kapcsolatokkal sem sikerül stabilizálnia a társadalmat, ezáltal megfékeznie a terrort, – nincs már rá idő. A forradalom elmegy a végsőkig, s itt immáron csak egy nem evilági kapcsolat segíthet a főszereplőnek.

*„(Az egész hirtelen olyaná változik vissza, mint a nyolcadik színben volt.
Ádám ismét mint Kepler, íróasztalára hajtott fővel látszik, Lucifer mint
famulus mellette áll s vállára üt. A reg szürkül.)*

LUCIFER

Ezúttal a nyakazás elmarad. –

⁶ A nem evilági hatalmak beavatkozása más esetben is kulcsfontosságúvá válik a Tragediában, gondoljunk csak Éva szavaira: *„Anyának érzem, óh, Adám, magam.”*

ÁDÁM

(*Felemelkedve.*)

Óh, hol vagyok, hol vannak álmaim?

LUCIFER

Elszálltak a mámorral, mesterem.”

Régóta ismert fordulat ez, gondoljunk csak a Bibliára, a homéroszi eposzokra vagy az ősi ind Mahabharátára, annyiban azonban különös, hogy a fentiekkel ellentétben olyan társadalom megjelenítése kapcsán történik mindez, hol:

*„Felkeltek a papok, s villámukat
Kicsavarók kezökből, visszatéve
Trónjára az észet, e rég üldözöttet.”*

A felvilágosodás társadalmának tablója így ér véget.

Végül talán nem haszontalan Danton-Ádámnak – de tulajdonképpen az egész *Tragédia* Ádámjának is – a kapcsolati hálóját összevetni Madáchéval, amikor a *Tragédiát* írta, mert nagymértékű a hasonlóság. Madách, aki amúgy is visszahúzódó ember volt, lényegében néhány emberrel tartott fenn kapcsolatot ekkor, és ebben közrejátszhatott, hogy ő is éveken át a terror hálójában élt. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy maga a társadalom is hatással lehet az individuális kapcsolati háló kiterjedtségére, és a társadalmitőke-elmélet oly lényeges elemére: a bizalomra is.

Hivatkozások

- ALEXANDER BERNÁT (jegyz., magy. ellátta) 1921. In: Madách Imre: *Az ember tragédiája*. Atheneum, Budapest.
- ANDOR CSABA–GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ (szerk.) 2014. *Madách Imre levelezése*. Dornay Béla Múzeum–Madách Irodalmi Társaság, Salgótarján–Szeged.
- CSERMELY PÉTER 2011. A gyenge kapcsolatok stabilizálják a komplex rendszereket. In: Varga V. Attila (szerk.): *Társadalmi kapcsolathálózatok elemzése*. BCE Szociológia és Társadalompolitika Intézet, Budapest, 94–104.
- COLEMAN, JAMES S. 1994. „Társadalmi tőke”. In: Lengyel György–Szántó Zoltán (szerk.): *A gazdasági élet szociológiája*. Aula Kiadó, Budapest.
- GRANOVETTER, MARK 1994. „A gazdasági intézmények társadalmi megformálása: a beágyazottság problémája”. In: Lengyel–Szántó Zoltán i. m.
- GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ 2016. Silled. Madách Imre egy szaváról. *Édes Anyanyelvünk* 38: 2, 13.

LACKFI JÁNOS

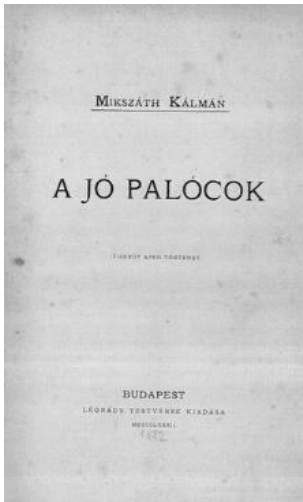
Mi kék a kék

E házban élni volna jó,
az asztalon kecsöp, majó,
minden szín itt-ott megfolyó,
partra kicsapó színfolyó
hátán színreflexes hajó.
A színfolyamban élni jó,
a színvonal nem változó,
bolygó, imbolygó fémgolyó,
melyen a fények táncoló
alakja bolyg, piros a hó,
meg kék, meg zöld, meg lángoló.
Márványfagyások árnyaló
ikrázódása, mintha ló
horpaszán semmivé haló
fényreflex – élni volna jó.

Jó lenne házban élni még,
megfújni, hűlni, jó ebéd,
hez szól a nóta, semmiség
és mindenség, ha összeég,
nem csak odaégett ebéd,
összeérve lehull eléd,
hogyan az angyal bújjon beléd,
belénk, belém, kilég, belég
zeni a zengő lég lehet.
Vant és voltat átérzenék
e házban jó, hol földhöz ég
és éghez föld nőtt, térzenék,
alkonyok összevérzenék,
rajtunk anyaszült bőrzekék:
mi zöld a zöld, s mi kék a kék!

PÁSZTOR ÉVA

140 éves *A jó palócok*, Mikszáth Kálmán novellásgyűjteménye

1882 fordulatot jelentett a nagy palóc magyar író, Mikszáth Kálmán életében. Ekkor már a fővárosban élt, neve ismertté vált Szegeden és Pesten is, hiszen országos hírnévre tett szert két novellásgyűjteményével. 1881-ben a *Tót atyafiak*, 1882-ben *A jó palócok* is napvilágot látott.

Mi, Nógrád megyeiek, a Görbeország lakói nagyon büszkék vagyunk arra, hogy e föld szülötte irodalmi témává tette a palócságot. A szülőföld olyan erős kötődést jelentett Mikszáthnak, hogy prózában énekelte meg az itt élők történeteit. Mi sem bizonyítja bensőséges viszonyát az anyaföldhöz, mint a kö-

vetkező vallomása: „Hiába, sok földet bejártam, de csak mégis Nógrád vármegye tetszik legjobban: hegyeivel, völgyeivel, egyenesre nőtt fáival; itt úgy látom, a fűvek zölddebbek, a virágok illata édesebb, mint bárhol másutt a világon... Még a felbő is mintha rózsaszínbe öltözne, mikor átsuhan felettünk... Ez az én igazí hazám...”

Az egyik palóc novellájában, a *Lapaj*, a híres dudásban megszemélyesíti földanyánkat: „Nem mindenre a természet, az anyaföld tanít-e minket? A földnek szíve van. Aki ráborul, s fülét odaszorítja közös tápláló anyánk barna testéhez, rejtélyes dobogást hall alant, mintha egy óriási kalapács tompa ütése volna szűz méröldnyire mélyen belsejében, a szíve dobogása az. A föld gondolkozik is. Gondolatai a virágok. Avagy honnan van az, hogy ez elbagyott rengetegben, hová emberi kéz nem ültette, hová madár sem viszi magvát, egy nap ezer meg ezer soba nem látott szí-nű és alakú virág támad magától? A föld költészete ez! Az ő új gondolatai!”

Rubinyi Mózes *Mikszáth Kálmán élete és művei* című munkájában ezt írta általában az írók világáról: „Minden író világa külön világ, melynek vannak emberei, állatai, tájai, hangulatai, sőt van egy külön egyéni dialektus is, melyről a nagy írók megismerjük legparányibb műveiben”. A mi Mikszáthunk is ezek közé tartozik.

Mikszáth Kálmán beleszületett egy sajátos falusi környezetbe, ahol magába szívta a parasztember gondolkodásmódját, megismerte történetüket. Hiszen a sokat betegeskedő gyermekhez a falu mesemondói jártak, hogy szórakoztassák a kisfiút. Volt Szklabonyának néhány nevezetes helyszíne is, ahol mindennap megfordult, így a Kürtös-pataknál, a malomban, a kovácsműhelyben, a savanyúvíz-forrásnál. Az itt élők és a falun átutazók is – akik itt-ott megálltak valamilyen fontos céllal – ontották magukból az érdekesebbnél érdekesebb történeteket, amelyeket a gyermek Mikszáth megfigyelhetett, megjegyzett, s aztán írósága elején nagy fantáziával novellák történeteibe öntött.

Irányítsuk most figyelmünket a palóc novellák emberi sorsaira, karaktereire! Vannak közöttük egyszerű, hétköznapi figurák, módosabbak és szegényebbek, vallásosak és istenkerülők, fiatalok és idősebbek, rossz útra tévedők és naiv hiszékenyek. A tizenöt rövid novella egyikében találkozzunk a falu elöljárójával, Sós Pállal, aki bizonyítottan eltulajdonította a kis Baló Borcsa Cukri báránykáját. Véletlenül, de a mű végén kiderül az igazság. Egy másikban arról olvashatunk, hogy Bede Anna helyett a testvére, Erzsi ment a bíróságra, s vállalta volna a börtönbüntetést is, hogy haló porában nyugalma legyen Annának. A Péri lányok között is volt egy vétkes. Judit erkölcsi vétké miatt megszenvedett, s Kata a haját is eladta, hogy beteg húgának gyógyszert tudjon vásárolni. A megható történetek sorában megismerhetjük Bizi apót, aki öregségére jó cselekedeteivel talált vissza az isteni útra, magához vette a falu árváját. Ez az egyetlen, az emberi jóság az, amely az életét is jó irányba terelte. A hűtlen Tímár Péter rosszul járt, elszedült a magas torony tetejében, s lezuhant. Elhagyott feleségének, Zsófinak minden reménye elszállt, pedig megbocsátott volna férjének. Egy gonosz apáról is olvashatunk, Filcsik Istvánról. Apai büszkesége miatt megtagadta lányát, aki az ő engedélye nélkül ment férjhez, ráadásul egy gazdag emberhez, nem a hozzá való sánta molnárhoz. A pogány apa nem kap feloldozást az író részéről még akkor sem, amikor egy koldusasszonyra és gyermekére terítette híres bundáját. Gélyi János rafinált módon, de megszerezte Vér Klára kegyét, aki megfogadta a háborúba menő urának, hogy akkor folyjon visszafelé a Bágy vize, ha megcsalja őt. S ni, a hosszú éjszakának és Kocsipál Gyurinak köszönhetően visszacsapott a gáton a Bágy vize. A címmel ellentétesen, Szűcs Palinak nem lett szerencséje, mert a korhely legényt a lánykérés után a kis ördögök bevitték a kocsmába, s aki nem tud megjavulni, nem érdemli meg Bede Erzsi kezét. A palóc nép babonás, szereti a misztériumokat, az író is – bevallottan – hisz a babonákban. A falu boszorkányának története kereke-

dik ki a *Galandáné asszonyom* című novellában. A vallásos hit az alapja *A gótzoni Szűz Mária*nak. A kedves és tanulságos történet Kovács Marissal esett meg. Tragikus történet is olvasható a novellák között, ilyen *A két major juhásza* című. Az apák régi, feloldhatatlan haragja gyermekeik halálát okozza a két major juhászának. A palóc emberek között vannak, akik jobban akarnak járni, mint embertársaik, de a sors fintora mégis kedvez a Gyócsi árváknak, és csalódást okoz a „királyné szoknyája”. Gélyi János végül feleségül vette Vér Klárát, aki kétszer lett ezáltal édessé, de Klára nem változott meg, most új urát készül megcsalni. Tragikus végű történet a *Szegény Gélyi János lovai*. Mosolygásra sarkallja az olvasót *A gyerekek*, mert az az igazság, hogy ha valakik csak szerelmeskedni akarnak, nagyon korán házasságot kötnek, és semmihez nem értenek, bizony pórul járnak. S végül a 15. novella a szigorú anyai nevelésnek a következményéről szól, mert Gál Magda soha többé nem ment vissza anyjához.

Megállapíthatjuk, hogy a falusi élet világában szigorú erkölcsi szabályok uralkodnak. A palóc ember biztos lehet abban, hogy a bűn mindig lelepleződik, a bűnös megbűnhődik. Szűcs Pali korhelykedése miatt nem lehet Bede Erzsébet férje, Tímár Péter és Vér Klára életével fizet a hűtlenségért, Péri Juditnak Csatóné levágja a gyönyörű szép hosszú haját, mert elcsábította a férjét. Palyus felakasztja magát, mert Galandáné kegyeiért szövetkezett az ördöggel, s Gughi Panna hazudozása, tolvajlása is lelepleződik. A báránygyilkos Sós Pál bűne is működésbe hozza a mennyei igazságszolgáltatást *A néhai bárány* című novellában.

A palócok vallásos hite, hiedelmei, babonái azt sugallják, hogy az ember akkor lehet boldog, ha megpróbál békében élni önmagával, embertársaival és az Istennel. Ez a babonás hit sok mindenre jó. A palóc nép hisz a csodában is. A szerelem, a bűnbeesés, az erkölcsi vétkek szoros kapcsolatban áll a nép csodahitével ezekben a palóc novellákban.

Mikszáth minden feltűnő és szokatlan eseményt a természet valami csodálatos vagy meglepő játékával hoz összefüggésbe. A természet ítélkezik, igazságot tesz. A természet ugyanis isteni hatalom, jelenségei tükrözik a falu magatartását, buzgó vallásossággal párosuló babonásságát.

A vihar pusztításától féltő falusiak Istenben bízva harangszóval tudják elfordítani a veszedelmet: „*Szegény Csuri Jósának egész hólyagos lett a tenyere, míg elkergette a határból Istennek fekete haragját.*” A palóc vidéken egyébként mindig is szokásban volt a vihar előtti harangozás, mert a veszélyt ez jelezte előre. A harang szava mellett az alacsonyan röpködő fecske látványából az emberek is meggyőződhetnek a közelgő égi háborúról. Egyfajta

időjősítő szerepet töltött be, mint a kéményekből fölfelé szálló füst, amely azt bizonyította, hogy már nem lesz eső.

Nagy szerepe van a novellákban a jelképiségnek. Az állatok és a növények között vannak szerencsét és szerencsétlenséget hozók is.

A szarka szívesen látott madár a falusi házaknál, mert ha valamely ház kerítésére száll, azt jelzi, hogy kedves vendég érkezik. Tímár Zsófi valahányszor szarkát lát repülni, mindig abban reménykedik, hogy az ő háza kerítésére fog leszállni. Nagyon várta férje hazatérését.

Az út porába ejtett fehér mályvarózsa a hűtlenség szimbólumává, sőt bizonyítékává válik. A virág jelzi Gélyi János számára felesége hűtlenségét: *„haj kiesett kezéből, nincs többé mellén a fehér mályvarózsa.”*

A négylevelű lóhere azonban szerencsével kecsegtet, Szűcs Pali a szerencsését köszönhetné volna a talált ritka növénynek. Amíg helyesen gondolkozott, addig szerencsét hozott neki, amikor vétkezett, a szerencsés füvet is elveszíti, Réki Maris még rá is taposott.

Ha a verebek és a fecskék nem repülnek jó magasán a kút fölött, az erős víz megkábitja és megfojtja azokat. A csevice sok édes találkozásnak és megbánásnak a helye, s már régóta a bodoki lányok rossz erkölcsének szimbóluma.

A *Péri lányok szép hajáról* című történetben a madármotívum a fészekrakásra való képességre utal először, majd mesteri ügyességgel fonja bele az író Csató Pista vágyakozását: *„Judit leoldá fejéről a kendőt, és a fészekre terítette... Pista azonban elvette onnan, és a kebelébe rejté... Rajta volt még a madárftak melege...”*

A szeretővé tett, elcsábított lánynak, s az elkerülhetetlen pusztulásnak is a szimbólumává válik a madár, amikor Pista felsóhajt, hogy milyen jó dolga van a madárnak, mert más fészket is rakhat, ha megunta a régit.

Az emberi világ – a természet – a természetfelettség hármasságának szoros kapcsolata szépen nyomon követhető a palóc novellákban, hiszen egyrészt érzéki közelségbe hozza a táj fényeit és belső zenéjét, másrészt érző díszlet, amely megelevenedik, ember módra viselkedik, végül harmadrészt oltalmaz, segít, büntet, gúnyolódik vagy akadályoz, tehát mindenféleképp megelevenedik.

Szűcs Palit – aki Gózonba siet Bede Erzsit megkérni –, észrevett egy lóherebokrot. *„A napsugarak pajkosan szaladgáltak rajta levélről levélre, s kis tömzsi levelek mosolyogva nyújtózkodtak ki a melegítő fénytől, s ragyogásukban aranyos színt nyertek... a haragos zöld füvek és zúgó nádlak intik arra, hogy forduljon vissza?”*

Gélyi János lovait becézgeti, kiscsikó korukban csókolgatta is őket. Ezt a féltő, mosolyogni való naivitást azonban féktelen szenvedély váltja fel, amikor a szakadék felé hajtja, s feláldozza feleségével együtt a négy lovát.

„... mint a sietős szél, ha felhőket vinne, vágatnak szilajon Gélyi paripái, nem is paripák már, a szörnyű sebesség összegyűrja őket egy fekete szárnyá, amely röpül... röpül... Nem is szárny az, de a megvadult halál?”

A Timár Zsófi öszvegységében így mutatja be az író a magára maradt asszonyt: „Hírét sem hallotta, ki tudja merre mentek? Út pora, melyben nyomuk veszett, el nem beszéli, szellő nem árulja el, hol vannak, suttogó lombok nem mondják meg értelmesen, pedig arról beszélnek”.

A kis csizmákban Bizi apó feleségének keresztjét a temetőben összetöri a villám. Istennek nincs szüksége az adományra, csak az őszinte, jó cselekedetre, s amikor ezt látja a Teremtő, az ember – mint a mesében – kiérdemli a jutalmat: „Ott künn eloszlottak a felhők... A napfény eltöltötte szomorú arcát, az égbolt nyájasan mosolygott. A fűvek nevettek rá az úton, sőt még a meggyűlt esővízek is...”

Lehetne folytatni a példákat, de most véget vetünk a felidőzésnek. Az lenne jó, ha a szándék, amivel ez a kis tanulmány megszületett, elérné a célját, s a kedves olvasó leveszi a polcról Mikszáth Kálmán *A jó palócok* című novelláskötetét, és elkezd olvasni. Van a könyvtárban, lehet kapni a könyvesboltokban, ha valaki nem találja otthon a szépirodalmi könyvei között. Mikszáthot olvasni ma is élmény, s ha úgy gondoljuk, hogy az a világ, amit ábrázolt, már egy letűnt korszak, nem mondhatjuk komolyan, mert általános emberi témákat hagyott nekünk örökül, s ami örök, azt időnként érdemes újból és újból elolvasni. Szeretettel ajánlom tehát mindenki figyelmébe az évforduló kapcsán is Mikszáth Kálmán 140 éves palóc novelláit.

TAJTI BÁLINT

Homo moralis

A vén cigány letette vonóját,
nem zenél többet velünk.
Elhajózott messzire nélkülünk,
felvonta a fenséges vitorlát.

Nem szedtek tőle vámot, sem adót,
Mindig kedvelte a mérleg elvét,
Anubisztól tanulta.
Ő sem ismerte igazán a tervét.

Vadul hullámszik a tenger, hisz megjött,
megszületett, eljött ő, akiért eljött.
Nem ismerte fel magát a víz tükrében,
hiszen ő volt maga a tükör.

Szépirodalom

Ködös, hideg, merev ágy,
megvárom a gondolat.
Tombol bennünk a tudásvágy,
folyton keressük a múzsát.

Nyomorba, utálatba fészkel be magát,
tetemrehívás ideje következik.
Előtted van, látnod kell a patát,
dicstelenített lelkeddel szeretkezik.

Sosem várjuk az újat,
Kivéve az, aki újít.
Beleborzongott minden tagom,
és ő azt mondta: szépirodalom.

Eldöntendő

Nem tartok pénzt magamnál,
a pénz tart magánál engem,
s mindenkit.

Nem nézek tévét, csak filmeket.
A filmek idézik életem
filharmóniáját.

Nem látok képeket,
csak hallom őket.

A képek viszont látnak minket,
s befolyásolják életünket.

A játék csupán szenvedés.
A szenvedés már csak játék.
Álhirterjesztő zsargonok
mind elhitették.

Bűnös

Ha bűnösként neveltetsz,
bűnöst nevelsz magad is.
Elhiteted vele az igazságot,
és ő elfogadja a gyávaságot.

Kelj fel, állj fel, állj ki magadért!
Bűnösnek bűnözés a dolga.
Könnyen kerülhetsz pokolra
az ördögnek melegágyat adó
keserves magatartásodért.

Birkás Babet: Salgótarján-sorozat (8.)

Birkás Babet: Salgótarján-sorozat (10.)

BARÁTHI OTTÓ

50 év a 100 éves Salgótarján városában
Emlékmorzsák egy készülő memoárból
3. rész

Az előző lapszámomban megjelent, a fentivel azonos című írásom 2., – a memoárt befejező – részében életem és pályám 1990-től napjainkig terjedő időszakára tekintettem vissza. Sorozatírásom alábbi, 3. részében az elmúlt 50 év egyes időszakaira is jellemző cikkeimből válogatok. A főleg Salgótarján városára, gazdasági-társadalmi helyzetére és jeles embereire fókuszáló, különféle műfajú, kiemelésekre szorító vagy rövidített és szerkesztett írásaimból kínálok ízelítőt.

Szemléletváltás vagy...?

A vállalatok létszám bővítési hajlamának mérséklődését mutatják a munkaerő-közvetítő szervek adatai. Amíg 1979 végén a salgótarjáni munkaerő-közvetítő irodák ezer körüli bejelentett munkahelyet, munkaerő-igényt tartottak számon, addig ez a szám 1980 elején mintegy egyharmadára csökkent. Az igények elsősorban a pótlólagos munkaerő-szükséglet biztosítására, a valóban hiányzó létszám pótlására irányultak. A bejelentett munkaerőigények közel fele szakmunkás, mintegy 30, illetve 20 százaléka betanított és segédmunkás-kereslet. A mérséklődő munkaerőigények ellenére elhelyezkedési gondok még nincsenek, az azonban érzékelhető, hogy a gyakran munkahelyet változtatók, a notórius munkakerülők és a képességeikhez indokolatlanul magas igényeket támasztók már nehezebben tudnak elhelyezkedni.

Maga a tény azonban beszédes – és ez a legfontosabb. A vezetői szemléletet – úgy tűnik – motiválta a szabályozók módosítása, ami érzékenyebb és racionálisabb reakciókat vált ki, kedvezőbb feltételeket teremt a rugalmasabb alkalmazkodáshoz. Ez lehet a záloga a többi vállalat ilyen irányú munkájának is. A munkahelyi felülvizsgálat legjobb módszerei még nem alakultak ki, de a gyakorlati tapasztalatok alapján célszerű az egész tevékenységet átgondoltan megtervezni, a végrehajtásért felelős szervezetet kijelölni, az ütemterv szerinti munkát ellenőrizni.

(Nógrád 1980. április 29., 3.)

Polgármesterképzés Salgótarjában

A rendszerváltás részeként a közigazgatás is új pályára áll. A „síneket” a parlament a helyi önkormányzatokról szóló törvény megalkotásával rakta le. A személyi „feltételek” pedig az önkormányzati képviselők és a polgármesterek megválasztásával jöttek létre. Legalábbis részben, hiszen a választott tisztségviselők egy jó része nem rendelkezett igazgatási ismeretekkel, gyakorlati tapasztalatokkal sem. Ezért szervezte meg az Államigazgatási Vezetőképző Intézet a polgármesterek alapozó képzését, megyei közreműködéssel a Medves Hotelben. A 115 községi polgármester közül 110 jelent meg. A képzés központi tematika alapján valósult meg: az előadásokat és a konzultációkat a minisztériumok, a megyei tanács szakemberei és egy német polgármester tartották.

Csupa fül volt a hallgatóság a polgármester, a testület és a jegyző jogállásáról szóló előadás alatt. Nagy érdeklődést váltott ki az ügykörök telepítésének (képviselő-testület, polgármester, jegyző,) egyes kérdéseiről szóló előadás is. Kritikai észrevételeiket sem hallgatták el a polgármesterek. Szóvá tették például a törvényelőkészítő munka lassúságát, a kapcsolódó törvények hiányát (pl. az államháztartási, a köztisztviselők jogállásáról szóló törvény stb.). Ugyanakkor jó véleménnyel voltak a polgármesterek az egész tanfolyamról. Amely – mint elmondták – a szakmai képzésen túl a személyes kapcsolatteremtéshez is jó feltételeket teremtett.

(Új Nógrád, 1990. december 18., 3.)

Dilemmák és csapdák

A választásokat megelőző időszakban azt gondoltam, hogy a kampány és a választási propaganda még a mélyen lappangó ellentéteket is felszínre hozza, és a valóságosan releváns érdek- és értékkülönbségek eldurvítják, botránnyossá teszik a választást megelőző napokat-heteket. Ez a dilemmám alaptalannak bizonyult. Esetenként előfordult, hogy a pártok frontemberei eltúlozták szerepüket, nagyították tömegbázisukat. Mégis: mintha fejlődött volna valamit a politikai kultúránk.

Vitaindító dolgozatában egy helyütt ezt írja Bilecz Endre: „A május után kialakult egyoldalú helyzetet a megyei MSZP-vezetés sorsdöntő politikai tévedéseinek sorozata változtatta meg.” Nos, ez elég dehonesztáló megállapítás, amit én sem megerősíteni, sem cáfolni nem tudok. (Arra viszont kíváncsi lennék, „kikérte-e” már magának az, akit illet.) Majd így folytatja: „a kormány megyei jogú várossá nyilvánította Salgótarjánt. Intézkedése indokolt, méltányos gesztus volt.”

Azt nem tudom, hogy a Horn-kormányoknak milyen szerepe lehetett Salgótarján megyei jogú várossá válásában. A lényeg, hogy Salgótarján megkapta a rangot, és rendelkezik a törvény által biztosított fontos jogosítványokkal. Amelyekkel kívánatos lenne, ha élni tudna. Ehhez kompromisszumokra van szükség a Nógrád megyei és a salgótarjáni önkormányzat között. Csak remélni tudom, hogy a készség egyik fél részéről sem hiányzik.

(Palócföld, 1995/5., Vita, 411–418.)

Dobog a város szíve

Salgótarján, Erzsébet tér, kora őszi délután. Szédítő, színes forgatag: emberek jönnek-mennek minden irányból. Mint megbolydult méhkas, olybá tűnik a város centruma. Diákok üdítően friss serege, munkából fáradtan-fásultan hazasietők sokasága fut, rohan, mintha balsorsa elől vagy éppen szerencséje után szaladna. Vége a tanításnak, a gyárakban az első műszaknak, a hivatalokban is lejárt a munkaidő. Néhányan még benéznek az üzletekbe, mások már a jól megérdemelt pihenőre gondolnak.

Nem így az egyik ismerősöm, aki – mint mondja – azért siet, mert várja otthon a második műszak. Az elsőből nem tudja eltartani családját, pedig a lelkét kiteszi munkahelyén. Az új tulajdonos sokat követel, egyszerre mindent akar: mennyiséget, minőséget, a határidő pontos betartását. A fizetés elég jó, csak az árakkal nincs megbékélve. De azért örül: két évig volt munkanélküli, csak az tudja, milyen kín ez, aki átélte. Most végre megint van munkája.

Tinédzserforma fiúk, lányok telepednek a mellettem lévő esőverte, napszitta padra. Szépek, harsányak: Nike-, Adidas-szerelésben villognak. Eszembe jutnak Pesten élő és tanuló gyermekeim... Indulnék is, ám egy 15 év körüli, ápolatlan külsejű fiú áll elém, és húsz forintot kér. Azt mondja szemlesütve, hogy nagyon éhes. „Félpénzemet” neki adom, talán valakik el is veszik tőle, nem akarja megmondani, kinek is koldul.

A vasúti aluljárón keresztül megyek a könyvtárba. Tetszik, amit ott az újságban olvasok: üzletet adtak át, sörfesztivál volt, kereskedelmi napokat rendeztek, jól megy egyes vállalkozóknak, konferenciákat is tartunk. Él ez a város, dobog a szíve, remélem, soha nem kap infarktust. A kéregető kisfiú azonban nem megy ki a fejemből...

(Nógrád Megyei Hírlap, 1996. szeptember 18., 3.)

Az utolsó interjú dr. Lonsták Lászlóval

A 60-as évektől kezdve végnélküli viták folytak Nógrád megye vezető testületi ülésein és egyéb fórumokon arról, milyen felsőfokú intézményre lenne szükség Salgótarjában. Végül megállapodás kötött a megyei tanács és a budapesti székhelyű Pénzügyi és Számviteli Főiskola (PSZF) vezetése között, miszerint a főiskola kihelyezett tagozata az 1972/73-as tanévben megnyitja kapuit Salgótarjában. Kinevezték az iskola igazgatóját is Lonsták László 40 éves közgazdász személyében. A szakember irányítása alatt a tagozat dinamikusan fejlődött, hamarosan önálló intézménnyé nőtte ki magát.

– Hogyan érintette a rendszerváltás az intézet szervezetét, működését? – kérdeztem tőle.

– A PSZF és salgótarjáni intézete nemcsak a rendszerváltásra, de a gazdaságban és a társadalomban végbemenő minden lényeges változásra érzékeny műszerként reagált, rugalmasan alkalmazkodott a bekövetkezett változásokhoz. Hosszútávú célkitűzésünk volt, hogy a képzés tartalma, színvonala és struktúrája feleljen meg a piacgazdaság és az Európai Unióhoz való csatlakozás követelményeinek. A lényege az üzleti orientációjú (business) pénzügyi-számviteli-informatikai képzés volt.

Dr. Lonsták László munkásságát számos kitüntetéssel honorálták. 1996-ban – nyugdíjazása alkalmából – a Salgótarján Díszpolgára címet is megkapta.

– Nyugdíjasként hogyan telnek a napjaid?

– Szívesen és sokat vagyok az unokáimmal. Van egy víkendtelkünk Salgón és így régi hobbimnak is hódolhatok – horgászhatok. Itthon a legszívesebben olvasok, a TV-t is megnézem. A politikától megcsömöröltem, az embert a sok áskálódás visszatartja, hogy részt vállaljon belőle.

(Palócföld 2000/2., Seregszámla 50–58.)

Adventi gyertyák

November 27-ére, advent első vasárnapjára ünnepi fénybe öltözött őszbe hajlott városunk. A Fő téren a Mindenki Karácsonyfája átadásával és az adventi koszorún az első gyertya meggyújtásával, a hit lángjának fellobbanásával Salgótarjamba és jóérezsű lakóinak szívébe is beköltözött az ünnepi várakozás felemelő érzése. Természetesen ott leszek a három egymást követő vasárnapi gyertyagyújtáskor: december 4-én a remény, 11-én

az öröm, 18-án a szeretet lángja fellobbanásakor is. Nem maradok ki az adventi sokadalomból sem.

Advent a karácsony megünneplésének felvezető időszaka, amit az ötödik század elejétől ünnepel a kereszténység. A vallásos ember Jézus születésére várakozik, hogy a teremtett világban maga a teremtő Isten öltson testet. A közönséges halandó a Megváltóval együtt jobb idők eljövetelére várakozik, hogy háborúk helyett békességben élhessen, az igazságtalanság helyébe az igazság, a méltánytalanság helyébe a méltányosság lépjen. Hogy a szegénység helyett biztos megélhetésben legyen része, ami még nem adatik meg mindenkinek városunkban sem.

Abban a reményben, hogy boldog karácsonyban minden jóakarátú embernek része lesz, Ágh Tihamér Adventkor című versének záró sorait idézem: „De a hétköznapok bágyadt szürkesége / nem törheti meg azt, ami bennünk béke. /Lelkünkben reménység, a szívünkben áldás: / Ránk köszöntött advent, / boldog Jézus-várás...”

(Nógrád Megyei Hírlap, 2011. december 1., 3.)

Fancsik János: Rokkanteleptől a Vásártérig

Az esszé igényességével készült, közvetlen hangú, ízes-népies nyelvi fordulatokat is idéző, olvasmányos helytörténeti kötet – megkapó visszaemlékezés. Elvileg kronologikus felépítésű, de a memoár természetete miatt az események sorrendje esetenként keveredik. A könyv egyes részei a helytörténet egészén belül család-, hivatás- vagy társadalomtörténetként jelennek meg. Szívesen idézem a Nobel-díjas Gabriel García Márquez megállapítását, amely a most bemutatandó könyvre igazán illik: „Az élet nem az, amit az ember átélt, hanem az, amire visszaemlékszik, és ahogyan visszaemlékszik rá, miközben el akarja mesélni.”

Fancsik János sem egyszerűen az életét írja le, attól lényegesen többet és mást is közöl olvasóival. Könyvének egyik nagy értéke korának és környezetének körültekintő és sokoldalú leírása, kortársainak – családtagjainak, munkatársainak, ismerőseinek – árnyalt ábrázolása. A könyv – a szerző saját szerkesztésében – hat nagyobb, igencsak kifejező címekkel ellátott fejezetből áll, amelyek mindegyike jobbára rövidebb, de szintén beszédes közcímekkel tagolt részeket tartalmaz.

A könyvet a hátsó borítóján dr. Szvircsek Ferenc salgótarjáni helytörténész többek között így méltatja: „Munkájának értékállósága mindenekelőtt a szerző gazdag szakismeretére, és kimeríthetetlennek látszó, élettapasztalatából származó helyismeretére vezethető vissza.”

Fancsik János dr. most különösen rászolgált, hogy ezt a legújabb, a hely szellemét megidéző remekművét ne „csak” a család- és helytörténeti köteteket kedvelők, a lokálpatrióták és a széles olvasóközönség, de a Salgótarjáni Értéktár Bizottság figyelmébe is jó szívvel ajánljam. (Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára, Salgótarján, 2016. 338 o.)

(Honismeret 2016/5. Könyvespolc 99–100.)

Kulturális kincstárak Salgótarjában

A bemutatásra kerülő intézmények közös vonása, hogy 1990 után jó két évtizeden át még a Nógrád Megyei Önkormányzat fenntartásában és irányításával működtek. E jeles megyei (városi) intézmények – miközben gazdájuk változott – szellemiségének vezérlő elve napjainkban is a jó palóc hagyományok ápolása, a gyűjtemények, a nógrádi értékek őrzése és a helyi identitás erősítése. Mindhárom intézmény élén jól felkészült, az új iránt fogékony, női vezető áll. E sorok írója szívesen beszélgetett velük.

Nógrád Megyei Levéltár: Gusztiné dr. Toronyi Judit

– Érzékelté már, Juditka, hogy mit jelent a megyei levéltár integrációja?

– Vezetőként szem előtt kell tartanom azt az intézményintegrációt, amely a MNL szervezetében ölt testet. A szakfeladatok ellátása során partnerként kell közreműködni az integrált intézmény sikeres működése érdekében. Az MNL beruházásokra fordítható keretéből korszerű, új épülettel gazdagodott. Az EU és a NKA támogatásával is megvalósított beruházás 234 millió forintból készült el. Itt a tágas és világos munkatereken túl alakítottuk ki az új kutató- és oktatótermet, az ötezer iratfolyóméter levéltári anyag elhelyezésére alkalmas raktárt és a restaurátorműhelyt.

Balassi Bálint Megyei Könyvtár: Molnár Éva

– Igazgatóvá történt, 2009. évi kinevezése óta hét év telt el...

– Igen, de nem volt ez hét szűk esztendő. A működés alapfeltételei biztosítottak voltak, állományunkat gyarapítottuk, sikeresen pályáztunk, több szakterületen előbbre is léptünk. Az éves beszámolóok készítésekor jó érzéssel konstatalom, hogy sok sikeres rendezvény és nívós program valósult meg intézményünkben. Jó munkánkat igazolja 6200 beiratkozott olvasónk és 129 ezer látogatónk is, akik közül sokan fejezik ki elismerésüket. Eredményeink egy részét pedig „bejárásunk” során is megmutathatom.

Dornyay Béla Múzeum: Shah Gabriella

– 2013. december 1-jétől áll a múzeum élén. Hogyan ítéli meg az igazgatói pályázatában is vázolt elképzelései megvalósulását?

– Pályázati elképzeléseimet múzeumi terveinkben is rögzítettük, és bizonyos időközönként tételesen áttekintjük. Ennek alapján azt mondhatom, hogy főbb célkitűzéseink és tervezett feladataink időarányosan megvalósultak. Az egyik legjelentősebb eredménynek azt tartom, hogy az épület állagának megóvását, a terek korszerűsítését megvalósítottuk, és a múzeum belső komfortjának javítását is célzó felújítások döntő többsége elkészült.

(Comitatus 2016/221., Interjú 64–73.)

Vendégtanár öt ország egyetemén Külföldi katedrákon: Dr. Gréczi-Zsoldos Enikő

Beszélgetőtársam sokoldalú szakmai tevékenységével, széleskörű közéleti szerepvállalásával jó két évtizede részese és képviselője szűkebb pátriánk tudományos, kulturális és szellemi életének.

– Mi kell a külföldi katedra elnyeréséhez? – kérdeztem tőle.

– Minden alkalommal egy pályázati folyamaton kell átesnie az aspiránsnak: angolul kell pályázati anyagot írnia, melyben fel kell tüntetni az előadások témáját, be kell mutatni a fogadónyilatkozatot, amelyet a fogadóintézmény küld. Ezt követően a pályázatot bíráló egyetemi bizottság dönt arról, hogy kinek ítéli oda a vendégtanári utat.

– Hol, milyen nyelven tartottad előadásaidat?

– Németül Hildesheim egyetemén, angolul Tartuban és Nápolyban (bár legutóbb a beszélgetés négy nyelven folyt: az angol mellett magyarul, olaszul, németül), Krakkóban magyar szakosoknak magyarul. A németországi hildesheimi egyetemet azért pályáztam meg, mert a német nyelvtudásomat is gazdagítani és kamatoztatni akartam, az észtországi Tartu egyetemét pedig nemcsak a szakmai kihívás miatt, hanem az érdekes úti-élmény miatt. Hildesheim és Tartu egyetemével az ott folyó hungarológiai kutatás és oktatás miatt szoros a kapcsolata a miskolci bölcsészkarunknak. A legutóbbi nápolyi tanításom alkalmával felkérést kaptam egy olaszországi tudományos periodikában való megjelenésre. Az angol nyelvű tanulmányom már megjelenés alatt van.

(Tarjáni Városlakó Magazin, 2019/1. Tudomány 12–13.)

Város- és korszakformáló polgármesterek

Tolmácsi Ferenc 1990–1991. A dupladiplomás, mérnök-közgazdász az SZDSZ jelöltjeként került polgármesteri pozícióba. Mindössze egy évig állt a város élén, igazi kvalitásait nem mutathatta meg. Más képességét annál inkább, amibe aztán bele is tört a bicskája.

Dr. Zsély András 1991–1994. Az újságíróként ismert fideszes jogász többek között azt ígérte, hogy a szakmai és politikai szempontokat egyeztetni a város érdekében. Ami nem sikerült neki sem. A vehemens viták viszont elvették az időt a súlyos gazdasági problémák kezelésétől is.

Pusztai Béla 1994–2006. Az MSZP fiatal favoritja az 1994. évi megválasztása után az ipari park átadásával és infrastrukturális fejlesztések megvalósításával tűnt ki. Ám a város gazdaságát az ő három ciklusa idejében sem sikerült dinamizálni. A helyi társadalomban kialakult jelentős feszültségek pedig 2006-ban bizalomvesztést „eredményeztek”.

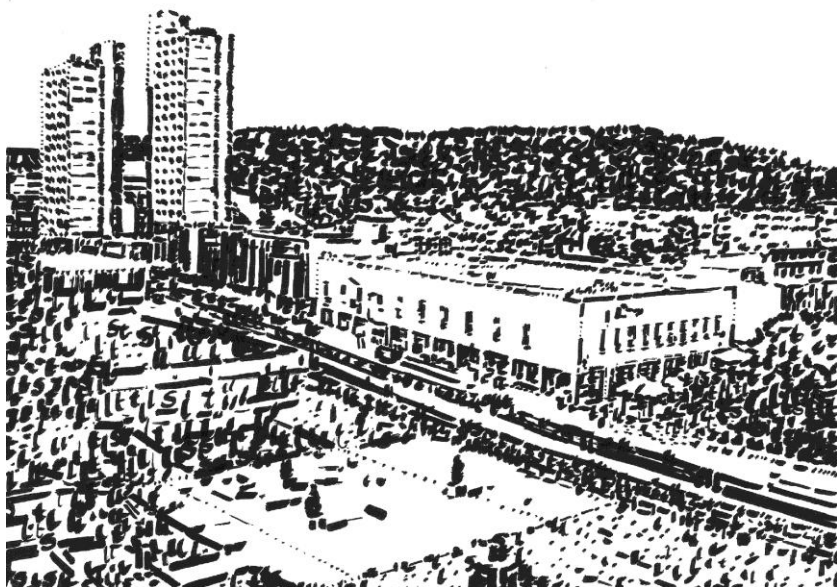
Székyné dr. Sztrémi Melinda 2006–2014. A tanár és jogi doktor, gimnáziumigazgató asszony a Fidesz támogatásával került megválasztásra, és a város 2007–2018 időszakára készített gazdasági programjával debütált. Aminek több eleme megvalósult, ám a gazdasági céljai kevésbé. A pártok közötti „keret-megállapodások” nem kötöttek meg, a vállalatokkal való együttműködésre is csak az Üveggyapot Rt. „kivonulása” (2009) és az Öblösüveggyár drámájának kezdete (2010) után, a második ciklusban került sor, miközben több száz ember veszítette el munkáját. Ez is oka lehetett – egyebek közt – a jobb oldali vezetés 2014. évi kudarcának.

Dóra Ottó 2014–2015. A baloldali politikus 2014 őszén határozott koncepcióval lépett fel. Ennek egyik pontja volt, hogy ami korábban történt és programba került, azt felül kell vizsgálni és át kell dolgozni. Amire 2015 végén bekövetkezett halála miatt csak részben kerülhetett sor.

Fekete Zsolt 2015– A – műszaki és szociálpolitikai végzettségű – polgármester vezetésével azonnal nagyszabású programalkotó munka kezdődött. Eredményeként a Közgyűlés rendre jóváhagyta az átdolgozott Területi Programot, a Területfejlesztési Koncepciót, a Településfejlesztési Stratégiát, SMJV Önkormányzat 2016–2020-ra érvényes bérlakás gazdálkodási koncepcióját, illetve Szociálpolitikai Koncepcióját. Ezek végrehajtása folyamatosan történik. Miként az időközben született Modern Városok Program megvalósítása is. Igaz, ezek időarányos megvalósításának állásáról e sorok írója kevés információval rendelkezik.

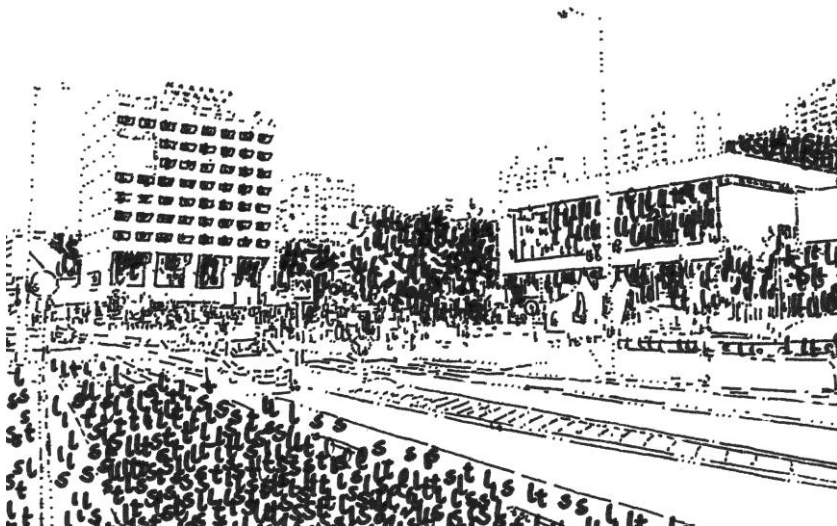
Munkájuk eredménye is ez a város – korszaklenyomataik egésze. Harminc év alatt, hét önkormányzati cikluson át hat polgármesterrel az élen formálódott ez a város, és vált azzá, ami ma.

(Salgótarján város gazdaságának és társadalmának főbb jellemzői 1990–2020 időszakában. Nagy Iván Honismereti Pályázat. Dornyay Béla Múzeum, Salgótarján, 2020, 132–138.)

Birkás Babet: Salgótarján-sorozat (6.)

Birkás Babet: Salgótarján-sorozat (13.)

BERÉNYI KLÁRA

Blokavidék

Félszázados blokkakások,
veres templom, sziirke sáncok,
a Credo in unum Deum,
elkoptatott linóleum
a lépcsőn.

Édes panel házam, hazám,
sebes beton, hámló platán,
kérgét ringat egy kék hinta,
nyekereg, és csuklik, mint a
csecsemők.

Lámpafényben hullik a hó,
glóriában ficánkoló,
pihéktől tisztul a járda,
szűztakarja hajnaltájra
csikkjeit.

Szarvasbogár

Most tél van, és nincs semmi baj, tapad a hó alattam. Fent a szénfejű
madár csapat, csepp jókedvét fejemre szórta. Lent egy barna test hever.
Kivágott tölgy, vagy fáradt hölgy. Kicsit ledőlt, szemérme ráncos hófehér,
karján kacér a csipkedész. Nincs semmi baj. Helyére hull a mag, pihen
ki álmos, álmodik. Álmában táncol, s fényes bogarat ringat hasán.

ERDŐS ISTVÁN

Nyezabudka – Nefelejcske

Valamikor a rendszerváltás küszöbén Végh Antal nevű népszerű magyar író már évtizede a lóverseny szerelmese volt. Abba a brancsba tartozott a Kerepesi úton, ahol Csurka István, Rákosi Gergely, Csukás István, Sándor Csikar volt a hangadó. Mellettük Zelk Zoltán költő volt itt a rangidős, örök vesztes fogadó.

A versenyzést irányító lóverseny-vállalat lehetőséget teremtett rá, hogy a korábbi tulajdonosi struktúrával, a ménesi birtokokkal szemben, vagy azok mellett, lovakat tartsanak, futtathassanak magánemberek, kisebb-nagyobb gazdasági társaságok.

Végh Antal kétéves lovak közül választott. Az egyik Újságíró névre hallgatott, a másiknak a neve Nyezabudka volt.

Ez a kétéves orosz földről származott át a Kerepesi útra. Végh Antal tudott oroszul, egykor egy Szabolcs megyei faluban tán még orosz is tanított az általános iskolában, és igen nagy jelentőségét látta annak, hogy számára egy Nyezabudka nevű orosz ló rendelkezésre áll. Nefelejcske! Úgy gondolta, hogy egy ilyenfajta névre, egy ilyenfajta szónak a szuggesztíójára igen nagy szüksége volna ő magának is, de a magyar társadalomnak is. A magyar közéletben, politikában, a kulturális életben feltűnő hajlamot lehetett arra látni, hogy felejtünk, felejtjük el, amit nem szeretünk. És elfelejtődött. Ez is, az is.

A szándékosan is működtetett felejtésre az a magyarázat, hogy nem akarunk szembenézni azzal, ami történt velünk korábban. Vajon Végh Tóni csak a magyar viszonyokra vetítette ki ezt a gondolatmenetet? Mikor az orosz import kétévest megvásárolta?

Végh Antal arra is gondolt, hogy ez a Nefelejcske örök időkre, vagy amíg élünk, emlékeztessen bennünket különösen 1956-ra. Neki is, nekem is, szívnünk csücskének számított 1956 októbere. Végh Antal géppisztolyt ragadott, és bement a börtönbe, az ártatlanul elítélt kulák édesapját kiszabadítani. Aztán büntetőtáborba is került Kerepestarcsára. És tíz-tizenöt év után is együtt kellett élni az egykori eseményekből következő fenyegetésekkel.

Míntha Végh Antal a fülembe súgta volna, ne felejtjük el, hogy itt '56-ról, meg elsősorban az oroszokról van szó, a ruszkiokról.

Nézz csak rá, barátom, mondta, mi közöd van neked és a világnak az oroszokhoz. Muszáj, hogy emlékezzünk! Muszáj, hogy te is emlékeztess! Én ijedtemben visszabeszélek: vannak nekem egyáltalán orosz színezetű emlékeim? Amire emlékezni és emlékeztetni kéne? Hiszen én 1956-ban még csak gimnazista voltam.

Hogy én és az oroszok, az oroszok és a világ? Ha komolyan gondoljuk, igen-igen fontos tanulságai lehetnek az emlékezésnek. Mérlegelhettem íróbarátom javaslatát, hogy megpróbáljak az életem szerény mérlegén ránézni – oroszok, Oroszország? És évtizedek teltek el már azóta, hogy Végh Antal nincs is közöttünk. Nyezabudka nem versenyzett a magyar pályán egyáltalán, és azóta ő is elpusztulhatott már, de mégis eljött az ideje, hogy be kell vállalom Végh Antalnak tett néhai ígéretem teljesítését.

Én egy zempléni faluban voltam egy parasztcsalád gyermeke. Ötévesen, ötéves koromban találkoztam először az oroszokkal. Novemberben a faluból kivonultak a megszálló németek, és valamivel karácsony előtt megérkeztek az oroszok, a ruszók. Félelmetes hírek előzték meg őket az oroszországi csajkarendszerről, a szegénységről, a durva, erőszakos katonákról.

Nyezabudka, ha nyeríthetett volna, mégis valami jóféle üzenetet küldött a helyzetről.

Tágas udvarunkra egyszer csak bevonult egy hatalmas konyhai gépezet, és körülötte féltucatnyi orosz katona talált szálláshelyet a szénás pajtánkban. Németek mentek, oroszok jöttek. A németektől ötévesen is megtanultam gutenmorgent, jó reggelt köszönni. Az oroszoktól két nap alatt már ötig-hatig számolni. Ogyin, dva, egy-kettő. No meg az „igyszuda” szókapcsolat. Könnyen megjegyezhető volt. Gyere ide!

Eljött a karácsony. Az udvaron állomásozó katonák két őrmester-parancsnok engedélyt kért az apámtól, hogy részt vehessenek a család karácsonyi vacsoráján, a gyertyagyújtás ünnepén. Valami szerény élelemajándéksomagot is hoztak, így lehetetlen volt visszautasítani a kérést. Az én két ügyes kezű nővérem az ünnep tiszteletére csodákat művelt. Minden igazi volt. A fényben ragyogó fa, az ajándékok, a terített asztal. Az én ajándékom egy tenyérnyinél alig nagyobb, ezüst színű csodarepülőgép volt. Olyan, amelyik nem csak gurulni tudott, de bukfencezni is, ha jól felhúzta az embert. Az egyik orosz őrmester mellém ült a földre, játszott velem meg a repülővel. Én meg elmagyaráztam neki, hogy azért szeretem én a repülőt, mert ha nagy leszek, pilóta leszek.

A jó vacsora után égtek a gyertyák, zengett a Mennyből az angyal... üzenete. Gond csak akkor jelentkezett, amikor a rendkívül udvarias vendégkatonák nem tudták, mit csináljanak. Amikor az ének-sorrendben a csa-

lád azt énekelte, hogy „Pásztorok, keljünk fel, hamar induljunk el Betlehem városába...”. A szent ének pattogó ritmusáról azt hitték a katonák, hogy táncolni lehet. Felpattantak, mintha bálban lennének, odarohantak a nővéreimhez, meghajoltak, táncra kérték őket. Édesanyám, szegény, nem győzött kapaszkodni az őrmesterek karjába, hogy nem, nem... Ez szent ének. Erre nem lehet táncolni.

Édesapám a katonák búcsúzásakor egy-egy pohár szilvapálinkával vigasztalódott. Mikor elindultunk éjféli misére, az apám megköszöri a torkát, és úgy búcsúzott az estétől, hogy hát mintha ezek is emberek lennének. Olyanok, mint mi vagyunk.

Nyezabudka, ha gyerekkorom másik korszakáról üzenne, emlékeztetne, megint csak jó érzések felől nyeríthetne. Talán hetedikes voltam, mit se tudtam róla, hogy az oroszokkal milyen a viszonyunk. Hogy ugyanazon időben egy kormányzati felhatalmazású parasztküldöttség járt a Szovjetunióban. Ebben a küldöttségben a csapat tagja volt egy falumbéli kedves öreg parasztember, Fésűs Laci bácsi, akit úgy ismert a család, hogy ő a vén kispap a faluban.

Egyszer csak a Magyar Rádió riporternője a főúttörő osztálytársam mellett engem választott ki az iskolában, hogy mint két úttörő kérdezzük ki mikrofonok előtt Laci bátyánkat, hogy hogyan élnek a szovjet pionírok. Milyen az élet a nagy Szovjetunióban, amellyel megbonthatatlan örök barátság köt össze minket?

Mintha ott, akkor épp megint a kezemben éreztem volna a régi karacsony fényes repülőjét. Azzal kezdtem a kérdést az öreg parasztembertől, hogy Laci bácsi, én pilóta akarok lenni, ezért az érdekelne engem, hogy hallott-e arról, hogy az olyan szovjet pionírok, akik pilóták akarnak lenni, mint én, járnak-e repülő klubokba vagy repülő modellező szakörökbe. Találkozott ilyenekkel?

Sugár Ágnes nevű kedves, aranyos riporterlány néhány hét múlva újra fölkeresett minket, meg Laci bácsit, és az én főúttörő barátommal együtt egyszer csak egy budapesti nagyszállóban találtuk magunkat. Onnan egy reggel egyenest a Magyar Rádió stúdiójába vittek minket, ahol a riportot stúdiókörülmények között kellett megismételni. Jól sikerült az egész. El is hangzott a rádióban. Hát nem lett aztán nagy örömöm a faluban a rádiós szereplés miatt, mert a kisebb nővérem udvarlója úgy minősítette a szereplésemet, hogy arra nem lehettem büszke. Azt mondta, te kis szerencsétlen, még a földön se tudsz rendesen járni, meg a futballpályán is csak botorkálsz. Hát pont te akarsz pilóta lenni? Pont tebelőled lenne repülő? Nyezabudka nyeríthetne egyet vigasztalásul.

Ez volt a gyerekkor: hol van ez a sok-sok jószívvel megélt orosz élmény a pár év múlva rám törő kétségbeesett tehetetlen düh, harag érzésétől.

Számomra 1956 októbere gyerekreményeimnek nagy diadala volt a természetes, hazafias érzelmek mellett. Én ugyanis olyanfajta októbert éltem át '56 őszén, amely megkettőződött, mert a négy évvel korábbi lázadásom emlékét is őriztem.

Kiskamasz koromban cselekvési csapdába csalt egy magyar földre leszórt, Amerikában repülőgépre rakott röpcédula, amely éppen azon a sáros szántófölddarabon landolt, ahol én teheneket legeltettem. A színes, szép, nagy röpcédulán óriás betűkkel NEM felirat volt, nagybetűk, színes szöveg: NEMZETI ELLENÁLLÁSI MOZGALOM.

Így hangzott az emigránsok üzenete:

Vége magyar földön is véget ér az orosz zsarnokság, lezárul a bilincs korszaka, mert mindenki csatlakozik most a nemzeti ellenállási mozgalomhoz, amelyiknek a rövidítése ez a NEM. Én rögtön csatlakoztam. Fegyveres betyárbandát szerveztem. Fegyvereket találtunk egy, a háborúban berobbantott pincében. Telefonokat, rádiókat, írógépeket szereztünk, hogy készüljünk a nagy harcra, amelynek eljött az ideje. Hogy ezt a néhány hónapig tartó forradalomra készülési akcióját élve megúsztam, s a családom is megúsza börtön nélkül, az maga volt a csoda. Azon múltott, hogy az én betyárseregemnek az alvezére az a főúttörő barátom volt, akinek az édesapja épp a falu párttitkára volt.

Nekem '56 októbere a győzelem csodája volt, november 4-e fájdalom tragédia. Gimnazistaként nagyon nem szerettem az orosz katonákat. Az iskolánktól alig néhány száz méterre lévő laktanyában rendezkedtek be. Nem félemlített meg bennünket, hogy ez az oroszoktól megszállt laktanya éppen szemben volt a város rendőr-főkapitányságával, ahonnan jó egy héttel azelőtt a tüntetők közé lóttek. Tíz-tizenkét osztálytársammal rendre naponta elmentünk tanítás után a laktanya kerítéséhez. Odacsalogattunk egy-egy orosz katonát, és már elég jó orosz tudással felvilágosítottuk őket a jó édesanyjuk nemi erkölcsének alakulásáról. Vad káromkodásaink mindig azzal értek véget, hogy menjetek haza, pasli domoj, eredj haza! Hangoskodó társaim közt szinte hősnek éreztem magam ezen a novemberben, de tavaszra már az osztály árulója lettem társaim szemében. Az osztályból egyedül én jelentkeztem orosz érettségire, hogy egy mutatós jelessel szépítsem majd a bizonytalannak tűnő érettségi bizonyítványomat. Úgy védekeztem a vádjaik ellen: gyerekek, én Puskint, Tolsztojt szeretem, nem az oroszokat. Azért jelent-

keztem az orosz érettségire, mert egyetemre akarok menni. Már rég nem pilóta, hanem tanár akarok lenni.

Nyezabudka most már a novemberi lórúgás helyett barátság érzését sugalló nyerítéssel vesz körül.

Amikor bekerültem az egyetemre, már béke volt a fejekben.

Az 1952-es és 1956-os szerepléseimet már-már el kellett felejtetni. Mondogattuk ugyan, hogy nem felejtjük el ezt az októbert, de lassan elfelejtettük. Meg azt is, hogy mit jelentett '57 tavaszán a MUK, hogy márciusban újramezünk.

Tanár lettem, egy gimnáziumban tanítottam, aztán népművelővé váltam, művészeti szakértő lettem a közigazgatásban. Tartalékos katonaként éppen 1968 nyarán kellett bevonulnom kiképzésre, egy Heves megyei támaszpontra. A kiképzés idejének második hónapjában köszöntött ránk augusztus 20-a, vasárnap. Döbbenetes hír érkezett a laktanyába, orosz tankok dübörögnek, magyar seregek vonulnak Prága utcáin. Ebédhez ott a táborban kiosztották nekünk az ünnepi vasárnapra megjelent Népszabadságot, amely harsogó főcímmel védelmébe vette az orosz bevonulást, a magyar részvételt a csehszlovákiai szocializmus ügyének védelmezőjeként. Nem egyedül voltam olyan, aki sok értelmiségi között a szívéhez kapott. Ez nem lehet igaz! De igaz volt... Véget ért a Dubček-féle demokratizálódás.

A tábor könyvtárosától gyorsan elkunyeráltam a kulcsokat, hogy vasárnap ide, vasárnap oda, takarítani szeretnék. A könyvtár melletti stúdióban meg kell hallgatnom, mit mond a Szabad Európa erről az egészről. Meghallgattam. 10 percig üvöltött a rádió a fülembé. Vége lesz a most igazi arcát mutató orosz katonai imperializmusnak, amely ma az utolsókat rúgja, és arra vetemedett, hogy Prágába vonuljon tankjaival. Dühös ordítással nyitotta rám az ajtót a tábor stúdióvezetője. Ki az a barom, aki itt a Szabad Európát hallgatja? Mikor a rádió rá van kapcsolva a tábor összes hangszórójára! Mindenki ezt hallgatja! Szerencsére az ezredes úr rosszul hall, és csak azt mondta nekem, hogy recseg a hangszóró, menjek, javítsam ki. Nagy szerencséd van, hogy recseg! Nagy szerencséd van, mert különben ezt nem úsznád meg, nem úsznád meg hadbírótság nélkül!

Nyezabudka most végtelen szomorúsággal üzen: ha élni akarsz, változnod kell. Hiszen élni akarsz... Talán a humor segítene.

Sokat neveltünk a viccen. Kádár Brezsnyevvel beszél. Mond vagy tíz-tizenkét igent, mikor tizenharmadikként azt feleli Brezsnyev elvtársnak: nem, nem Brezsnyev elvtárs. Pesten nem esik az eső. Hát ilyen volt akkoriban a szovjet-magyar viszony minősítése.

Haragudtunk, szomorúak voltunk, megbékültünk. És már örültünk, hogy jutalomként elmehettünk egy-egy békevonattal Orosz földre. A békevonat moszkvai vendéglátóitól elfogadtuk a sok-sok jó vodkát. Sőt a Vörös téren sorba álltunk a mauzóleum előtt, hogy láthassuk a „Nagy Lenint”. Sőt városunkban a nagyvezér születésének 100. évfordulóján értelmiségi csoportunk mutatós nagy irodalmi plakátot szerkesztett. Száz éve született a Nagy Lenin. Nagyon büszkék voltunk az irodalmi plakát sikerére, bár egy kis családi gondom azért akadt Leninnel. Az óvodában az öt éves fiam nem volt hajlandó foglalkozni menni, mikor nagyon belemerült a legójátékba. A foglalkozásnak az volt a címe: Lenin bácsi lámpácskái.

Ugyanezen időben egy novellám ifjú hőse csaknem rendőrségi fogdába juttatott. Papneveldébe menekült fiatal így ír egykori menyasszonyának a káderekről, akik miatt száműzte magát: ezek kövérek, hájfejűek, semmihez nem értenek. Ezeket egy ellenséges nagyhatalom mesterséges úton állítja elő valahol messze, és becsempészi őket az országba vezetőnek, s ezzel lezüllesztik az országot. Normális embereknek nehéz őket elviselni. Hát, mindezek miatt én kolostorba vonultam volna, de mivel nincsenek, papneveldébe kerültem.

Hát ilyenfélét is írtam ebben az időben, de egészen másféle hangulatú, érzelmű rendkívüli dolgok is történtek velem váratlanul, miután egy-egy írásomért ejnye-bejnye típusú „szigorú” számonkérésre számíthattam.

Váratlan fordulat volt az életemben, hogy filmes művészeti munkálkodásom vagy alkalmi filmkritikáim miatt valamilyen módon bekerültem egy csapatba, beavagottam egy igen különleges csoportba, amelyik Magyarország képviselőjeként a hivatalos céllal utazott Moszkvába, hogy filmeket vásároljon. A főváros talán legnagyobb modern szállodájában, a Rosszijában 8–10 napra kaptunk szállást, s naponta megnéztünk öt–hat filmet. Nagyjából másfél–két órás alkotásokat. Főigazgatók, igazgatók, főosztályvezetők voltak a társaim a bizottságban, és egy filmkritikus. Valaki, aki számomra nagy-nagy tekintély volt. Úgy hívták, Gyertyán Ervin. Régtől ismertem az irodalomtörténeti munkásságát, filmes kritikáit is igen nagyra becsültem, és úgy éreztem, hogy benne a moszkvai hétköznapi nyomása, mechanikus életvitele mellett barátra számíthatok. Gyakran voltunk egy véleményen a látott filmeket illetően is, úgyhogy bizakodtam. Azt mondtam neki, hogy a szállodánktól alig 15 kilométerre van egy hely, ahová szeretnék vele elmenni. A hely neve Bega volt. Gyertyán Ervin jól beszélt oroszul, rögtön tudta, hogy valami lóversenyyel kapcsolatos dologról van szó. Bega, vagyis Futás, ez a neve a pályának.

Elmentünk hát a Begára, a futásra. Megfogadtuk, hogy 20–25 rubelnél semmiképp nem fogunk többet veszíteni a fogadások során. Gyertyán jól tudott oroszul, mint tolmács is segített nekem eligazodni a szerény orosz szókincsem miatt. Az alig 15 kilométer távolságra lévő Bega csöppet sem hasonlított a Kerepesi úti pályára, és úgy alakult, hogy tényleg órák alatt, majd egy krajcárig elvesztettük minden pénzünket. Akkoriban egy rubel 16–20 forintot ért, és úgy gondoltuk, hogy azért ez nem olyan nagy katasztrófa. Talán még két rubel volt a zsebemben, Gyertyánnak már egy fillér sem, és akkor jött egy olyan futam, amit még utolsóként meg kellett nézni. Tizenegy ló futott. Én kiválasztottam a 9-es számú lovat, amelyik esélytelen volt, és azon túl még 20 méter térhátránnyal indult el a többi versenyző lóhoz képest. Na, még egy futam, mondtam, aztán mehetünk a szállodába. Alighogy elstartolt a mezőny, az én lovam, amelyiknek az volt a neve, hogy Bonaparte, azonnal durván hibázott, és egyszerre a 20 méteres térhátrányból már 40 méteres hátránya volt. Ervin legyintett, ostobaságot játszottál. Eltelt két perc, és Bonaparte nemcsak hogy stabilizálta a futását, de 20 méteres, 40 méteres hátrányát pillanatok alatt ledolgozta, és mire a mezőny a célegyenesbe fordult, hogy finiseljen, addigra már ott volt a nyakukon. A lovam óriási finissel rohamozva elsőként ment át a célvonalon. Na, mondtam, ez a szakértelem! 193-szoros befutó pénzt ért a játékom. Bonaparte sikere.

Nem volt kis pénz. Másnap a főváros Frunze kerületébe utaztam egy helyi filmes főnök kocsijában. Ő megtudta valahonnan, hogy a kerület műszaki boltjába éppen elektromos varrógépek érkeztek, és ha én ilyet akarok venni, ott most azonnal meg tudom vásárolni.

Moszkvában a sorban állás mindennapos volt. Hosszú-hosszú sorok álltak még egy-egy gyermekáruház előtt is, hogy például meleg harisnyanadrághoz jussanak. A varrógépért is nagy sor állt. A bolt komszomolistái mindent megtettek, hogy megakadályozzák, hogy egy külföldi, csak úgy soron kívül vásároljon egy gépet. Küzdelmük nem járt eredménnyel, a gépet megvásároltuk. Moszkvából Budapestre, Salgótarjánba utaztattuk. És a gép mintegy 40 éves korában is teszi még a dolgát, ha a feleségem mellé ül kisebb-nagyobb ruhadarabokat földolgozni, megdolgozni. Mint ha ez a „svejnaja masina”, ez a gépezet is valahogy egy kis békét, békeséget üzent és teremtett volna Nyezabudka sugalmazásai, figyelmeztetései mellett. Akár szerethető világ az ott talán Moszkvában. Nem kellene olyan nagyon ellenségesnek lenni.

A felnőttkor derekán, amikor már az íróbarát sincsen mellettem, Nyezabudka, Nefejejske békességre, megértésre hangolna, hogy legyen helye baráti megértésnek, hogy hagyjuk a döbbenetet, riadalmat későbbi évekre.

Reményteljes dolog volt hallani a különös szó üzenetét, hogy peresztrojka. Jó volt hallani róla, hogy Gorbacsov főtitkár és a magyar miniszterelnök, Németh Miklós okos tárgyalásokon készül megállapodni róla, hogy magyar földről az orosz csapatok 1945 és 1956 után mikor, hogyan vonulnak ki.

A politizáló magyar értelmiség akkoriban még talán azt a szörnyű tévedést, tévedésháborút is megbocsátotta volna Moszkvának, amelyben majd egy évtizeden át fiatal orosz emberek ezrei érkeznek vissza Kabulból, Afganisztánból Moszkvába fémkoporsókban. Amikor a 80-as évek végén kivonulás zárja ezt a kalandot, tűnődhetünk rajta, hogy vajon okulhatott-e Moszkva a felesleges áldozatokból a jövőre nézve? Nemigen.

Derűre borúl! Mégis, mégis Nyezabudka baráti érzelmek szükségességéről üzent. Barátkoztunk. Salgótarjánnak, Nógrád megyének nyugat-szibériai testvérvárosával, Kemerovóval. Mikor népes művészeti együttes érkezett Nógrádba vendégszerepelni, én azzal járultam hozzá a barátkozáshoz, hogy napokon át menedzseltem az együttes szereplését. A program vége felé a Bánki-tó partján lévő szállodában vendégeskedtünk, ünnepeltünk: táncos, énekes, muzsikus vendég, fiatal, harmincfős csapat. Körülöttük tucatnyi nógrádi vendéglátó. Megértettük egymást, és kifejezetten őszintének tűntek a baráti érzelmek.

De alig múlt el Afganisztán emléke, rázúdult az oroszokra az iszonyatos csecsen háború évtizede. Már az első években százezer halottról számoltak be a hírügynökségek. A második csecsen háború folyt akkor, amikor én Záhonyon át megint egyszer egykori orosz földre léptem, Kárpát-Ukrajna földjére. Én most nem azért jöttem ide át a határon, hogy távoli vidékek háborújáról beszéljek. Azért jöttem, hogy tárgyaljak az egykori orosz földön itt élő magyar értelmiségiekkel arról, hogy igenis béke van, és igenis van egy nyári egyetem Magyarországon, Salgótarjánban, amely az egészség megőrzéséről és a valódi emberi értékek védelméről, megtartásáról beszél.

Később döbbenten éltem meg, hogy egy igen-igen ingatag állapotban lévő, talán teljesen részeg pártfőtitkár mutatkozik a világ előtt. Nyomában erős kezű moszkvai vezetés jelentkezett. A kemény kéz az orosz föld gazdaságára alapozva, az olajkincsre, a gázvagyonra építve stabilizálni készült az országot. Remélhető, hogy egyszer s mindenkorra rendbe teszik Orosz-

országot a XXI. század küszöbére érve. Igenis várjon nyugalom, békeség Oroszország lakóira ebben az új évezredben. Hát tévednünk kellett.

Épp ezidőben jutott eszembe, hogy pont negyven éve jelent meg Végh Tóni nagy vihart kiváltó szociográfiája: *Miért beteg a magyar futball?* Bizony, bizony, a lóverseny, az irodalom mellett a foci imádata is erősítette barátságunkat. Tóni focizott Moldova szocreál írócsapatában, aztán Szürreál néven ellenfél írócsapatot teremtett. Mikor a Lipótmezei úti házánál az évezred utolsó évére is emlékezve emléktáblát avattunk, ott voltak mind egykori barátai. Az egykori miniszterbarát régvolt disznótorokra emlékeztetett, ahol december 21-én arra koccintottunk, hogy megdöglött a disznó. Egy szerkesztőtárs azt emlegette fel, hogy Tóni hetilapjában rendszeresen publikáltam dühös cikkeket, glosszákat. Nefejejske, Nyezabudka – erre valahogy nem emlékeztetett. Ekkor már nagyon-nagyon nem szerettem ezt a szókapcsolatot, hogy orosz katona, orosz vadászpilóta.

Lassan-lassan 80 éve lesz már, hogy németül tanultam jó reggelt kívánni a német katonáktól. És azután nem sokkal számolni, meg káromkodni fegyveres orosz katonáktól. Szüleimnek a család négy gyermekét, akkor háborús viszonyok között sem volt lehetetlen megvédelmezni minden bajtól. Túléltük 1944–45 telét.

A saját családomban is négy gyermek született, és igen büszkék vagyunk arra is, hogy öt unokánk van. Vajon meg tudom-e őket óvni a bajtól?

2022 első napjaiban ugyanis híre kelt, híre jött, hogy sok-sok tízezer orosz katona és töméntelen hadigépezet, harci jármű állomásozik Ukrajna határainál, mert hadgyakorlatra készülnek. Békepárti állampolgárok-ként bizony kissé aggódni kezdtünk a hatalmas létszámtól. Azzal együtt már-már kinevettük, amikor az amerikai titkosszolgálatok prognózist jelentettek be arról, hogy itt bizony háború lesz. Nem! Nem lesz, mondtuk. Mégis lett...

Egy réges régi utazásom jut eszembe. Beregszász felé vonatozva – micsoda véletlen – épp Csukás István versét olvastam, *Tavaszi Kárpátalján* címmel. Volt két sora a költőnek, amit soha nem lehet elfelejteni:

„*Az Idő nagyot lép, talpa csattan,
népek bújnak össze riadtan...*”

ACSAI ROLAND

Vízkereszt / 1.

Csütörtök, és hideg, meg vízkereszt.
A tél mint lemerült akkumulátor.
Kiállunk a kocsival a garázsból.
A hőmérséklet is visszaesett.

Hátsó ülésen már ott a gyerek,
a gyermekülésben, hol lenne máshol?
Kocsinkat indítgatni kell be párszor.
Fagyottan földre hullt tülevelek.

A ház elé kitett karácsonyfaké,
miket elvitt a kukásautó,
amíg úgy villogott, mint egy ufó,
és semmi nem maradt belőlük kábé.
Az égből még nem hullott le a hó –
de innen még minden folytatható.

Vízkereszt / 2.

De innen még minden folytatható.
A fák törzsén a nagykabát a kéreg,
s felhallatszanak idáig a léptek,
mikor kilép az útra egy lakó.

Minden téliesen szürkés, fakó.
Általában így kezdődnek az évek,
eresztjük így a régiket a szélnek,
ha tűnt emlékük már nem mérvadó.

Egyébként most éppen betűz a nap.
De gyorsan elborul s abbamarad,
hogy aztán újra betűzzön megint.

Ez így ma változik szokás szerint,
miként talán a hűs Rákos-patak
makacs magánya dagad és apad.

Vízkereszt / 3.

Makacs magánya dagad és apad
a téli víznek télvíz idején.

A templomban most van a mise épp,
mi ott vagyunk, és szenteltvíz szakad

a fejre, mint eső – szórja a pap.
Majd vár a templompadlón térdelés.
Kicsit meginogsz, a padló kemény.
Nézem sötét, nehéz, göndör hajad.

Mi itt, a lányunk óvodában.
Meggötöm újra téli sálam,
s kilépünk szélbe, napsütésbe.

Te hazamész, én a könyvtárba,
a tág Bosnyák utcába lépve –
csak a versnek lehetne vége.

Vízkereszt / 4.

Csak a versnek lehetne vége.
Minként ennek a Csokonainak,
amit olvastam épp előbb. Vigasz,
hogy semmi nem hagyható félbe.

Krumplilevest főztél ebédre,
gyorsan készen lett, és hűlni kirak-
tad az erkélyre. Délutániak
a fények és eső esélye

csekély. Viszont a percek gyorsan
telnek. A vers ki tudja, hol van?
Mármint a Csokonai verse,

mit olvastam előbb. De robban
az űrben árva csillag teste
keresztet írva hűlt vizekre.

Vízkereszt / 5.

Keresztet írva hús vizekre
az este itt van: altatás-
idő. Kakaó és kalács.
A csapba már fogkrém lemenve.

Valaki bekiált a csendbe.
Vagy inkább még csak suttogás.
Nem és nem érteni szavát.
Minden szó értünk szállna perbe.

Honnan nincs már se be, se ki,
onnan van út ma felfelé,
jó lenne ezt megérteni,

jó lenne, ha megértené
a szív. Hideg lett odaki.
Az égi út fehér tejé.

KUN MIKLÓS JENŐ

Adalékok a Mikszáth család és Pósa Lajos
kapcsolatához
– Fókuszban Az Én Újságom –

Mikszáth Kálmán és Pósa Lajos barátsága a rimaszombati közös diákévekig nyúlik vissza. Az 1870-es esztendők derekától nyomorúságos körülmények között tengődnek a fővárosban, majd a Szegeden magára találó, s onnan Budapestre visszatérő Mikszáthot Pósa váltja a Naplónál, 1881 elején. A *Tóth atyafiak* (1881) és *A jó palócok* (1882) kirobbanó sikere az egekbe röpti Mikszáth nevét. A Szeged népétől nehéz szívvel megváló Pósa az évtized végén, Benedek Elekkel megindított korszakos jelentőségű gyermeklapjával, *Az Én Újságommal* írja majd be a nevét a magyar művelődés történetének aranykönyvébe.

Az 1880-as években sem tévesztik szem elől egymást. Pósa, barátjának új kötetén föllekesülve (*A tekintetes vármegye*), remek tárcaverset közöl; érzékeny tolla húsz sorba sűriti hódolatát (*Mikszáth Kálmánhoz*, Szegedi Napló, 1884. nov. 27.). A költeményt *Tíz év alatt* c. visszatekintő kötetébe is fölvette (1886. 256.). Mikszáth, alkalmasint Pósa további útját is meghatározó bírálatot ír harmadik verseskötetéről (*Egy jó fiatal poéta*, Pesti Hírlap, 1883. máj. 28.), előszóval látja el *Dalok, regék az ifjúság számára* c. könyvét (1884), majd ismerteti *Gyermekversek* c. kötetét (*Pósa és a gyermek*, Pesti Hírlap, 1886. máj. 21.).

Mikszáth vissza-visszajár szegedi barátaihoz. Nem lenne teljes a '80-as évek dióhéjban történt földözése Pósa vidám esték emlékét őrző versezteinek említése nélkül, melyekből Apró Ferenc adott ízelítőt (*Pósa tréfás rigmusai Mikszáthhoz*. In: *Mikszáth szegediekéről – Szegediek Mikszáthról*, 1997).

Praznovszky Mihály nélkülözhetetlen monográfiájában elemezte Mikszáth említett írásait. Könyve *Örök barát a Felvidékről: Mikszáth Kálmán* c. fejezetében az évtizedek óta háttérbe szorított Pósat illetően valósággal tabudöntögetésként ható sorokat olvashatunk: „Mikszáth nemcsak a kötetéről [Gyermekversek] szól, hanem a gyermekirodalomról, annak hazai szükségességéről. Első ízben fogalmazza meg a saját gyermeknovelláinak alapvető szellemiségét: a gyermekek világa a legbonyolultabb lelki állapot, amelyről írni a legnehezebb feladat. Ehhez majd modellként persze saját

gyermekai szolgálnak, de talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt állítjuk, hogy erre a témára éppen Pósa Lajos versei, illetve az abból leszűrhető gondolatiság vezette.”

Érthető, hogy Pósa induló lapjába attól a barátjától is írást kér, aki cikkeivel már szegedi évei során egyengette kibontakozó karrierjét, s akinek a gyermekeihez is erős érzelmi kötődés fűzi. Mikszáth azonban új írást nem tud adni. „Nevének olyan csengése volt – írja Révay Mór, – hogy a szépirodalmi lapok valósággal versengtek érte... Karácsony felé aztán úgy megrohanták tárcákért, elbeszélésekért, hogy meg kellett volna sokszoroznia önmagát, hogy minden kívánságnak megfeleljen.” Az *Én Újságom* számára egy korábbi írását alakítja át. Választása telitalálat! Az értelem nélkül betanult szövegek hiábavalóságát festő *Ne félj, Mátyás!* c. történet rövidített változata tökéletesen megfelel a szerkesztők egyik fő célkitűzésének: játszva oktatni, szórakoztatva nevelni.

Noha Pósa Mikszáthot mint a lap munkatársát mutatja be (1892/6.), egy kivételtől eltekintve, a későbbiekben is be kellett érnie barátja másutt már megjelent írásaival vagy azok átalakított részleteivel. Ennek okait talán az író alkotói módszerében és rendkívüli leterheltségében kell keresnünk.

Mikszáth szívesen írt a gyerekekről; a fiairól szóló elbeszélései a legszébbek közé tartoznak. Ilyenféle írásaiból és vártörténeteiből, anekdotikus novelláiból Pósa ügyesen kölcsönözgetett: az olvasóvá nevelés nemes szándékával ily módon is irodalmi értékű alkotásokat közvetítve a gyermekeknek. Így került a *Pali pályája* c. elbeszélés egy gyermekolvasmánnyá egyszerűsített fejezete is *Az Én Újságomba (Okos Pali almái)*. Bisztray Gyula szerint „Pósa Lajos *Az Én Újságomban* – kellő pedagógiai érzékkel – Pali »pályarajzából« csak ezt a vásári epizódot közölte.” Mikszáth változtatásaival kerülhettek közlésre egyebek közt *A sovány Tóth Gyula* (A rossz matéria), *A trencsényi vár kútja* (A Csák fészke), *A Tinti* (Az első bánat), *A ködmönös vendég* (Bagi uram frakkban) c. írások.

A századforduló legjobb gyermeklapjának köteteit lapozgatva föltűnik a nagy palóc fiainak, valamint Mauks Kornéliának a neve is. Indokolt tehát a Mikszáth család és Pósa kapcsolatának *Az Én Újságomban* található – olvasói levelekre adott válaszokkal bővített – dokumentumait szemlélzni, már csak azért is, mert részben kiegészítik, részben gyarapítják az eddig ismert irodalmi és családi vonatkozású emlékeket. Voltaképpen a *Mikszáth összes Krk.* sorozat egyes köteteinek szempontunkból különösen érdekes jegyzetei indítottak a Pósa lapjában található szerkesztői üzeneteket is fölölöző gyűjtésem közreadására – ezzel a kultúrtörténeti kitekintés-

szel is ráirányítani a figyelmet a 175 éve született Mikszáth Kálmánra, egy szép barátságra s az idestova száz éve halott Mauks Kornéliára.

Pósa mint „Magyarország és Társországainak pesztonkája” (Mikszáth szavai), A szerkesztő bácsi postája c. rovatán keresztül állandó összekötést tartott fenn a gyermekvilággal. Igazi baráti kapcsolatot alakított ki velük. Válaszolgatott a kérdéseikre, tanácsokat adott, lelkesített, dicsért – a korholásban is szeretet vezette a tollát. Itt levelezgetett az író társakkal is, olykor a gyerekeiken keresztül üzenve a szülőknek. A Mikszáth családdal kapcsolatos üzenetei ebbe a tartalmi keretbe illeszthetők.

Szabó Bandi, Fährndrich Lujza. Hogy *A kiszurkált kecske* oly nagyon tetszett, annak örvendünk. Tudjátok-e már könyv nélkül? Budapesten már sokan tudják. (1890/7)

Pósa meséjéért Mikszáth Jánoska is lelkesedett, akit négyesztendős korában ölt meg a torokgyík. Pósa *Mikszáth Jancsika emlékére* c. versével búcsúztatta (1890/19.). Szigethy Vilmos, Mikszáth halála után írt cikkében említi, hogy „Az éles eszű kis fiúcska talán Pósa Lajosnak, az apróságok rajongásig szeretett Pósa bácsijának nőtt leginkább a szívéhez. Már verseket tudott, édes gügyögő hangon szavalta el azokat. »A kiszurkált kecskét« különösen jól tudta... az ő csöppnyi fantáziája elédelgett rajta sokáig, aztán, hogy megérkeztek a leglázasabb órák s fásulni kezdett a szülői szív a készülődő katasztrófa terhe alatt, cserepes kis ajka még mindig a kecske sorsával törődött, mert hát mit tudta ő, milyen szomorúság marad utána.”

Kohn Riza. (...) Mikszáth Jancsika, kit oly korán ragadott el a halál, Mikszáth Kálmán fia volt. (1890/22)

Herczog Berta. Fájdalom, úgy van. Egy Mikszáth Jancsika nevű kedves fiúcska csakugyan meghalt s ennek emlékére írta Pósa bácsi azt a verset, mely rád oly nagy hatást tett. (1890/22)

Rennerger Miklós. Mikszáth Jancsika 5 [4] éves volt és difteritiszben halt meg szegény tavasszal. (1890/31)

Böhm Sándor. Kornélia néni, aki azt a szép mesét írta a *Hattyú lovagról*, Mikszáth Kálmán hírneves írónk sógornője. Szegbnél szebb meséket tud ám ez a néni, s megígérte, hogy mind leírja *Az én Újságom* számára. (1891/21)

Mauks Kornélia, a Mikszáth-fiúknak szinte második anyjuk, valósággal benne élt a Mikszáth-családban. Rubinyi Mózes szerint „úgy lett

ifjúsági író belőle, hogy Pósa egy ízben végighallgatta, mint mesél »Nelka néni« a Mikszáth-fiúknak. Felszólította, hogy írja meg elmondott történeteit. Nagy rábeszélésre Mauks Kornélia eleget tett Pósa kérésének. Az első kísérlet fényesen sikerült s követte a többi.”

Mikszáth Lacika. Jaj, de messze estünk egymástól! Szeretnék ott lenni én is a fenyvesek között. Elmulatoznék veled, meg a Bercivel. Piros hajnalhasadáskor, madárdaloláskor már kinn sétálgatnánk a gyantaillatos zöld erdőben, virágot szednénk édes anyácskának. Napközben meg folya a sokféle étvágycsináló, testedző játék. Olvasgatnánk is, mesélgetnénk is. Hanem hát te ott vagy, én meg itt. Így csak levélben beszélgethetünk egymással. A lapot kívánságod szerint oda küldöm. Mondd meg édes apának, hogy ő meg küldje el már a Plútót. Jó mulatást, Laci pajtás!

(1891/28)

Mikszáthék ekkor Gleichenbergben nyaraltak. Bisztray Gyulát idézem: „Pósa Lajos »A szerkesztő bácsi postájá«-ban az idősebb fiú, Kálmán László (Laci) által is üzengetett az apának. Egy ilyen szerkesztői üzenetből értesülünk arról, hogy A Plútót Mikszáth eredetileg Pósa Lajos lapjának szánta, de utóbb – a kísérteties történet megfogalmazása közben – arra az elhatározásra jutott, hogy az mégsem való gyermeklapba, s a Pesti Hírlapnak adta át közlésre... Az *Én Ujságom* 1891. október 4-i száma már egy másik Mikszáth-elbeszélést ígér ifjú olvasóinak. (Ez a »nagyon szép mese« a Huszár a teknőben.)”

Mikszáth László. No hallo, igazán okos egy fiú vagy, hogy olyan apró ember létedre apa, anya segítségével nélkül kitaláltad azt a nehéz rejtvényt. Vajon nem a Berci segített-e?

(1891/47)

Bauer Béla. Üzenetedet megmondtam Mikszáth bácsinak. Mikszáth bácsi azt mondta, hogy jól van, majd gondolkozik felette.

(1892/7)

A levél tartalmát nem ismerjük. Az ifjú olvasó föltehetően a *Huszár a teknőben* c. elbeszéléssel kapcsolatban üzenhetett Mikszáthnak.

Sturm Erzsike és Margit. Hiszen Mikszáth Kálmán *Huszár a teknőben* című elbeszélésének már vége van. S ti még mindig várjátok a folytatását. Nézzetek csak utána jobban, Erzsikém, Margitkám!

(1892/10)

Baky Sárika. Kornélia néni, aki oly szépen tud mesélni, Nógrád megyében lakik. Értésemre esett, hogy e napokban a fővárosba érkezik; akkor majd megmutatom leveledet neki, s válaszát tudatom veled.

(1892/20)

Sümegh Margit. Mikszáth Kálmán, hazánk kitűnő írója a fővárosban lakik Lónyai utca 13. sz. a. Két gyermeke van: Laci és Berci. Mindakettő okos és jószívű fiú s nekem mindakettő kedves kis pajtásom.

(1892/21)

Mikszáth László. Köszönöm szíves figyelmedet, kedves Lacikám. Onnan a távolból is elküldöd hozzám szeretetedet. Én is gondolkodok rád sokszor. Édesanyát, apát köszöntöm. Mikor jöttök már haza? Úgy szeretnék már látni. Hát az a kis vasgyúró Berci mért nem írt egy pár sort?

(1892/36)

Laci Pósnak küldött névnap-i köszöntéséről van szó.

A Pósa-asztal Lajos-napi összejöveteleit a költő vidám rigmusai kísérték, melyekből a könnyen verselő Pósa kifogyhatatlan volt. Jutott belőlük más alkalmakra is. A Fővárosi Lapokban jelent meg *Levél Mikszáth Kálmánhoz* c. opusza, szerkesztőségi jegyzettel: „Mikszáthot a minap Szabó Endre megverselte, mint a róla elnevezett társaság fejét. A kiváló humorista kijelentette a P. H.-ban [*Mikszáth-asztal. (Levél a szerkesztőség tagjaihoz)*], Pesti Hírlap, 1893. okt. 24.], hogy a Társaságot diffikultálja [nehezményezi], ellenben az asztalt szívesen elfogadja, mert jobban illik a Mikszáth-asztal, mint a Mikszáth-Társaság.” (1893. okt. 31.) A cikknek, a keletkezése előzményeit tárgyaló Rejtő Istvánék szerint: „túl azon, hogy tükrözi Mikszáth vélekedését a politikai csoportosulás vezérkedésével kapcsolatban, a legfőbb értéke az, hogy autentikus dokumentuma egy baráti csoportnak, a kilencvenes évek elején Mikszáth szorosabb köréhez tartozóknak.” Pósa versezete Mikszáth cikkére rezonál: lényege az, hogy az asztalnál nincsen hárszabály, „Szabad a szó, nincs a gondolatnak lánc, / Nincs tekintély, aki csengetyűjét rázza.” Az asztal minden tagja megkapta a maga strófáját. Ide iktatom a kezdősorokat és Az Én Újságomat érintő részletet:

Kedves tót palócom, szklabonyai Kálmán,
 Ki mindennap délig nyujtózol a pálmán!
 Hadd hintsek fejedre egy-két szál virágot,
 Hogy eltörölted a *Mikszáth-Társaságot*.

.....
Wolfner egyre dudál, ez a kis portugál,
 Jámbor *Nagy* Miklóssal hevesen disputál.
 Azt vitatja, hallom, azt vitatja, látom:
 A *Vasárnapinál* jobb *Az én Újságom!*

Fölmerül a kérdés, miért nevezte Pósa Wolfner Józsefet *kis portugálnak*? Nehéz a magyarázat. Talán az egykorú sajtóban is figyelmet kapott portugál trónviszályra gondolhatunk.

Beniczky Aladár. Mikszáth Laci Mikszáth Kálmán kitűnő írónknak a fia. Nagyon kedves, okos gyermek. (1892/39)

Tolnay István. Ismered-e Kornélia nénit, Az Én Újságom kedves mesemondóját? Ő is ott abban a Nógrád megyei községben lakik. Keresd föl és kérd meg a nevemben, hogy írjon már valami szép elbeszélést, vagy mesét, mert Az Én Újságom olvasói nagyon kedvelik mindazt, amit ő ír. (1892/42)

Kornélia néni. Laci mondta, hogy a mohorai szellő szép regét suttog. Kérem, tessék megírni, mert Az Én Újságom olvasói nagyon szeretik Kornélia nénit. Azok a nógrádi hegyek-völgyek csupa költészetet lehelnek. Berci már sokra haladt. Annyi verset tud könyv nélkül, hogy no. Ha Kornélia néni feljön Budapestre, meglássa, milyen szépen tud szavalni. (1892/50)

A szép rege címe: *Mese az árvalányhajról*

Molnár Ilona. Mikszáth bácsinak nincsen semmi baja. Vidáman mesélget a Lacinak meg a Bercinek; épít nekik házat, kerítést is csinál a ház elé. Elindítja a robogó gőzöst a szoba padlóján, muzsikál is hozzá a sípládán. Aztán elmegy az országyűlésre és mindennap ír valami szépet. (1893/6)

Weisz Lajos és Alfréd. Jó ízlésed van. Kornélia néni meséje az árvalányhajról valóban a legkedvesebb mesék közé tartozik. Milyen szép az, mikor a szegény árva lány helyett a gazdag lányokat viszi a főgenerális a beteg királyfi elé és a fülemile elhallgat, a szellő elsuhan, az árvalányhaj összehúzza kinyílt szárnyacskáit. Milyen szép, mikor az igazi árva lány kerül a beteg királyfi elé s a fülemile elkezd gyönyörűen dalolni, a szellő lágyan lengedez, az árvalányhaj kinyílik, s a királyfi egyszerre meggyógyul!

Kornélia néninek megírom, hogy ti mennyire gyönyörködtetek az ő kedves meséjében. (1893/6)

Kornélia néni. A koszorús baba megérkezett. Aranyos kis jószág. Nemsokára bemutatom Az Én Újságom kis olvasóinak. (1893/16)
A *Koszorús Piroska* c. meséről van szó.

Kornélia néni. Igaz szívből írtam, mert nagyon szeretem a Laci pajtást meg a Berci pajtást. Ki ne szeretné ezeket a kedves, okos gyermekeket? *Az özvegyasszony rozsmaringja* igen szép, mint minden, ami a Kornélia néni lelkéből fakad. Nógrád hegyes-völgyes vidéke, mint örömmel látom, csak úgy lehel a szebbnél szebb meséket. (1893/23)

Az üzenet első része válasz Mauks Kornélia köszönetére, hogy Pósa megjelentette *Laci pajtás, Berci pajtás* c. versét (1893/21. 326.), e szám címlapján a fiúk – Mikszáth, először *A lublói ember* címen, folytatásokban megjelent elbeszélésének képes kiadásából átvett – kettős arcképeivel (Képes Folyóirat – A Vasárnapi Újság füzetekben, 13. kötet, 1893. 563.). A képes kiadásban egy másik fotó is látható, amely a hintalovaikon Kaszperek módjára – vagyis háttal – ülő két fiúcskát ábrázolja (uo. 562.). A két fotót – „Jön a Kaszperek!” Mikszáth Kálmán két fiával, Kálmánnal és Alberttel, ill. Mikszáth Kálmán fiai: Kálmán és Albert –, a Képes Folyóirat képaláírása szerinti szöveggel Bisztray Gyula is közreadta (Krk. 5. 1957. VII. és VIII. sz. fényképmelléletek). Pósa versét ez utóbbi fotó ihlette, amelynek átvételétől nyilván azért tekintett el, mert a szöveg nem igazán fedí a képi látványt. Az első strófát idézem:

Laci pajtás, Berci pajtás
Még csak kis legények,
Faparipán lovagolnak,
De már nagy vitézek.
Felállítják mind
A fakatonákat,
Laci pajtás, Berci pajtás
A sor előtt vágat.

A fotók kapcsán említést érdemel egy lényeges körülmény. Figyelemmel az olvasni még nem tudó apróságokra, Pósa a képi szemléltetést nagyon fontosnak tartotta. Az illusztrációk segítették a hozzájuk tartozó mesék, történetek, versek megértését, átélését. Lapja vizuális világát a rajzos képek határozták meg: a fényképek aránya – különösen címlaldalon – nem jelentős. Ha oda portréfotók kerültek, azok jellemzően általa fontosnak tartott személyekhez és aktuális eseményekhez kapcsolódtak s csekély számú kivételtől eltekintve (pl. a Brassai Sámuelről és a Kossuth Lajosról, ill. az íróasztalánál ülő jubiláns Mikszáthról készült – azóta is az egyik leg-

ismertebb – fölvétel), mindig gyerekeket ábrázoltak, méghozzá olyan gyerekeket, akikkel Pósa a levelezési rovatán keresztül is érintkezett. Bizonyos intimitást ad a dolognak, hogy míg más lapok természetesen kiírták az általuk közölt fotókon látható gyerekek és/vagy a szülei teljes nevét, Pósa ezt soha nem tette: legföljebb a keresztnevüket nyomtatta ki a fényképük alatt. Vagy azt sem. Ilyenkor a képhez tartozó versben szerepelt a keresztnevük, s ez alapján lehetett kikövetkeztetni a „címzett” személyét.

A Mikszáth-fiúknak Az Én Újságomban közölt kettős arcképe nemcsak hogy aktuális eseményhez – a végső címén *Kísértet Lublón* c. elbeszélés megjelenéséhez – kapcsolódik, de Pósa lapjának történetében az első olyan címlapfotó, amely közismert ember gyermekeit ábrázolja. A kis olvasóknak persze, főleg ha szülei nem járták a Képes Folyóiratot, fogalmuk sem volt róla, hogy Mikszáth fiai mosolyognak rájuk. Pósa lelkületét ismerve, az ilyenfajta közlések inkább a barátainak vagy általa is becsült, köztisztelet övezte személyeknek szánt gyöngéd figyelmességnek tekinthetők.

Mikszáth Laci. Hát már te fejtörőt is tudsz kigondolni, Lacikám? Nagyon ügyes, közlöm is nemsokára. Édesanyát, apát köszöntöm. Bercinek mondd meg, hogy írjon már egy szép levelet. Édesanya vagy a Kornélia néni fogja meg a kezét, vezessék a papíroson. Majd meglátjátok, milyen szép levelet tud írni a Berci pajtás. (1893/32)

Király Sára. Kornélia néni Mohorán lakik Nógrád megyében. Írj oda neki egy szép levelet. Jaj de megörül majd annak a szép levélnek! (1893/48)

Winter Ilona. Mindenkinék tetszett az ügyes kis majom. Ugye, szépeket tud írni az a kedves Kornélia néni? Megsúgom neked, Ilonám, hogy Kornélia néninek karácsonyra egy gyönyörű meséskönyve jelenik meg. Tudom, öröme lesz benne majd a gyermekvilágnak. (1893/48)

Az ügyes kismajom története *Timúr* címmel jelent meg.

Kornélia néni mesekönyvét Pósa ajánlotta az ifjú olvasók figyelmébe, a lap Új könyvek c. rovatában: „Kornélia néni, Az Én Újságom szorgalmas munkatársa *Meseország* című könyvével lép föl. Nógrádmegye hegyes-völgyes vidékén szedte össze tündérmeséit és történeteit. Meghallgatta a patakot: mit csörög; meghallgatta a dalos madarat: mit énekel és leírta a gyermekeknek. Zúgó erdő, pillangós mező az ő meséinek, történeteinek a szülőföldje. Aki egyszer a kezébe veszi a Kornélia néni mesés könyvét, le nem teszi addig, míg el nem olvasta. Hazai művészeink sok sikerült rajza és több színes kép tarkítja ezt a kedves mesés könyvet.” (1893/51)

Mikszáth Laci és Berci. Hogy te, Laci, tudod könyv nélkül *A hamis furulyát*? Hosszú vers az nagyon, kis öcsém. Mennyi idő alatt tanultad meg? Hát a Berci tudja-e? Egyszer, ha elmegyek hozzátok, majd elmondatom

veletek. Mondjátok meg Kornélia néninek, hogy írjon már egy szép tündérmesét. Sokan sürgetik Az Én Újságom olvasói közül. (1894/9)

Mikszáth László. Örvendek, hogy megszólaltál, Laci pajtás! Rég nem írtál levelet. Úgy szeretnék már látni. Valamelyik szerdán gyere be a szerkesztőségbe Bercivel. Édesanyát, apát köszöntöm. (1895/14)

Zathureczky Gyula. Kornélia néni, aki azt a szép mesét írta, Mohorán lakik Nógrádmegyében. Leveledet elküldtem; tudom, majd megőrül neki. (1898/14)

A Hamupipőke c. meséről van szó.

Ezt követően a Mikszáth család tagjait illető üzenetek sora egy időre megszakad. Az évtized végéig megjelenik Az Én Újságomban még néhány Mikszáth-írás és Mauks Kornélia több meséje, 1900 után ők is elmaradnak. Mikszáth a hosszabb lélegzetű munkák felé fordul, a melegszívű, ragyogó fantáziájú Mauks Kornélia *Tutsek* Anna lapjában, a *Magyar Lányokban* folytatja gazdag ifjúsági írói pályáját. A Mikszáth-fiúk is fölcseperednek.

Havassy Jenő. Mikszáth Kálmán bácsi megígérte, hogy legközelebb ír újra ő is Az Én Újságom kis olvasóinak. Előre örülhetsz neki, mert bizonyosan gyönyörű lesz az, amit arany tollával ez a nagy magyar mesemondó ír. (1909/43)

Kovács Böske. Nem sokáig leszel már te kürtabonyi kis leány, Böske lelkem. A ti falutokat, mint már bizonyosan tudod is, Mikszáth Kálmánnak, a nagy magyar írónak nevééről Mikszáthfalvának nevezik el. Mikszáth világhírű neve méltó rája, hogy szülőfaluja az ő nevével ékeskedjék. A falu hivatalos neve 1899-ig Szklabonya volt, ekkor Kürtabony lett, majd 1910-ben, felvette a Mikszáthfalva nevet. (1909/49)

Kedves olvasóimnak. Piros pünkösdi hétfőjén nagy ünnepe volt az irodalomnak. Mikszáth Kálmánt ünnepelte a magyar nemzet a budapesti Vigadó termeiben s odaültette a ma élő magyar írók fejedelmi trónjára. Ez a fejedelmi trón nem arannyal, nem gyémánttal volt kirakva, hanem mosolygó virággal, a szív legdrágább kincsével: szeretettel. Hódolt előtte egész Magyarország. Hálás érzésekkel, koszorúkkal, nemzeti ajándékokkal halmozták el a kiváló költőt, aki negyven esztendőn keresztül szórta lelkének drága kincseit gyönyörűségünkre, okulásunkra. Az ünnepelt író meghatottan mondott köszönetet s azzal végezte remek beszédét, hogy láttak végre egy boldog embert. A közönség tomboló lelkesedéssel és percekig tartó tapssal fogadta minden szavát; a nők a karzatról virágokat dobtak feléje, majd lerohantak az emelvényre, körülvették s boldog volt, aki kezet foghatott vele vagy névalírást kaphatott tőle. Tündérmesébe il-

lő ünnep volt ez. A boldog ember most megkoszorúzva ül az élő magyar írók fejedelmi trónján. Imádkozzatok érte, kedves gyermekeim, hogy még sokáig ragyogjon ott erőben, egészségben. (1910/22)

Nem így lett. . .

Az Én Újságom ünnepi számának (1910/22. máj. 22.) címlapján még az íróasztalánál ülő jubiláns Mikszáth látható, a két héttel későbbi, 24. számban már az író május 28-i halálának hírére címodalra került *Mikszáth Kálmán* c. vers olvasható. Pósa az ünnepi számban jelentette meg *Mikszáth álma* c. költeményét, melyet ugyanazon a napon az Új Idők is közölt, s amelyben *A ló, a bárányka és nyúl* c. novella elemeiből szőtt képek során idézi meg, és beszélteti apjához Jánoskát.

Koszorúzott fejét boldogan lehajtja,
Elrengeti lágyan a dicsőség karja,
Álomba ringatja csillagos éjjelen,
Megnyílik a kék ég... Jánoska megjelen:

„Hol van az én lovam, nyulacskám, bárányom?
Kosztoltad-e, apa? Szép-e mind a három?
Selyemfüves réjtük van-e szegényeknek?
Hol van a zöld pokróc, ahol legelgetnek?”

„Itt vagyunk, kiscgazdánk!” szólal a bárányka
S örömében mindjárt csengetyűjét rázza.
Nyerít a lovacska... Jánoska rápattan...
Robognak... repülnek... egyre szilajabban.”

„Hóha, hó, lovacskám! Tán meg is éheztél?
Egy kis etetőre állj meg itt a kertnél!
Bárányka is éhes, nyulacska is éhes...
De szép három jószág! Oly aranyos édes!”

S kedves állatkáit eteti, itatja,
Puha kis kezével meg-megsimogatja.
Meg-megölelgeti sorra mind a hármat...
Lóra szökken ismét... apa elé vágat.

Lehajol hozzája, koszorúját nézi,
Szerető szavával ezt suttogja néki:
„Szebb koszorút fonok én a homlokodra
Csillagvirágokból, csókkal harmatozva.

Csak tovább is kosztold, apa, szegénykéket.
Játsszál a barival, ha utánam béget.
Nyuszikámnak legyen piros pántlikája,
Ha nyerít a lovam: te is pattanj rája!”

S kinek a bánata soha meg nem fordul,
 Könnytelen szemének újra könnye csordul.
 ... Laci, Berci reggel csak azt tudakozták:
 „Mért sírt, apa éjjel?” – „Láttam a Jánoskát!”

„Nagy köszönettel tartozom az uradnak azért a szép versért, amelyet az Új Időkbe írt. Ez a vers adta meg nékem azt a nagy dolgot, hogy Jánoska az uram mellé került... Ha az urad verse nincs, talán nem is tudtam volna meg ezt az akaratát... [Mikszáthné fölolvasta a verset férjének. Mikszáthnak nagyon tetszett a vers, sokáig elmerengett azon. Az asszony – félve – szóba hozta Jánoskát. Az író ekkor jelentette ki, hogy kettejük közül az veszi őt magához, amelyikük előbb meghal.] Igazán ennek a versnek köszönhetem azt az óriási dolgot, hogy a Jánoska várta őt ott, a temetőben is, ott van vele s az ő kedvence nincs egyedül. Mélységes mély gyászomban az az egy vigaszom van, hogy nincs egyedül... Köszönöm, ezt nektek köszönhetem.” – írta Mikszáth özvegye, Pósa feleségének címzett levelében. A levelet a költő nevelt lánya, Pósa Sárka bocsátotta Scheiber Sándor és Zsoldos Jenő rendelkezésére, akik teljes terjedelmében közölték (*Mikszáth Jánoska sírhelye*, Magyar Nemzet 1962. jún. 22.). A tartalmát – vélhetően Pósaéktól – ismerte a már említett Szigethy Vilmos is, aki a Mikszáth csodálatos fantáziájához méltó történetet földidéző cikket a következő sorokkal zárta: „A gyermekiesen hófehér lelkű költő így álmolta meg a legnagyobb magyar író túlvilági boldogságát, meg is szerelve neki azt abban a kvadrátnyi terjedelmű földbirtokban, amelyet elcserélt néhány száz holdnyi földi birtokkal.”

Várnay Magda, Vanda és Imre. Szépen, szeretettel, komolyan emlékeztek meg a váratlanul elhalt Mikszáth Kálmánról. Meg is érdemli s meg is érzi a halhatatlan író ezt a gyermeki, áhítatos szeretetet holtában is, sírjában is.
 (1910/26)

Fischer Rózsika. Bizony szép Mikszáth Kálmánnak a lóról, a báránkyáról meg a nyúlról írott elbeszélése. S ki tudja: hány ilyen gyönyörű elbeszélést írt volna még a magyar gyerekeknek, ha a Jóisten olyan váratlanul el nem szólította volna.
 (1910/26)

Bekő Zoltán. Szíved hálás érzéseinek virágaiból álmodban is koszorút fonogatsz az elhunyt nagy írónak, Mikszáth Kálmánnak a sírjára. Csak fonogassz, fiacskám! Fonogathatsz neki ébren is mindig, oly sokat vesztett benne az irodalom, oly sokat nyert halhatatlan műveivel.
 (1910/34)

„Mídőn Mikszáth Kálmán az írói jubileumára készült, akkor az ő méla, fatalista humora ilyenformán nyilatkozott meg: »ha már meggyűjtják a gyertyákat, akkor közel az este.« Pósa Lajos ünnepi gyertyáit, ép úgy, mint a megdicsőült Mikszáth Kálmánéit, ugyancsak hamar oda kellett állítani a ravatal mellé.”

(Herczeg Ferenc)

Pósa Lajos 1914. július 9-én adta vissza lelkét a Teremtőnek.

Az élete utolsó éveiben ágyhoz kötött nagybeteg Mauks Kornélia szenvedései 1924. március 10-én értek véget. Albert (Berci) 1921. június 24-én; Kálmán László (Laci) 1950. december 20-án halt meg.

Fölhasznált irodalom:

Praznovszky Mihály: Pósa Lajos, a szelíd költő, 2006. 82.

Révay Mór János: Írók, könyvek, kiadók. II. 1920. 187.

Mikszáth Kálmán összes művei Krk 41., 1978. 163-165; 206. S. a. r. Bisztray Gyula

Mikszáth Kálmáné visszaemlékezései, 1922. 229.

Mikszáth Kálmán összes művei Krk 82., 1988. 260. S. a. r. Sz. Garai Judit és Rejtő István

Sz. Szigethy Vilmos: Mikor Jánoska az apját várta, Pesti Hírlap, 1910. júl. 3. 46.

Herczeg Ferenc: Pósa Lajos halálára, Magyar Figyelő, 1914/3. 148.

Függelék:

Mikszáth Kálmán Az Én Újságomban megjelent írásai, 1890–1914:

Ne félj, Mátyás! 1890/1; A sovány Tóth Gyula 1891/27; Huszár a teknőben 1892/1–3; Az óriási csizmak 1892/51, 1911/34; Okos Pali almái 1893/40; Jókai Mór /vers/ 1894/2, 1904/20, 1910/22; A törpe lovacska 1897/47; A Tinti 1898/7–8; Ajnácskő 1898/28; A trencsényi vár kútja 1898/42; A ködmönös vendég 1900/32; A ló, a báránka meg a nyúl; Madárfészek 1910/22; Veneturné vára 1910/23; Krasznahorka (Mikszáth Kálmán után) 1910/24; A kis csizmak 1912/12; A sárospataki vár (Mikszáth nyomán) 1914/14; Becsó vára (Mikszáth nyomán) 1914/23.

Mauks Kornélia Az Én Újságomban megjelent írásai 1891–1900:

Hattyú lovag 1891/18; A megtért vándor 1891/19; A kis torkos 1891/25; Levente vitéz 1892/6; A nagymama karosszéke 1892/7; Baba-vár 1892/13; A nagy kő 1892/24; A fűrjecskek 1892/23; A virágok harca 1892/37; Bodri meg a gidó 1892/52; Mese az árvalányhajról 1893/4; Bátor vitéz 1893/14; Koszorús Piroska 1893/17; Az özvegyasszony rozsmaringja 1893/24; Timúr 1893/45; A selyemszövő takács 1893/49; Tréfa Jóska 1894/12; Miska bácsi állatkái 1894/40; A kis hősök 1896/22–24; Kelen vitéz 1897/45; Hamupipőke 1898/9–12; A rémvadász 1898/21; A nap leánya 1898/23–25; Harmat kisasszony 1899/12–15; A három árboc 1900/15.

MAUKS KORNÉLIA

A nagy kő

Ki a nagy kőhöz! Ki a nagy kőhöz!

Ez hallatszott a tornácon végig az éléskamrába, hová Jolánka és Piroska a mama után szaladtak, segíteni a kosarakat megtölteni jobbnál jobb ennivalóval.

Pistike az istálló felé szaladtában kiáltozta:

– Miska bácsi, öreg Miska bácsi! Fogja be hamar a Cinkét meg a Fátyolt, kimegyünk a nagy kőhöz. Gyurka átszaladt Pannikáékhoz, onnét Gézáékhoz a jó hírrel.

Nagy volt az öröm mindenfelé. Siettek is felülni a kocsikra, csak Piroska késett.

– De hát hol is van már az a Piroska? Piroska, jöjj már!

– Itt vagyok – felelte mosolyogva –, csak a kertben voltam megkérni a sárgarigót, hogy szálljon át gyorsan a hegyeken és mondja meg Ádám bácsinak: jöjjön ki ő is a nagy kőhöz.

– Ó, te kis bogár! – nevettek a nagyobbak –, meg is mondja azt a rigó, csak te azt várjad.

– Ki tudja? – szolt közbe apácska. – Hátha meg is mondja.

Szőlők között, gyümölcsfák között vezetett az út a Bükk hegység déli oldalán egész a pástorkunyhóig. Onnét azonban már gyalog kellett felmenni a hegyre.

Mikor Piroska leszállott az utolsó kocsiról, hát kit látott? Ki mást, mint a jó Ádám bácsit, ott ült a pástorkunyhó előtt.

Piroska sietett hozzá, már messziről kérdezgette:

– Ádám bácsi, édes jó Ádám bácsi, hogy tudta meg, hogy mi kijövünk a nagy kőhöz?

– Egy rigó mondta meg, azért előtökbe jöttem, hogy én vezethesselek a nagy kőhöz.

Olyan vígan törtettek fel a meredek hegy oldalán, hogy észre se vették: már előttük volt a nagy kő a hegy legmagasabb pontján. Zöld füvek és virágok között volt ez a nagy, roppant nagy kő. Egynehány bükk és cserfa védőleg terjesztette fölé ágait, borostyán fonta át a tetejét, itt-ott moh borította. De a nagy kő, a századok néma tanúja hideg maradt az ő mozdulatlanságában.

Körülötte az ibolyák és gyöngyvirágok elhullatták virágaikat, a bükkfák ágait itt is, ott is letörte a vihar, de a nagy kőnek nem árthatott semmi, maradt a réginék.

– Hogy is került ez a nagy kő ide? – kérdezték a gyerekek apácskát, Ádám bácsit is, még az öreg erdőkerülőt is.

– Ki tudhatná azt bizonyosan – felelte Ádám bácsi. – Egy régi monda beszéli, hogy az óriások királya csináltatott a hegy belsejébe egy tündérpalotát, oda rejtette Hajnalkát, egy öreg király leányát, és hogy testvére, Tábor vitéz, meg ne találja vagy, hogy ki ne szabadíthassa, vállán vitte fel a hegyre ezt a nagy követ, és mikor elment hazulról, evvel zárta el a palota ajtaját.

– De ugye megtalálta mégis Tábor vitéz Hajnalkát? – kérdezte Piroska.

– Majd elmondom a télen – felelte Ádám bácsi –, most nézzétek csak. Mikor én olyan kicsiny voltam, mint ti most, itt még a kő alatt egy nagy barlang volt, ahová háborús időkben sokan elrejtőzhetek veszedelem esetén. Most már a barlang beomlott, legföljebb borzok tanyázhatnak benne.

– Van még egy másik monda is a régi dicső időkből, mely azt mondja, hogy mikor Rákóczi Ferenc elvesztette a romhányi ütközetet, zenészei, a

barna cigányok megijedtek, és mivel egyikük erről a vidékről való volt, ide menekültek. Mindaddig a barlangban rejtőzködtek, míg uruk, Rákóczi, segítséget nem küldött.

– Ki tudja – szolt tovább halkabban Ádám bácsi –, nem itt csinálták-e azokat a szép szomorú Rákóczi-nótákat.

Avval levette egy sűrű cser ágáról ott rejtegetett hegedűjét és eljátszott egynehányat azokból a szép Rákóczi-nótákból, melyeknek minden hangja csatákról, hősokról, letűnt dicsőségről beszél.

Mindnyájan énekeltek, még az apácska is. Ezt énekelték:

*Hej Rákóczi, hej Bercsényi,
Magyarok bíres vezéri!*

Bizony, bizony egy szem sem maradt szárazon. Ekkor aztán megfordította a nótát Ádám bácsi, húzott egy friss csárdást s intett a fiúknak. Géza megkapta a Jolánka kezét, Gyuri a Pannikáét, a többiek is párt kerestek és olyan jó kedvvel táncoltak, hogy még.

Nem is kellett újrázni, Ádám bácsi szívesen húzta, míg csak az ozsonnához hívta anyácska.

Ozsonna után honnét, honnét nem, előkerült apácska messzelátója is. Gyönyörködve nézték rajta a sötétkék hegyek közül kiemelkedő kékkői várat. Evvel majdnem szemben a szandai váromladéket, melynek egy bástyája erősen ellent áll az idők viszontagságainak. Aztán azt a szép nagy síkot, melyen árnyas faluk és nyüzsgő városok között, mint egy ezüst kígyó, kanyarog tova az Ipoly folyó.

Odább nyugat felé a rónák felett büszkén magaslik ki a dicső, történelmi nevezetességű drégelyi vár mohos omladékaival.

– Ó, mily szép! Ó mily gyönyörű! – mondogatták nézegetve a messzelátón. – Milyen boldogság lenne a drégelyi várromot közléről látni.

– Hát tudjátok, mit? – mondta apácska. – Ha a nevelő úr meg lesz veletek elégedve és jó vizsgálatot tesztek, akkor elmegyünk megnézni a drégelyi várat.

– Letesszük a vizsgálatot kitűnően! – ígérte mindegyikük.

Pistike aztán csergallyakat tördelt, mindnyájan felékesítették magukat csergallyal. Ádám bácsi ráhúzta a Rákóczi-indulót s a Rákóczi-induló magasztos zenéje mellett indultak hazafelé.

(Az Én Újságom, 1892/24.)

MIKSZÁTH KÁLMÁN

Ajnácskő

Rimaszombat közelében két várrom van, egyik Füle felé, másik a kies Gortva-völgyben. Ajnácskő az, Várgede emez. A honfoglaló csaták lezajlása után következett az ország felosztása a vezérek, alvezérek és katonák közt. E tájra Huba vezér indult a maga népével s útközben osztogatta a javadalmakat. Ez a szép völgy azé, ez meg ott amazé. Ott volt Huba vezér gyönyörű leánykája, Hajnácska is. Legelőször értek a gortva-völgyi bűvös forráshoz, mely fölött egy vár emelkedett. Elkezdték ostromolni s csakhamar sikerült bevenni, kivált Gedő hadnagy vitézségének miatta.

– Tied a vár s a környék – mondá Huba vezér –, s ameddig naplementig érünk, mind a tied legyen a vidék.

Azonban nem kellett sokáig menniük, midőn elibök bukkant egy völgymederből kiemelkedő sziklacsúcon egy gyönyörű tündérvár.

– Oh, be szép, be szép! – kiáltott fel elragadtatva Hajnácska. – Apám, add nekem ezt a várat, ha bevesszük.

– Nem lehet – mondá Huba –, a vár a Gedőé lesz, neki ígértem.

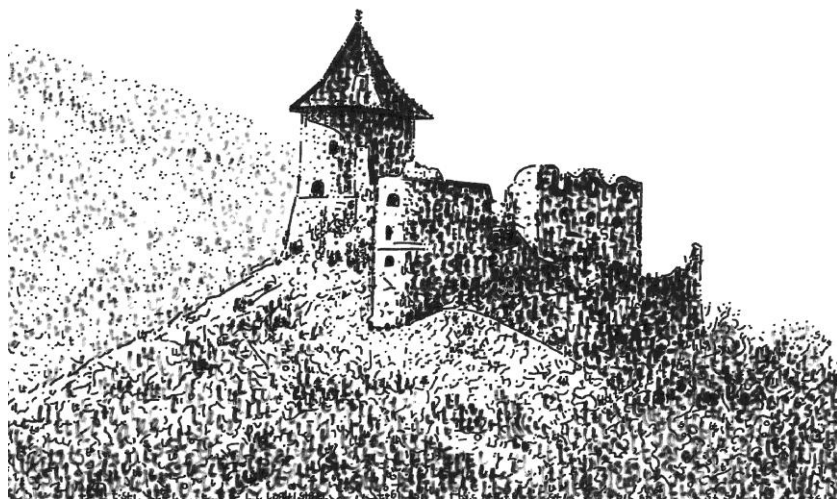
Erre Gedő is könnyörögni kezdett, hogy elég neki a másik vár, csak adja ezt oda a leányának, ha olyan nagyon megnyerte a tetszését.

– Nem szeghetem meg a szavamat – szólta a vezér –, ám jól van, legyen Hajnácska leányomé a vár, de akkor legyen a leányom a tied.

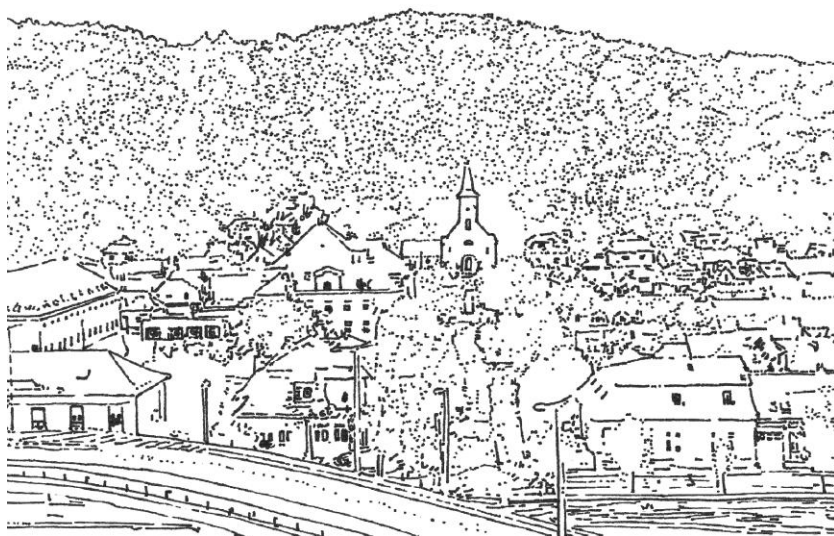
Így keltek össze Gedő és Hajnácska s sokáig éltek boldogul a két szomszéd várban, melyet „Gedő” és „Hajnácskő” várnak említenek sokáig a krónikák.

Most már csak rom. Omlik, romlik, minden évben kisebb a rom, csak a szép kőszirt ugyanolyan ma is, mint aminőnek a szép Hajnácska látta ezer esztendő előtt.

(Az Én Újságom, 1898/28.)

Birkás Babett: Salgótarján-sorozat (17)
Birkás Babett: Salgótarján-sorozat (18.)

LENGYEL JÁNOS

Papírosok vére

– Nyugalom – mondta a mester, a bölcs mentor, ki már sokat megélt és sokat megért, mit az ifjú kívárni képtelen.

– Mindennek eljön az ideje, eljő a szerkesztő, ki felismeri írásaidban az érték csipkefodrait!

Egyszer már az író türelme is elfogy, az utolsó falat kenyérrel dőlnek le a falak, amik az elmét a nyugalom elfogyó szigetén tartják. Tarthatatlan állapot, miközben az őrülettel szennyezett türelmetlenség óceáni türelemmel falja fel testét minden mohó hullámmal.

– A hullámmal sem én rendelkezem – gondolta az író, aki már régen nem alkot. – Miért is írna, hiszen ma már mindenki ír? Mindenki ír, költő, képzőművész vagy egyéb alkotó.

– Mindent elvesznek tőlem az angolok, hiába írok, ha nem kell senkinek!

Idegen emberek, idegen arcok, idegen szívek, idegen szavak, idegen lét. Hát csoda, hogy tönkremegy idegem?

Még létezik, mert éheznek. Jó szóra, ölelésre, illatra, érzésre, terített asztalra. Az éhség megélesíti az elmét, tartja a közmondás. Ezért van hát annyi Nobel-díjas Etiópiában és Szomáliában, Grammy-díjas Bangladesben, Oszkár-vallottja Haiti rengésének, Radzsasztán porában Rotschildok fetrengenek. Közleményben deklarált közöny, ahogy a képernyő előtt ülve jóízűen költjük el vacsoránk, miközben a világ borzalmait nézzük.

Az ember közöny-ségesen tekint maga elé. Mindegyre fel. Mire fel? Kire lehet még felnézni egyáltalán? Egyáltalán érdemes-e még nézni? A látvány csak elszomorít. Engem, téged, de azt is, akit nézünk, mert tudja, nem együttérzésből érdekel sorsa.

Az író, türelme fogytán, elindult a városban. Hóna alatt paksaméta, fehér papírosok kesze-kusza halmaza, önkényes halmazállapot. A papírokba szavakat gyömöszölt lázas elmével. Izzadság szaga testén, agyverejték-termék a papírokon. Mik egykor szűzen vártak polcokon, hogy valaki végre eszméivel szennyezze be testüket.

A város megértően kísérté útján, tudta jól, mit érez. Őt sem értették meg soha. Az író sajnálta a várost, de leginkább mégis önmagát. Ha már

mások nem teszik, ő sem szívesen. Szívujját a sors szívtelességének tudta be. Érezte, ennek sincs értelme, csakúgy, mint az értelmetlenségnek. De ki dönti el tévedhetetlenül, hogy mi értelmes, és mi nem az?

Az író műveit cipelte. A természetes dolgokat nem hozzák létre. Az író a műveit cipelte. Az évek súlyos szavait, mondatait. Rongyosra olvasta Times New Roman-gondolatait. Azok mégis érintetlenek maradtak. Az író a műveit cipelte. Nem más, mint szellemi önkielégítés. Ágyában más elme meg sem fordult. Olvasatlanul hurcolta magával papírosait, mint elkeseredett sziszifuszi-poéta, ki újra és újra nekiveselkedik, hogy a meredek úton feljusson a literátum csúcsára.

A város hallgatagan figyelte, miközben testén, mint vérszívó paraziták nyüzsögtek az emberek. Emberrekkenő idő. Már megszokta. Már megszokták. Már meglopta, már meglopták. Már megtudta, már megtudták. Mégsem értett semmit az egészből, ezért hizlalta félelmét. Fél elmét szánt a célra. A maradék, életre nem elég.

Az író a közeli parkba ment. Meg nem született könyveit sétáltatta. A friss levegő jót tesz a szervezetnek. Nem volt tagja egynek sem. Létszámot nem növelt sehol, semmikor. Rossz helyre, rosszkor, rossz kor, bármikor.

A pázsit közepén megállt. A fűben eb-maradék lapult. Hóna alatt a paksaméta. Tapéta zöld fűszálak testére. Nyomuk sem lesz már estére, a gondolatok vesztére. Az író érezte, nem tudja, mit tesz, de bänni fogja nagyon. Életében e pillanat az, amikor kezéből kifolyt a vagyon. Nagyon. Végleg. Pusztítva törve át agyon.

– Legyen hát, mit rosszakaró elmeharang kongatott csonthüvely mélyén álmatlan éjszakák csendjére firkálva grafiti-árnyakat!

Az író a zöldre vetette papírosait. Fehéren villogtak, mint hiéna sziréna az íriszt marcangolva, szemkehely nedvét lefetyelve. Kérdés-érzésekre felelve. Feleslegesen.

Egy halom. Nézte, látta. Ott volt ő, az író, aki már nem ír. Analfabéta lett jobbja. Balja nem sikerült, csak sejtelem. A tv-ben látta, szájjal és lábbal is lehet írni, festeni. Érezte, ő már elég feslett. Álljon meg a szó egy szóra! Ezt neki kellett kimondania:

– Elég!!!

Elég a papír, elhamvad teste, s vele a gondolat. Serceg, mint tábortűz fölött a szalonna. Mégsem ég. Még nem elég. Az öngyújtóból kifogyott a szufla, a dobozból elfogytak Irinyi szálai. Zsebében nem volt más, csak egy karcsú penge.

A fű zöldje befogadta a papíros fehérjét, pirosat tetejébe csuklójából ereszt.

Nagy Zsófia konyhája Disznóvágási emlékek

Gyermekkoromban még minden háznál volt disznótor, amit minden évben nagy készülődés előzött meg. Lekerültek a padlásról a hatalmas nagy fazekak, lábasok, *vajdlingok*, teknők, katlanok, katlanházak, a hurkától, disznóperzselő. Ezeket az edényeket a nagyi mindig meleg vízzel jól átmosta, a késeket pedig megélesítette. Megkészítette a fűszereket, sót, borsot, köménymagot, *majoránát*, erős és édes fűszerpaprikát, amit természetesen saját maga termelt meg és készített el. A disznóvágást megelőző napon mi, gyerekek is részt vettünk a hagyma és fokhagyma pucolásban. Ma is jól emlékszem, hogy potyogtak a könnyeim a hagyma erős illatától, és már akkor kérdezték: – No gyerekek, ki jön holnap meghúzni a disznó farkát?

Korán reggel az ágyba hallottam, ahogy a szegény disznó visított, akkor aztán ki kellett pattanni az ágyból és segíteni. Akkoriban nagy hó volt, csípős téli, hideg idő. Mire kértem az udvarra, már a katlanokban párolgott a forró víz, és éreztem a perzselt bőr illatát. Bőven adták a parancsokat: – Ezt hozd ide, ezt vidd oda, tegyél a tűzre, öntsél vizet, öblítsd ki, mosd el rendesen, kérdezd meg apádtól vagy a hentestől, kínáld meg pogácsával, pucoljál krumplit!

A felfogott vér egy részéből *hagymás sült vér* készült főtt krumplival, ez volt a reggeli. A férfiak szilvapálinkával kezdték a napot, amitől aztán kezdődött a viccelődés. A disznó megperzselt körméről lehúzott szarut kínálták gyűrű gyanánt, hogy nem húzom-e az ujjamra.

A hentes, édesapám és egy-két férfirokon szalmával perzselték a disznót, tisztították, kaparták a bőrét és gondosan feldarabolták. Minden egyes darabnak megvolt a maga helye. Tudták, melyik része megy a katlanba az *abárléhoz*, milyen húsból darálják a kolbásznak valót, mi kerül a teknőbe besózásra, amiből később füstölt hús lesz. A feldarabolásnál mindig azt vártam, hogy a disznó fejét mikor vágják szét, és veszik ki belőle az „eszét” (a velőt). Utána hagymás zsíron megsütötték, sóval, piros-paprikával ízesítették. Felszeletelt kenyérre kanalztuk és úgy ettük. Nagyon finom volt, csak kevés, akkor szoktuk mondani, hogy: „Kevés esze volt a disznónak”. Ezen aztán jól elviccelődtünk.

Folyamatosan készültek a különböző finomságok, mint a kolbász, májas hurka, disznósajt, a fokhagymás abárolt szalonna, *abár*, amibe vért is

tettek. Szinte olyan színe volt, mint a csokoládénak. Alig vártuk, hogy a nagy elkészítse, s már forrón kóstolgattuk, ami nem is csoda, hiszen annyira finomra tudta készíteni. Az *abár*hoz kenyeret és savanyú káposztát ettünk.

Az asszonyok egész nap sütöttek-főztek. Mindig kiválóra sikerült minden, amit készítettek, hiszen jól tudták, mibe mennyi só, bors, paprika, *majoránna* kell. A férfiak nagy előszeretettel kóstolgatták a kolbásznak való: hogy mi hiányzik még belőle, de hát meg kellett többször is kóstolni, nehogy elfűszerezzék, mert akkor kaptak volna az asszonyoktól „letolást”. Vigán, gyorsan telt el a nap, hiszen mindenki kivette a részét a munkából.

Estefelé vártuk, hogy jönnék a „kéregetők”, akiknek kellett adni egy kis kóstolót, ami *abár*ból, hurkából, *abárolt* szalonnából, frissen sütött teper-tőből állt. A kéregetők a faluból voltak, és olyan ruhákba öltöztek, hogy ne ismerje fel őket senki. Nagyon vidám hangulatot csináltak, énekeltek és táncoltak is. A vacsora előtt még szét kellett *nékünk*, a gyerekeknek hordani a szomszédoknak és a rokonoknak a kóstolót. Ebben a csomagban volt: csontos *karmenádli*, tiszta hús, *abár*, hurka, *abárolt* szalonna. Mi pedig alig vártuk, hiszen mindenhol kaptunk érte pénzt, csokoládét, gyümölcsöt.

Mire visszatértünk, az asszonyok már megterítették az asztalt a nagy disznótoros vacsorához, ahol bőségesen sorakoztak az ételek: 1. disznótoros leves, 2. főtt hús savanyúsággal, tormával, paradicsomszósszal, 3. pörkölt főtt krumplival, de szokták enni az *abárral* is, úgy, hogy rászedték az *abár* tetejére, 4. sült hurka, sült kolbász, 5. sült hús pecsenyekrumplival, 6. disznótoros káposzta. Az ételek után hájas süteményt kínáltak, amit házi szilvalekvárral töltöttek meg, és persze nem maradhatott el a hájas pogácsa sem, amit azért készítettek, hogy a férfiaknak „jobban csússzon a bor”. A fáradtságos munkát estére elfeledtették a finom falatok és a közbeni borozgatás.

Másnap felrakták a füstölőbe a kolbászt, sajtot. Mivel akkoriban nem voltak fagyasztók, a húsok egy részét a nagy besütötte üvegekbe. Mindenféle tartósítószer nélkül zsírban sokáig elállt.

Disznótoros leves

5 kg tarját felöntünk hideg vízzel, hogy jól ellepje, és lassú tűzön felforraljuk. A habját leszedjük, hogy szép tiszta legyen a leves. Ezután bele tesszük a megtisztított zöldségeket, kb. 60 dkg sárgarépat, 70 dkg petrezselyemgyökeret, 1 nagy fej zellert, 1 fej fokhagymát, 3 fej vöröshagymát, 1 csokor petrezselyemzöldjét. Sózzuk, teszünk bele kb. 12 szem egész fekete borsot és 1 evőkanál köménymagot. Lassú tűzön főzzük, amíg a hús meg nem puhul. Befejezés előtt 2 evőkanál őrölt piros paprikát adunk hozzá.

Ennek a levesnek a tálalása úgy történt, hogy a levesestálba szeleteltek vöröshagymát, és kb. 3x4 cm-es szárazabb kenyérszeleteket tettek, erre merték a forró levest. Volt, aki csípős paprikával ízesítette a levesét.

Savanyúleves tüdőgombóccal

A disznótüdőből egy darabot sós vízben megfőzünk. Megdaráljuk, kevés füstölt szalonnát kockára vágva megpirítunk, és kevés sóval, borsal együtt összekeverjük a tüdővel, 1 db tojást és 1 ek. lisztet keverünk hozzá, majd gombócokat formálunk belőle.

Rántott levest készítünk, amibe 1 babérlevelet, 1-1 tk. cukrot, mustárt és 1 citrom levét teszünk. Ebbe főzzük bele a gombócokat. Végül ízlés szerint tejfölt teszünk a levesbe.

A frissen kifüstölt húsból, bőrből kocsonyát főztünk, ami szinte egész nap főtt, mivel lassú tűzön kellett főzni. Alig vártam, hogy szétosszuk a tányérokba a húsokat, bőröket, és erre mertük a levét. Késő estére mindig megdermedt, és bizony pizsamában kértem a nagyit, hogy nem lehet-e már megkóstolni. Természetesen meg lehetett, de nem sokat kóstol-gathattam, hogy éjszakára ne *fájuljon* meg a gyomrom.

Házi kocsonya

Hozzávalók: 4 kg bőrös, csontos része a disznónak (füstölt), 3 kg füstölt comb, csülök, 2 ek. szemes bors, 3 db hagyma, 3 szál sárgarépa, 4 szál fehérrépa, 4 fej fokhagyma, kb. 7 liter víz, só ízlés szerint.

Az alaposan megtisztított hozzávalókat egy nagy lábasba rakjuk és felöntjük annyi hideg vízzel, hogy jól ellepje. Időnként leszedjük a habját. Belerakjuk a zöldségeket, a borsot. Amikor a zöldségek megfőttek, kiveszjük őket. Nagyon lassú tűzön 4–5 órán keresztül éppen csak gyöngyözve főzzük. A megfőtt húsokat, bőröket tányérokba osztjuk, majd rámerjük a levét. Hideg helyen hagyjuk dermedni. Aki szereti, megszórhatja a tetejét pirospaprikával, apróra vagdalt fokhagymával.

Megjegyzés: a hosszú főzési idő azért fontos, hogy az összes zselésítő anyag kifőjön a hozzávalókból, és a kocsonya kellően rezgő legyen. Ha nem elegendő a bőrkés részek aránya, nem tud megdermedni a lé.

FELLINGER KÁROLY

Cilinder

Csikás István halálára

Akinek nincs múltja,
annak már múltja van,
aki a múltban él,
az bármikor kiugorhat
a jövőből,
de már a legmodernebb
ejtőernyővel született,
ami a jelenben
nem nyílik ki,
máskülönben előítéletet
gyakorolna.

A velem született felejtés
hasznosítja
a feledékenységet,
étvágyam szembe-
megy a számmal,
megfogadtam,
felfogadom teremőtmenek.

Fogolycsere

Legyél angyal,
akinek nem kell
léteznie ahhoz,
hogy a képzelet
falára fessék.

A lényeg maga a csali,
a holtak tudomást se
vesznek rólunk,
bizonyosak bennünk.

Magamon élősködöm,
hogy ne hiányozzak
senkinek.

ÁDÁM TAMÁS

Musicalt írt a csikidám-király Interjú Szikora Robival

Szikora Róbert (Budapest, XV. kerület, 1953. december 16.) EMeRTon-díjas magyar énekes, az R-GO énekes, frontembere, a csikidám stílus magyarországi megteremtője. Apja Szikora Jenő táncdalénekes, anyja Tarnai Franciska. 1974 elején Szikora Róbert csatlakozott a négytagú legendás Hungária együtteshez. A Hungáriából való kilépése után felhívta régi zenésztársát és barátját, Környei Attilát, hogy alapítsanak együttest. Attila éppen fel akart hagyni a zenéléssel, de inkább barátjához csatlakozott. Szikora punkzenét szeretett volna játszani, és együt-

tesének a Zoo nevet akarta adni, de már volt egy ilyen nevű együttes. Végül a Környei javasolta R-GO név mellett döntöttek, melyben az R Robit jelent, a go pedig angolul „menjünk”, tehát értelmezése „gyerünk, Robi!”, a név egyben homofón a latin ergo (tehát) szóval. Így találták meg az együttes nevét, majd hozzá a Rejtő Jenő légiósregényei ihlette, szafariba hajló katonai stílust, valamint a zenei alapokat, utóbbit később csikidámnak nevezték el. Az R-GO több évben is az év együttese lett, tagjai a maguk hangszerén dobogósok. Szólókarrierje sem elhanyagolandó, ekkor született például a *Mire gondolsz, katoná?* című nagy sikerű sláger.

Pesten születtél, merre?

A papám, a mamám és én is Rákospalotán születtem. A nagyszüleim is itt éltek.

Hogy telt a gyerekkorod?

Mozgalmas és szép évekre emlékszem. Amikor épült Újpalota, bebarangoltuk a területet, hülyéskedtünk, mint valami extrém sportolók, bicikliztünk a betonfalak között, a pallókon. A körvasút környékén játszottunk, fociztunk. Maga volt a csoda.

Pontosan merre laktatok?

Azt a helyet úgy nevezik: Pótlékdűlő. Ez a Tóth István utca, a Pézsma utca, a Rákos út és a Körvasútsor környéke. A Szikora-ág pedig a MÁV-telepen lakott.

Ez már szinte Újpest.

Valóban, egész közel van. Először is: minden Újpesten történt, a „nagyfaluban”. Ha komolyabban akartunk vásárolni, elmentünk az Árpád útig, bementünk az Állami Áruházba, tudod, ami a filmben szerepel. A piac pár száz méterre található, és rengeteg kisbolt üzemelt akkoriban. Nagymamámmal minden héten egyszer átmentünk az újpesti nagytemp-lomba, misére. Persze a haverokkal is gyakran átruccantunk hancúrozni.

Korán felfedeztek, több együttesen keresztül vezetett az út a Hungáriáig.

Az elején Kovács Katit kísértük, míg aztán hat és fél év után Sipos Peti disszidált, átalakult, irányt váltott az együttes. Dollyka is ekkor csatlakozott hozzánk.

Hatalmas slágerek, széldűtő sikerek jöttek, pár év után mégis más irányba mozdultál.

Egy művésznek nem lehet megmondani, mit csináljon, vagy mit ne tegyen. Nehéz sakkban tartani bennünket. Szűcs Juditot felkérték egy nagylemez elkészítésére, ekkor a *Marina* és a *Micsoda buli* a slágerlista élén állt, ami felhívta rám a figyelmet. Megkerestek, írjam meg a lemezt. Megszületett a *Kihajolni veszélyes* című album.

Hogy fogadták a Hungária tagjai az „eltévelyedést”?

A szocialista retorika szerint: bomlasztottam a Hungária egységét.

Létrejött az R-GO, érdekes zenei világ alakult ki. Miként találtál rá?

Tisztázni kellett, mi a közös bennünk zenésztársaimmal. A válasz: szeretjük Rejtő Jenőt, azt a hangulatot. Feltűnt egy idegenlégiós kép, amely zenével harcol, ellenség nélkül. Szalmakalap került a fejre, sok jelvény a mellre. Ha már öltöny, akkor Brezsnyev elvtárs ötezer kítüntetése. A zene kicsit eklektikus lett. Megkérdezték, milyen stílusban játszunk, mire azt válaszoltuk, semmilyenben.

De bizony, csikidamban!

Az egyik koncerten énekeltem a *Megy a lány* című számot, és a hosszú gitárszólo alatti részt annyira unalmasnak éreztem, hogy fel kellett oldanom valahogy. Hirtelen a mikrofonba üvöltöttem azt a szót, amelyet Paul McCartney mormolt valamikor az egyik lemezén. Hasonló hangzott el fonetikusán: „csekidau”. Szándékosan nem néztem utána, hogy kell írni helyesen, és mit jelent ez. Mindenesetre én csikidamnak kiáltottam, tizen-nyolc éves koromban.

És a Gidák?

A színház csak hozzátesz a produkcióhoz.

Siker, népszerűség. Mi kellett abhoz, hogy minden összejöjjön?

Visszafelé nézve baromi egyszerűnek tűnik minden. Valójában sok apró részletből, megfoghatatlan pillanatokból áll össze az egész.

Régebben említetted, hogy film készül az életről, az életeredből. Hogy áll ez jelenleg? Lett ebből valami?

Nem valósult még meg a rólam szóló életrajzi film (de a jövőbeni terveim között szerepel). Az eredeti producer önhibáján kívül nem tudta elkészíteni a filmet, mert bár több forgatókönyvet is kaptam, nem tetszetek, nekem más elképzelésem volt a személyem és az R-GO életútjának bemutatása kapcsán.

A Gidák gyakran cserélődnek. Nem okoz gondot a gyakori csere?

Én ezt nem nevezném gondnak. Nem egyszerű feladat megtalálni, kiválasztani az utánpótlást. Ez az élet rendje, a Gidák már többször cserélődtek a zenekar 33 éves fennállása óta. Általában náluk is, mint minden nőnél, eljön az az időszak, amikor családot alapítanak, vagy gyermekvállaláson gondolkodnak, ami mellett már nem tudják ezt tovább csinálni. Egy új Gidának sok követelménynek kell megfelelnie, a táncstudás mellett jó, ha tud énekelni, de ugyanolyan fontos a kisugárzása és a személyisége is.

Felléptek Dorogtól Hódmezővásárhelyig, Nyírtelektől Várpalotáig, eszméletlen tempót diktáltsz, hogy bírod?

Köszönöm, nagyon jól. Minden nap járok templomba, a hitem erőt ad. De genetika kérdése is, ezen felül rendszeresen teniszezem, és mellette futok is Macival, a kuttyámmal.

Az Ünnep című lemezéd 2013-ban jelent meg. Milyen volt a fogadtatása? Aztán jött a többi is.

Nagyon sikeres. Aranylemez lett, a *Na, ne makacsodj* című dalunk videóklipjét rendszeresen játsszák, több dalunkat napi szinten hallhatják a

rádiókban, ami egyébként már nem olyan természetes, nem túl könnyű egy új dallal bekerülni a kereskedelmi rádiókhoz, főleg a mi korosztályunknak.

Tervek, új lemez?

Terveim mindig vannak, és dolgozom is rajtuk. Turnézunk folyamatosan itthon, télen pedig külföldön folytatjuk, ám tavasszal és nyáron sem maradtunk, maradunk munka nélkül. Kaptunk meghívást Amerikába, Ausztráliába, és Londonba is, a felkéréseknek részben eleget is tettünk. Megjelent közben az új lemezem, a CD-n az új dalok mellett egy igazi különlegesség is lesz: egy karácsonyi dal, amelyet az X-Faktor eddigi évadainak a versenyzőivel és mentoraival éneklek.

Elkészült egy musical.

Az 1970-es évek közepén született meg a Szent Erzsébet életéről szóló zene megírásának gondolata, amikor Tübingiában, Wartburg várában és környékén jártam. De csak a 2000-es években kezdtem el dolgozni a zenén. Célom volt, hogy a musical zenéje a mai kor zenéjéhez hasonlítson, a stílusok közötti átjárások jelenjenek meg a zeneműben.

PÁSZTOR ÉVA

Játék – komolyan

Belső utak szavakban való bejárása

A JÁTÉKOT EGYSZER
Handó Péter költői estje

Csomor Imre fotója Handó Péterről

*„Egy kicsi csendből
talán fölvirrad.
Érkezik fentről
nyugalmas új nap?
Egy kicsi csenddel
bütyköl az éjjel.
Valami most kell?
Átjár egy fényjel.”*

(Handó Péter: Egy kicsi ...)

A balassagyarmati Artéria művészeti klub szervezésében költői este szólt a meghívó 2022. május 27-ére, Handó Péter nemrég megjelent verseskötetének bemutatója alkalmából. Három barát és a szép számú közönség ült egymással szemben a képzőművészeti tárlatokat, fiatal költőtehetségeket bemutató, zenei hangversenyeknek és színházi programoknak is helyet adó barátságos kis helyiségben. A három barát: Botos Zoltán festőművész, Zsibói Gergely író és Handó Péter költő.

Ők hárman és a közönség jó ismerősei egymásnak, hiszen a beszélgetés nemcsak a két felkért beszélő partner és Handó Péter között folyt, hanem bármikor a közönség is szót kapott egy-egy kérdés vagy vélemény megfogalmazása erejéig. Így közösségi élménnyé vált a költői est, amelynek mindenféleképp a költő volt a főszereplője.

A visszafogott stílus, a szerény személyiség mögött filozofikus alkatú, a világ és az egyén dolgaival lételméleti síkon gondolkodó entellektüell áll. Nagyon jól illik Péterre az a megjegyzés, amit Botos Zoltán mondott bevezetőjében: „Kétféle művész létezik. Az egyik, aki szereti a rivaldafényt, nyomulós, a másik a rejtőzködő, aki csak alkot, és értéket hoz létre, dolgozik. Handó Péter ezek közé tartozik”.

*Handó Péter, Botos Zoltán, Zsibói Gergely
Agócs József fotói*

Így keletkezett *a játékot egyszer* című kötet. Igaz, volt, van egy olyan barátja, akinek mindig megmutatja verseit. Az ő segítségét kérte a kötetbe válogatáshoz is. Így van ezzel Zsibói Gergely is, mert amit ő ír, megmutatja Péternek. Nemcsak emberileg számíthatnak egymásra, hanem fontos nekik egymás szakmai támogatása is. Tizenöt év versterméséből válogattak. Péter kirostálta a versek kétharmadát, Gergely az egyes ciklusok további válogatásában segített, illetve számos észrevételt tett arra vonatkozóan, hogy egy-egy általa jónak ítélt, de valami miatt mégis döccenő verset miképp lehetne rendbe tenni. Az első ciklus záróverse például az ő javaslatára lett a *tiükör*. A második ciklus profán világa kivételével mind-egyikben talált olyan verset, amelyik közel áll hozzá. A költőnek ennél nagyobb elismerés nem kell.

Handó Péter, a költő, a sok tapasztalattal rendelkező, az élet sötétebb bugyrait megjáró, néha nélkülöző szabad szellem, szabad költő. Soha nem volt könnyű költőnek lenni, manapság sem. A „Ma milyen költőnek lenni?” kérdésre Handó Péter ezt válaszolta: „Nem gondolom, hogy a költői lét nagyon más lenne, mint egy csőszerelőé, egy adminisztrátoré. Írás közben hozzájuk képest más anyaggal dolgozom, mert leginkább így érzem otthon magam, többek közt ez a tevékenység okoz némi örömet. Az ember leginkább ember szeretne maradni minden helyzetben. Jóban is, rosszban is. A költői lét mellékes.” Érthető tehát a kötet hátlapján olvasható gondolat, hogy Péter *nem akar többet mondani önmaga keresésénél*.

A költői est felvezetéseként Botos Zoltán egy iskolai beszélgetést idézett a tanítónő és kisdíákjai között. Egy reggel a tanító néni megkérdezi a gyere-

kektől, hogy mit szólnak ehhez a szeles késői tavaszhoz. Az egyik kisfiú azt válaszolta, hogy a szél jó, mert elszállítja a virágport az egyik fáról a másikra. Csak úgy terem a gyümölcs. A tanító néni igazat adott kis tanítványának. Felállt egy kislány is, aki egy szép gondolatot fűzött az előbbiekhöz: – A verseket is a tavaszi szél hozza el nekünk! Arra a kérdésre, hogy miért jó nekünk a vers, a kislány azt válaszolta, azért, mert örömet okoz.

Óhatatlanul felmerül a kérdés, miért ír verset Handó Péter. A válasz rövid és egyértelmű volt: arról ír, ami foglalkoztatja, amit szeretne valamilyen formába önteni belső késztetésből, de akár kívülről érkező inspiráció hatására is. Egyaránt izgalmas számára az alkotási folyamat és az elkészült mű is a maga átmenetiségében.

A költő időnként kísérletezik, újat akar teremteni. Péter is feszegeti a határokat. Így gondolkodik erről: „a nyelvet, a kultúrát, de magát a létet is folyton meg kell újítani, mintegy újateremteni. Az eredmény mindig ugyanaz és mindig más. Nincs új a nap alatt. Költőként az ember olyan téglákból építkezik, amelyekből mindenki más is. Ezeknek a tégláknak kiterjedésük van, bizonyos határt nem lehet túllépni velük anélkül, hogy atomokra ne hulljanak. Talán ezen a vékony nyelvi határon kell szlalomozni ahhoz, hogy még érthető maradjon az olvasók, befogadók számára, ugyanakkor segítse e határ tágitását is a lehetséges »univerzumok« felé”.

A mai költészet változatos, összetett, de lehet megosztó is. Péter őszintén kifejtette, hogy a pluralizmus korában a XX. századi izmusok korát felváltotta egyfajta sokszínűség, amelyben publicitást nyer sok minden. Sajnálatosan nem minőségi alapon. Amivel nem a szakma elsajátításának szükségességét vonja kétségbe, pusztán azt, hogy az egy szellemi akolból jövők közös nagy bégetése olyan kiváltságos helyzetbe juttat szerzőket, amit a teljesítmény semmiképp nem indokol. Attól még nem építész mérnök valaki, hogy megtanult házat építeni. Lehet, hogy ez okozhat némi válságot a mai költészetben. Csoóri Sándor mondta valaha, hogy „a művészet mindenkorai válsága mindig az ember válságára vezethető vissza”. Válságban van-e ma az ember és a művészet? – hangzik a jogos kérdés. Handó Péter: „Egyetértek Csoóri Sándorral. Ugyanakkor maga a válság, mint jelenség, nem újkeletű. Hamvas Béla a Nagy Háborúban átélt trauma után a válság kutatása felé fordult, s arra a megállapításra jutott, hogy az időszámításunk előtti ötödik század gondolkodásában jelenik meg először, s azóta folyamatosan jelen van, még ha új és új arcát is mutatja. Az a szakadék, amely tágulóban van az ember és a művészet között, már a történelemben egypárszor megtörtént. Például a manierizmus a maga idejében szintén eltávolodott a befogadói táborától, amelyre a következő

generáció – mai szóhasználattal élve – konzervatív választ adott. Hogy akkor töredék idő alatt lezajlott a visszarendeződés, az valószínűleg az oktatás hiányos voltának tudható be. Az azonban ma már látszik, hogy az oktatás nem mindenható. Nem lehet a hetedik fokról prédikálni azoknak, akik éppen az elsővel küzdenek. Akik valóban feljutottak, azoknak vissza kell térniük. Akik pedig csak imitálják, hogy feljutottak, azoknak be kellene állniuk az elsővel küzdők közé. Egy maszk se tett még senkit sem emberré.

Hogy olvasnak-e verseket az emberek, Handó Péter a következőt válaszolta: „azt gondolom, lényegesen kevesebb verset olvasnak ma, mint a rendszerváltás előtt. Ennek számos oka van, és ezek közül csak az egyik a vers társadalmi szerepének, presztízsének elvesztése. Olyan új médiumok jelentek meg és terjedtek el, amelyek az olvasási, befogadási szokásokat megváltoztatták. Ráadásul a vers elmélyülést igényelne, de ez nem megy egy repkedő sült galambhoz szoktatott világban, ahol a felszínességgel szembeni igény határozza meg az ember tetteit”.

Általános filozófiai eszmefuttatások után Botos Zoltán festőművész rátért a kötet bemutatására. Szerinte az élet végességének érzete feltételezhető Handó Péter új verseskötetének címéből. Mi a hiányos mondat folytatása? Handó Péter szándékosan hiányosan szerkesztett mondatban fogalmazta meg a címet, amely lehetőséget biztosít arra, hogy a kötetet kezében tartó versolvasó kialakítson egy előfeltevést, s az olvasás során ebben megerősödjön vagy újragondolja azt. A költő végső verziója az, hogy *a játékot egyszer „be kell fejezni”*. Erre talán leginkább az utolsó ciklus erősít rá.

Hasonlóan elgondolkodtatóak a ciklusok címei: *játék – jelen s léten; elmejátékok – elhelve; hatalom nélküli baláljáték és Játék egy más világ felé*. A cikluscímek kisbetűsek, kivétel a negyedik. A kötet címe is kisbetűs. Semmi szándékoság nem vezette a költőt, hogy eltérjen a helyesírás ismert formáitól.

Hogyan születtek meg a ciklusok? A négy ciklusba rendezés ötlete megelőzte a kötetet. Először azokat a verseket kellett kiválogatnia, amelyek a négy ciklus valamelyikébe beszerkeszhetőnek tűntek, a többit félretette. A második szűrő a cikluson belüli hely megtalálása volt. Handó Péter tudta, hogy melyik verstől melyik versig akar eljutni. Ha valahol nem volt meg a szükséges átmenet, oda „fáragott” egy verset.

Vannak kötött és kötetlen formái, azonban a képverseknél, a szonettformánál és több versénél sem használja a hagyományos központosítást. Az avantgárd óta nem feltétlen kelléke az írásjel a szövegeknek. A „miért?”-re adott válasz így szól a költő részéről: „A képversek egy részének van installációja, ahol a szövegen belüli szöveglehetségek feltárásában zavaróak lennének az írásjelek, ott elhagytam őket. Más verseknél azért,

mert egy kicsit nyitottabbá szerettem volna tenni a mondandóm, vagy mert az írásjelek nélkül is egyértelműnek tartom a sorokban foglaltakat. Egyébként a központosítást fontosnak tartom. Ha nincs írásjel, azt utólag hagyom el, sohasem a vers születése közben”.

A kötetben összesen 103 vers olvasható, a nyitó vers a *jel-beszédek*. Súlyos gondolatait egy olvasásra fel sem lehet fogni. Botos Zoltán először azon gondolkodott, hogy a vers játék a *jelen* szavunkkal, ahogy ezt Bach mester tette a hangokkal, melyeket szétbontott és másként összerakott, s akkor már új jelentéssel bírt. Újra és újra el kellett olvasnia, s rájött arra, hogy olyan általános, minden embert érintő gondolattal foglalkozik költőbarátja, az élet és a halál kérdésével, amellyel mindenkit tanít is.

Handó Péter kihasználja a nyelvünk szavaiban rejlő játékos és komoly lehetőségeket, így a *jel* szótó a következő szavakban jelenik meg: *jelen, jeltelen, jelöletlen, jelen lenni, jelölten vagy nem, jelen léteken létezem, jelenben, jelenre, jelenbe szórt jelek, jelhazám, jelkép, képjel, jellemem, jelenem, jelenet, jelképtelenben, képjeltelenül, jelenlét, jellemlét, jelhálón, hálójelek, jelhalál*. Jeles szavak szövedékén át jut el a költő a *jeltelen kriptán* át a *jeltelen nyughelyig*, a halál tragikus motívumáig. Súlyos szavak ezek a mögötte rejlő súlyos gondolatokkal.

Handó Péter szeret játszani nyelvünk szavaival. Ebből a játékból születik mély tartalmú alkotás. Játék vagy kemény munka a versírás? – „Számomra játék. Véresen komoly játék, mindenféle görcsösség nélkül. A versíráshoz kell egyfajta tudatállapot, amelybe ma már tudom, hogy juthatok. Viszont ha elfogy a lendület, nem agyalok azon, hogyan lehetne továbbgörgetni a mondandót, félreteszem a papírt, s valami másba fogok. Néha elég egy teát főzni, néha évekig újra és újra előveszem, mire rálelek a számomra elfogadható megoldásra. A nyelv logika – állította például József Attila. Nem törekszem szóalkotásra, arra inkább, hogy minél tömörebben mondjam el azt, amit akarok. Ez a tömörítési szándék eredményezhet olyan szavakat, szókapcsolatokat, amelyek a közbeszéd számára idegenül hangoznak. Idegenül, de – remélem – nem érthetetlenül” – hangzott a válasz.

A képv. utóírással fejeződik be:

*„jelek a hálón
fennakadt jelek
rajta az átlón
magammak üzenetek*

*válaszom nincsen
többé nem lehet*

*veszji az Isten
körmöli a képzelet”.*

Pesszimista versnek érzékelt Botos Zoltán a kötetet indító alkotást. Handó Péter szerint semleges, bár bizonyosan lehet pesszimista olvasata, miközben optimista nem.

Botos Zoltán az első versciklusból – amelyben újszerű képverseket találunk – a *gondolatmatek* címűt emelte ki. A költő a *szám* főnév származék-szavaival, ill. ragozott alakjaival teremtette meg a verset, s eljut az egytől a négyig, s annak ragos, illetve képzett alakjáig. Nyelvi játék ez vagy gondolatmatek? Bízunk az olvasóra. Olvashatjuk függőlegesen és vízszintesen.

<i>szám</i>		<i>számít</i>
<i>szám</i> <i>talán</i>		<i>nem számít</i>
	<i>számíthatok</i>	
<i>rá</i>	<i> vagy</i>	<i>valaha</i>
	<i> egyszer</i>	
	<i> egytől</i>	
	<i> egyig</i>	
	*	
<i>szám</i> <i>ra</i>		<i>szám</i> <i>ot</i>
<i>szám</i> <i>omra</i>		<i>szám</i> <i>osat</i>
	<i>számlázottan</i>	
<i>rá</i>	<i> vagy</i>	<i>valaha</i>
	<i> kétszer</i>	
	<i> kettőtől</i>	
	<i> kettőnkig</i>	
	*	
<i>szám</i> <i>on</i>		<i>szám</i> <i>on</i>
<i>szám</i> <i>odra</i>		<i>szám</i> <i>olom</i>
	<i>számítással</i>	
<i>rá</i>	<i> vagy</i>	<i>valaha</i>
	<i> három</i>	
	<i> háromszor</i>	
	<i> háromig</i>	
	*	

<i>számost</i>		<i>számol</i>
<i>száamára</i>		<i>számosat</i>
	<i>számszakilag</i>	
<i>rá</i>	<i>vagy</i>	<i>valaha</i>
	<i>négyszer</i>	
	<i>néggyel</i>	
	<i>négyl</i>	

Fájdalom, magány. Ezek az érzések ütnek át a *!?* (azaz a felkiáltójel és a kérdőjel) című képvers sorain. A vers tündőklően szép gondolattal zárul. Így szól az utolsó tíz sora:

bagyj magamra
miattad is
vagyok magamba
vagy ok *vagyok*
mit is akarhatok
társas-
ágra
ki
számma
árvuló csillagot

Handó Péter a következőket fűzte hozzá a vers alapvető motívumaihoz: „A fájdalom is, a magány is része a létezésnek. Egyfelől ideiglenes, másfelől tartós. Mindkettőnek ezer arca van, de a magány alapvetően az ember egyedvöltából fakad. Akkor is, ha a világból birtokol/elfoglal egy helyet, ha közösségi lény, és alapvetően a közösség teremti meg a személyiségét, valamint az összes ezzel járó tulajdonságát”.

Botos Zoltán ismeri Handó Péter életét. Nem volt nehéz rájönnie, hogy milyen élet-, pontosabban munkahelyzet hozta létre benne az *eltüntetés* és a *létezés I.* című verseket.

Részlet az *eltüntetés*ből:

figyelnek *fülelnek*
kerékbe törnek
lelked
úgy szeretnek

nyomnak
nem maradhatasz

csak
nyomorult és nyomorultabb
nyomnak
lejjebb és lejjebb
így szeretnek

„Az ember a személyes tapasztalatát is belesűríti a szövegbe, de nem a személyes, hanem az általános a lényeg. Az a tény, hogy kihasználva és másokat felhasználva élünk. Morális szempontból egészségesebb az előbbiek táborába tartozni. Mellesleg ez a népeesebb” – fejtette ki véleményét Handó Péter a vers gondolataival kapcsolatban.

Botos Zoltán kiemelte az *áttörés* című költeményét az ék alakú vagy piramis formája miatt, megjegyezve, hogy az új formák megdolgoztatják az olvasót.

A csúcra helyezte a költő az *ék*, alá a *valék* szót, majd hat bővülő soron át, úgy, hogy tökéletesen kijöjjön az egyenlő szárú háromszög, eljut a legfontosabb gondolathoz, amely az alapját adja a versnek: *csak így velem együtt lehetsz boldog*.

A kötet második ciklusa filozofikus gondolatok tárháza. Handó Péter irodalomtörténész, kulturális antropológus, és hallgatott az egyetemen filozófiát is, jártas tehát az emberi élet hétköznapi kérdéseiben. Sok más mellett *A kör* című verset is felolvasta Zsibói Gergely.

Forog a kör. Forog.
Világ, benned vagyok!
Forgatsz, s én forgatok.
Világ, mondd, hol vagyok?!

Forog a lét. Forog.
Szemembe fényt fogok.
Forgatsz, s én forgatok.
Meghalni nem fogok?

Forog a kör, a lét.
Forgatod kerekét.
Forgatják kereked.
Az vagy, ki nem lehet.

Forog a lét, a kör.
Nem léphetsz másra föl.

*Köröttek egy a fal.
Záródj be magaddal!*

A *Hatalom nélküli meddő játék* című ciklus első verse megfogja és elgondolkodtatja az olvasót – állapította meg Botos Zoltán. Éles bírálatnak tartja Handó Péternek a társadalomról, politikáról, az emberek kisstílusú törekvéseiről és az egyetemes értékrend elfelejtéséről szóló gondolatait. Nem lehet azon csodálkozni, hogy az önként vállalt magányt választotta a költő.

Magány-dal

*Ha bégetni támad kedvem,
bégetek.
De nem veletek egy akolban,
sosem veletek.
Mert mi maradna belőlem akkor,
hatalmas birkanemzet?
Egy lennék az állományból.
Egy. Sose vég és sose kezdet.
Az itatótól elkóboroltam messze,
bizony el.
Tudok járni felegyenesedve.
Miért vegyüljek el?
Kicsapódtam világokból,
mint aludttejből a savó.
Helyettem bárki választ,
számomra csakis így a jó.*

Botos Zoltán szerint a *Lelépőhöz* című vers olyan keserű, mint az epe. Szerinte hasonlóan nagy vers az *Ünnep*. Mindkettőből sugárzik Handó Péter tántoríthatatlan szikár magatartása: nem hagyja magát bedarálni semmilyen kényszerűségbe, inkább marad kis szabadságban kispolgár, inkább eltörik, mint megtörik.

Így szól az *Időtlen időben* című versének első versszaka:

*Eltörsz. Megtörsz. Ha törsz, több leszél.
Többé törsz. Akár Jézus kezében a kenyér.
Akár a hegyen, akár az asztal mellett.
Szétosztva gyarapodhatsz, hogy
szüntelen tovább oszthassanak.*

Megrendítő a *Hely, ahova...* című verse. Az utolsó versszakkal is bizonyítható:

*Kerülhetnél-e mélyebbre végül?
Mire a gödör kész lett,
belefáradtál ebbe a világba végképp.
Bele abba, hogy parancsra engedelmesen állál,
mélyítsd azt, amiből már csak te hiányzol.*

Az *Oratórium* című vers az atombomba hatásairól szól, a tudósok felelősségéről, illetve felelőtlenségéről. Sírnak a verssorok. A világ csak addig világ, amíg az embernek van kihez szólnia:

*Gondoltad,
semmi a világ
egy bombatölcsérben.
Semmi, ha nincs kihez szólnod.*

Handó Péter a *Halál* című versében azt mondja el, és ezáltal arra tanít, hogy a halál nem az, amire az ember általában gondol, a test megsemmisülése. A halál valójában az élő ember lelkének halála, melynek oka *a rettegés, / az elnyelt szó, / az elhallgatott igazság, / amikor az ember / a vállalatlan alá rendeli sorsát, / amikor bebódol, alkut köt, / enged a megfélemlítésnek, / hátrál, sunnyog, bólogat, / gerincét megtöri.*

A verseskönyvben vissza-visszatér a magány és a halál motívuma. A negyedik ciklus főként ezt a két témát öleli át, kiegészülve néhány istenes és szerelmesverssel. A ciklus címe is erre utal: *játék egy más világ felé.*

Az *Epilógus* című vers után kapta a helyet a *Lassan ...*

*Lassan kikönyöklök az időből,
mint a gyomrom a köldököm táján
a mozgáshiányos léttől, a zsíros falatoktól.*

*Lassan eggyé válok a csönddel,
akár egy barlangba falazott remete
a száraz kenyérbél és poshadt víz társaságában.*

*Lassan peregetne a mindenség gyorsabban is,
mert a máz elfogy a jövő mosolygáshoz,
s itt maradok helytelenül szomorún egy üres világban.*

A halál témája a kötet visszatérő motívuma. Handó Péternek megvan erre az észrevételre a természetes állítása: – „*mert a létezés egyik legfontosabb ténye, hogy egyszer véget ér*”.

A közönség azt javasolta, hogy gondolja végig, az ember életre született, Péter is tele van újabb és újabb ötletekkel. Be is mutatta az egyiket, amelyet szájtátva figyeltünk. Verseit a modern technikai eszközök segítségével vizuális alkotássá formálja, melyben szétbontja, szavakra szedi, majd összerakja a sorokat. Színfogó mosókendőre saját maga készíti a háttérnek szolgáló festményeket, rajzokat, s mindezt a két művészeti ágat magába sűrítő hatásos látványt megtetőzi a szintén saját maga által kollázsolt zenével. A néző olyan intenzív élményben részesül, amelyet nem elég megnéznie egyszer, sőt azt igényli, hogy újból és újból elindítsa a számítógépen, mert fel akarja fedezni a komplex művészi hatást, az AHA-élményt keresve.

Mindnyájunkat érdekelte, hogy jutott eszébe, hogy a számítástechnika segítségével újszerű és komplex élményt kíván nyújtani a befogadónak? Milyen az alkotói folyamat, mi készül el előbb, a vers, a zene, a rajz? A következő választ kaptuk:

„1990 óta használok számítógépet, elsősorban írásra, de nem kizárólagosan. Egy-egy képvers vizuális átdolgozásának ötlete először a *Jel-beszédek* kapcsán fogalmazódott meg bennem. Fel lehet-e építeni és lebontani a szöveget úgy, hogy a szavak rejtett kapcsolataira is rávilágítsak? Megjelenjen a versen belül egy másik vers, egy másik gondolatvonulat? Elkezdtem tehát a meglévő versciklus egyes darabjai szövegrészeinek különböző kontextusban történő megjelenítését. Színfogó kendőre készített rajzaim közül választottam mellé szöveghatárolót, hogy ne csak fekete felületen megjelenő fehér betűk látszanak a képernyőn. S ha már ott voltak, mozgásba hoztam őket, hogy a textus mellett a kép is változzon. Hogy a változásnak hallható üteme is legyen, zenét szerkesztettem hozzá egy vagy több zenemű vágásával, egy-két másodperces motívumuk strukturálásával. Volt egy elképzelésem és egy elég erős késztetés ahhoz, hogy azt megvalósítsam, de egy csöppet sem érdekelt, kíváncsi-e rá valaki, míg néhány el nem készült belőle. Talán három lett belőle elsőként bemutatva egy asztaltársasági kiállítás megnyitóján. A vetítést követő visszajelzés alapján gondoltam azt, hogy elküldöm egy hazai elektronikus felület számára. Visszaautasították a közlését, viszont aznap megszólítottak egy induló szerbiai irodalmi portál részéről, így elküldtem oda, ahol azonnal megjelent. Kérték, hogy küldjek még. Ezáltal elkezdődött a képverseim ily módon való installálása.

Verseinek XXI. századi modern feldolgozásához szívből gratuláltunk Handó Péternek.

Handó Péter kortárs költőnk, Nógrád megyében, Salgótarjánban született 1961-ben. Zagyvarónán nevelkedett. Szülei fizikai munkát végeztek. Édesapja kocsikísérőként dolgozott, hajnalban kelt és többnyire este 8–9 óra között érkezett haza. Vasárnapjait átolvasta. Édesanyja két műszakba járt, az esztergapad mellett dolgozott. Öt évvel fiatalabb öccsével vagy a reggeli órákat, vagy a délutánokat magukban töltötték. A családban ugyan volt értéke a tudásnak (apai nagyszülei papot szerettek volna belőle faragni, mondván, mindig adott a család embert az egyháznak), de anyja kijelentette, ha tanulni akar, keresse meg az árát. Így lett Péter villanyszerelő. Összességében több mint egy negyedszázadot töltött iskolapadban, döntőrészt esti képzésben, illetve levelező hallgatóként. Egyetemi diplomát kulturális és vizuális antropológia szakon szerzett. Számos munkahelye volt, a legkülönbözőbb területeken próbált megfelelni az elvárásoknak többé-kevésbé sikeresen. 1991-ben nősült, azóta Sóshartyánban él. Egy lánya, egy fia és két fiúunokája van.

Handó Péter már általános iskolában foglalkozott írással, s valahogy az élet úgy hozta, hogy nem is hagyott föl vele. Verset alapvetően akkor ír, ha nem éppen egy nagyobb lélegzetű tanulmányon vagy prózai művön dolgozik, vagy amikor időszükében van, ugyanakkor foglalkoztatja valami, ami papírt kíván. Tavasztól őszig sok időt fordít kertészkedésre, a telt viszont alkotómunkával tölti, általában a számítógép előtt. Ha kultúráról, helytörténetről, művészetről kell beszélnie, örömmel megy bárhová, ahová hívják. Szervezi az 1988-ban létrejött Balassi Bálint Asztaltársaság kiadványainak anyagát és a Pál József Alkotói Kör műhelyfoglalkozásait havi rendszerességgel.

Handó Péter csendben, szerényen éli hétköznapijait, dolgozik a kertjében, kenyeret süt és istenül, amikor megérinti őt az írás csodája. Kezét valamiféle láthatatlan erő vezeti. Azt tervezte, hogy 15 évenként ad ki egy kötetet, *a játékot egyszer* a harmadik (1992, 2007, 2022). A közönség azt kérte tőle, ne várja meg a következő 15 évet, hiszen olyan gazdag a költői termés, ajándékozza meg olvasóit mihamarabb egy újabb kötettel.

LAJTOS NÓRA

Útjegyzetek gazdag tárháza Lukáts János: *Tájak tenyerén*

„Hol volt, hol nem volt, volt a világon egy segédszerkesztő, ki diszes hivatalába bele unván, utazni ment. Nem titok, hát kimondom, hogy ez a segédszerkesztő én voltam” – ekképpen kezdődik Petőfi Sándor 1845-ös *Úti jegyzetek* című alkotása. És hol volt, hol nem volt, volt a világon egy költő, író, kritikus, kinek élete nagy vállalkozása volt, hogy tíz éve elkezdte felfedezni a magyar kisvárosokat. Lukáts János tizennyolcadik kötete igazi kuriózum, hiszen olyan útirajzokat tár az olvasó elé, amelyekben szinte magunk előtt látjuk kis hazánk kisebb-nagyobb városait,

mert írói atmoszférateremtései lenyűgözővé, igazán olvasmányossá teszik számunkra a leírásokat. Néhol utcáról utcára haladunk, tereken állunk meg, szobrok íveit tapogatjuk le képzeletünkkel, emléktáblákat olvasunk együtt a szerzővel, és a városok történelméről is úgy szerzünk tudomást, hogy szinte észre sem vesszük, mert nincs bennük semmi tudálékoskodás, de van bennük precízen összegyűjtött eseményleltár, gondosan levezetett etimológia. A három ciklusba tagolt harminchét írás mindegyike izgalmas utazásra hív. A 2009 és 2020 közötti szövegek az Agriában, a Búvópataokban, a Lyukasórában, a NapútOnline és a PoliszOnline felületeken jelentek meg, de így „tömbösített” formájukban egymást színesítik.

Vácról máris az írás elején megtudhatjuk, hogy a település elnevezése egy XI. századi remete neve, aki győzelmet jövendölt Géza királynak. A diadal bekövetkeztének emlékére nevezte el Géza Vácnak a települést. Géza és Szent László Vácot akarta az ország fővárosává tenni, ám a kereskedelmi utak Pesten és Budán haladtak. Az ország egyetlen klasszikus értelemben vett diadalíve itt található: a Kőkapu érdekessége, hogy csak északról dél felé haladhatunk át alatta. A város gimnáziumában Madách Imre tanult egykoron. Két nevezetesség kötődik még Váchoz: az egyik, hogy a Nagytemplomként emlegetendő püspöki székesegyház két mű-

vész – Anton Maulbertsch és Migazzi – vetélkedésének színhelye volt. Maulbertsch *Mária és Erzsébet találkozására* festményét befalaztatta, és helyébe Schmidt János Márton alkotását, a kereszten szenvedő Krisztust ábrázoló festmény került. 160 év után ma már mindkét munka fellelhető. A másik érdekesség, hogy 1847-ben Petőfi itt írta meg (a Báthory utcában) az *Anyám tyúkjá* című versét.

Balassagyarmat nevében a Balassa családnevet és a Gyarmat honfoglalási magyar törzsnevet fedezhetjük fel. 84 emléktáblát számolt össze a szerző a városban. Irodalmi vonatkozásai között említhetjük a következőket: Madách és Mikszáth tisztviselők voltak itt, Komjáthy Jenő is tanított Balassagyarmaton két évig, Szabó Lőrinc a *Tücsökzenéjében* több, mint 40 verset szentel a városnak, Tormay Cecile itt írta a *Bujdosó könyvet*. Szabó Lőrinc *Ipoly füzei* című vers soraival vesz búcsút a tájtól az író: „Visz a vonat, már elfelé, a távolból még bebólogatnak a búcsúzó Ipoly parti fák. Agyamban mormolni kezdik magukat a verssorok: »Nyáron zöld bánat, ősszel halk tüzek, szeretek, csöndes szomorúfüzek...«”

„»Fűj, süvölt a Mátra szele...« – dúdolom magamban a hajdani betyárdalt, a tél szele azonban most jókor érkezett, elvitte a ködöt a Mátraaljáról...” – kezdi következő útirajzát Lukáts János. Árpád fejedelem lánya volt Gyöngy (vagy Gyöngyös), innen Gyöngyös városnévének eredete. Gyöngyös szerencsés helyen fekvő település, „ahol a nap és a hegy összeér” – mondja a város mottója. Címerében az emberarcú Holdat, a nyolcsugarú Napot, szőlőfürtöket és farkast találunk. A 16 ezer kötetet tartalmazó egyházi könyvgyűjteménynek a ferences templom és kolostor ad otthont. Az Orczy-kastély Mátra Múzeumának látványossága egy 30 ezer éves mamutsontváz.

Jászberénybe érkezve egy 300 éves kőfeszülettel találkozunk, amelynek „látványossága”, hogy hiányoznak Krisztus lábai. Ezen kereszt tövében imádkozott II. Rákóczi Ferenc. A város leghíresebb szülöttje Déryné Széppataki (Schenbach) Róza. Itt található Lehel kürtje, amelyet látott maga Petőfi is, aki meg is verselte a féltve őrzött ereklyét. 1963-tól üzemelt a Lehel hűtőgépgyár. Majd a várost elhagyva egy 260 éves időjóslo szoborcsoport álldogál a határban: Szent Orbán, Szent Medárd, Szent Donát és Szent Vendel egymás társaságában.

Város az ország szélén: Sátoraljaújhelyre vesszük az irányt a szerzővel, aki megemlékezik Kazinczy Bányácskájáról (Széphalom), ami közel esik Újhelyhez, továbbá a Szár-hegyről, amelyen a Magyar Kálvária 14 stációja az elcsatolt városokra emlékeztet, Szent István kápolnával a hegytetőn, tetején a Szent Koronával. Költői eszköztárát villantja meg az utolsó be-

kezdésben Lukáts János: „Ragyog a májusi nap, a cukrászda legalább húszféle fagyalaltot kínál, közöttük sajátos íze van a bodzának, illata a napos hegyoldalakat idézi, színe fehéres-szürke, apró fekete pettyekkel. De hiszen, ezeket a bodzásokat láttuk a vonat mellett, amint intettek felénk, szépen sorba állítva! Aztán még »át kell menni« a halászcseréjébe, háromféle tokaji bort tartanak, előbb végig kell kóstolni, hogy aztán kiválaszthassuk, melyik a nyelvünkre való. Hazafelé... A napkorong hosszú percekig gurul végig a sátorforma hegygerincen. Arcunkon ott ragyog a naplemente narancsos fénye.”

Összesen huszonnégy kisváros „otthonába” nyerhetünk betekintést a fenti példák szerint: a helységnév etimológiája után a legfőbb turisztikai látványosságok mellett egy-egy érdekes irodalmi-képzőművészeti nevezetességet is feltár előttünk a szerző. Ekképpen kapunk képet a könyv első blokkjában többek között Gyuláról, Csongrádról, Bajáról, Ráckevéről, Keszthelyről, Sopronról, Zircről vagy Esztergomról.

A *Járok-kelek... itthon vagyok* című ciklus nyolc írása egy-egy sajátos fénytörésben mutatja meg számunkra a „pannonföldi peregrinus” és útítársa, Viola által bebarangolt vidéket. Először a Hernád völgyére esett a választásuk az utazóknak. Gönc, Vizsoly, Sárospatak, Abaújvár, Hollóháza kiszemelt zempléni helységek mellett útba ejtettek apróbb falvakat is. Így jutottak el az alig kétszáz lakosú Hejcére, amelynek pihenőházai ma idős apácák otthona. „Komlóska, Mogyoróska – kicsi falvak ezek, a hegyek tenyerén bújnak meg, miként a könnyű komló, az apró kerek mogyorószem” – olvashatjuk az apró falvakról a híradást. Majd Miskolc következik, Lillafüreddel, az Anna-barlanggal és a Hámori-tóval. A *Vakáció Szenátoréknál* című közel tüzoldal-as úti jegyzet Eger városának főbb nevezetességeibe kalauzolja el az olvasót. A Líceum, az érseki palota, a vár körbejárása után Szilvásvárad következik. Érdemes itt ideidézni Lukáts János lírai tónusú, szemlélődő sorait: „A vízbe némán bólogató tölgyek és fűzek, némelyik még csak éppen megindult a vízbehullás felé, némelyik már egy-egy karjával a tófenékre támaszkodik. Boszorkányos mutatvány, szélcsendben alig érzed, keresed a föld és ég határát, vajon a fát látod-e, vagy csalóka tükörképét?”

Palócföldről, vagy ahogyan Mikszáth nevezte el ezt a vidéket, Görbeországáról kapunk egy szintén minden apró részletre kiterjedő leírást. A festői Horpácsról induló görbeországbeli barangolás során jutnak el Kemencére, a Szalamandra-völgybe, majd Bernecebarátiba. Majd következik két irodalmi emlékhely: Alsósztrégova, a Madách család ősi fészke, és Szklabonya, melyet egy időben Mikszáthfalvának is hívtak. A kritikus műszemlélő Lukáts János sorait olvashatjuk itt: „Rémes szobor áll itt is,

Mikszáth a szemét dülleszti, bajusza égnek áll.” Ugyanilyen megmosolyogtató a környék névadási szokása. Egyszótagú helységnevekkel találkozni errefelé: Penc, Rád, Kosd, Vác, Sződ, Göd.

Egy másik szép ívű úti jegyzet Győr városába kalauzolja el az olvasót, a húsvéti időszakban. A bencések tanodájának látogatói között találhatjuk Jedlik Ányos fizikust és Czuczor Gergely szótárkészítőt. Majd Pannonhalma lesz az új úticél, s arrafelé is egyszótagú falunevékbe „ütközik” az ember: Écs, Pér, Bőny, Kóny, Dör, Tét. A tihanyi apátság alapítólevele, amely 1055-ben kelteztetett, egy üveglap mögött simul. Visszalátogatva Győrbe, Borsos László műhelyében „vagyunk”, aki Németh Lászlót, Illyést, Szabó Lőrincet faragta ki vörös és fekete márványból. Odébb néhány háznyival pedig a Kovács Margit-gyűjtemény látható.

A „királynék városa” titulust Veszprém viseli hazánkban. Azért kapta ezt az elnevezést, mert a veszprémi székesegyház a magyar királynék koronázótemploma és temetkezési helye volt. Gizella és István több mint négy évtizednyi időt éltek meg harmonikus házasságban. Öt gyermeküket temették el. Szent István király és Gizella királyné szobra a Vár utca végén található, a kilátóbástyánál álló műalkotás mellől egyedülálló kilátás nyílik a városra. Sok egyéb turisztikai látványosság mellett láthatjuk még a hajdani kolostor romjait: „reflektorfényben feszület sötétlik, itt Margit lakott, a későbbi szent királylány. Ezt a várat látta, ez a folyócska mormolt neki, ezek a bakonyi hegyek küldöztek neki szelet-havat hat éven át. A kolostorból ez a fal maradt és a térdig alig érő kőhalom, de ez megmaradt, Veszprém ezektől, tőlük lett királylányok és királynék városa.”

Majd a Kis-Balaton és az Őrség tájainak bemutatásához érkezünk: Keszthely, a Badacsony mellett Hévíz, Zalakaros és Kehidakustány fürdőinek felkeresése történik. Kehida „kőhíd” jelentéssel bír, míg Kustány ősi magyar vezetéknevet rejt magába. Az Őrség központja, Őriszentpéter felkeresése mellett a kőszegi várat érintik a kedélyes és kíváncsi vándorok, hogy aztán onnan továbbhaladva megcsodálhassák a jáki templomot, sőt Grazba is át néznek, hogy majdan hazalátogassanak Velemérbe és a Vadása-tóhoz.

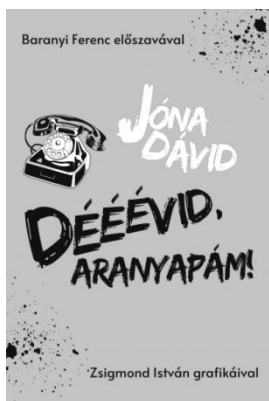
Végezetül egy külföldet is bebarangoló lírai tónusú szövegblokk következik a könyvben: a metonimikus ciklus (és egyben kötet)-címadás – *Tájak tenyerén* – öt útirajzot rejt: a *Velence nem süllyed el, Madárlátta Svájc, Prágaságom, Hegyek alján, tornyok között* és a *Hargita élni akar...* – *Székegyházi széljegyzetek* című írásaiban Lukács János a tökéletesség szintjére emeli az úti-jegyzet műfaját. Mindegyik szövege úgy mutatja be a kiválasztott vidéket, mint egy barokk templomleírás: minden mellékhajóba betekintünk, az aranyló szépségeket is észrevételezve, meg-megállunk a szemlélődővel

együtt egy-egy boltozat alatt, s várjuk a hatást. A *Székegyházi széjegyzetek* tizenhat oldalon keresztül szemlézi a tájat. „Erdélybe látogatni – hazajárás, világlátás, utazási ajándék. A »mintha otthon volnánk« és a »valami kuriózum« különös vegyülete. Valószínűleg mindenki érez ebből valamit, ha végig nem is gondolja, ha ki nem is mondja.” Lukáts János sokszínűen gazdag élménnyel gazdagító könyve igazából mindenkinek szól, aki szeretné, ha kinyílna számára a világ, s a vándor szavait kölcsönözve: megszeretné ismerni hazáját, történelmét, Magyarország értékeit.

(*Hungarovoxx Kiadó, Bp., 2022*)

SZENTJÁNOSI CSABA

Jóna Dávid: *Dééévid, Aranyapám!*

Nem túl elegáns azt mondani: szendvicskötet... és mégis: Dávid (az én Barátom, Gazduram, Verstestvérem) – a versek – és megint Dávid. Ahogy beleharap a lélek az olvasással a *Dééévid, aranyapám!* (ahogy Baranyi Feri bácsi szólítja Dávidot) c. kötetbe, ropogatva a szinte agyélvező fordulatok porcogóit.

Az én szendvicskötetem: a mindenhol fogyasztható, tápláló, ahogy éppen a Kossuth téren adta át nekem Dávid, mint a váltófutók a váltóbotot, úgy rohantam vele hazáig. Bár a versek 90%-át ismerem, azért így 228 oldalnyi felvonásban feltárul az élet színpada. A szereplők: éppen a kötetet nyitó évszakok, a pályatársak (Fövényi Sándor, Ugron Zoltán, Andrassy Réka, Tóth Krisztina, Géczy János...), a nagy elődök (Petri György, Orbán Ottó, Dsida Jenő, Garai Gábor, József Attila, Váci Mihály... sorolhatnám), az *Ostromnapló*. Megannyi párbeszéd, megannyi monológ, megannyi játék, megannyi filozófia. Az ember belefeledkezik ebbe a költői atmoszférában teret nyerő dávidi világba. Amikor a háború, a közöny, az érdektelenség, a műveletlenség Góliátjai kísértik mindennapjainkat, akkor Dávid könyvparittyáját kell kézbe venni...

Eddig az ismertető. Klasszikusan szép recenziót lehetne írni megtűzdelve versidézetekkel..., de nem megy... nem is recenzió ez, amit írok,

hanem inkább ölelés, szeretet, vallomás. Képtelen vagyok kiszakítani a könyvből idézeteket, egyszerűen olyan karmesterien vannak megkomponálva, hogy nem lehet kivenni belőlük egy dobszólót, egy hegedű-virtuozitást. Méltatlan nem leülni hozzá és nem elolvasni. Hogyan lehet Michelangelo Mózes-szobráról csak a lábat mutatni! Nem megy. Nagy elvárásokban élünk, klasszikus szabályrendszerekben, igaz ez a recenzió megírására is... Na de ez nem szokványos könyv, nem elemzésre váró, mikor minden elem benne van... Bocsáss meg, Dávid, az időben nem létezhetsz egyszerre kétszer: verseidnek olyan valósága van, hogy minden közelítés hozzá csak tolakodás lenne, egzisztenciálisan udvariatlan marcangolás... Juhász Ferenc: *Pípacskok a pokol fölött* c. kötetét olvasva éreztem ezt, nem bírtam el, és életemben először letérdeltem itthon, egy könyv miatt letérdeltem feleségem előtt... Most is ezt érzem, betűid villamosvezetékeiben a lélek áramának fájdalmát. Ez életkötet, ahogy versszak-arcaidban feldübörög Európa – lelkeket megrázkódtató vonatod.

Az életben jelen vannak a versek, a versekben meg az élet. Ahogy napunkban az időt kinyitja egy meghatározó óra, egy meghatározó perc, így nyitom ki Dávid kötetét mindennapi sodrásaimban, mert a *Déévid, aranyapám!*-at, mikor átúszom dolgaimat, kitartom a vízből, felviszem a hegyre, becsomagolom utazásomkor. A kötet hangyabetűi embertelen nagy dolgokat hordoznak el (tűzdelhetnék ide – klasszikus recenzióként – idézetet: „Ez itt a kisbetűs élet, / s minden ócska velejárója, / kempingszéken nem lehet enni sajtkülönlegességet, / összeér az igénytelenség és az igényesség depressziója.”).

De ahogy írtam, nem megy. Hogy lehet belenyúlni a lángba, vagy szabályosan kettétörni a jeget. Én is „Hunyorgok, mint a kórházi neoncső”. Fiaméknál is „egész éjjel ugattak a kutyák”, és igen, én sem: „nem aludtam jól”. Bella István mondta nekem az Írószövetségben, mikor jártam hozzá: hogy József Attila versei azért nagyságrendűek, mert nem lehet elvenni és hozzájuk tenni egy szót sem. Dávid költeményei? Ugyanilyen élesek. Elolvasom őket, és csak azt veszem észre, hogy vérzem.

Kiolvashatatlan a kötet. Ajándék! Egzotikus – de egyben nagyon magyar, pazar, sokrétű, teli versszak-visszhanggal, ironikus–tanító, küzdő–kiengedő, szeretet–fellebbező, léleklegező kihajtású – világhőségben, örökfolyamú sorok – a mindennapok csuklásaiban. Paradoxon ajándék: belecsmagolva a világ.

Köszönöm, amit nekem írtál:

„Nem Neked írom Csaba, de Rólad,
hisz Sorsunk erős szállal köt össze,
évszázadok barátsága ez,
még ha három évtizednyi is mindössze.

(...)

„Régóta igaz barátom,
és a fán nincs elszáradt levél,
úgy védi a tisztelet a gerendáinkat,
mint egy jól felrakott cserépfedél.”

CSONGRÁDY BÉLA

Egy megvalósult álom
Gabora Attila: *Záróra után*
A pincéértől kapott borraivaló

„Mindenki álmodik egyszer valamit, / Kicsit, nagyot, csodát s gyakran valakit, / múltat, jelent, jövőt mi volt, mi lesz / drága álma nem fogható semmihez” – írta egy ismeretlen szerző, és sorai nem véletlenül kerültek az alábbi recenzió élére. Ugyanis az a könyv, amelyről szó esik benne, egy többéves álom realizálásaként valósult meg, minthogy Gabora Attila már régen dédelgette és meg is írta a salgótarjáni vendéglátóhelyek történetét. Az értelemszerűen nem kevés ideig tartott gyűjtőmunkát követően ugyancsak hosszú esztendőkön át várt arra, hogy megteremtődjenek a

kiadásának anyagi feltételei. A közelmúltban azonban immár elhagyta a nyomdát a várva várt – *Záróra után* című, *A pincéértől kapott borraivaló* alcímű – kiadvány, sőt a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban tartott, nagy érdeklődéssel kísért bemutatón az érdeklődők is kézbe vehették. Erre az eseményre abban az intézményben kerülhetett sor, amely az elmúlt esztendőben otthont adott Gabora Attila félévszázados szakmai életútjából, pályaképéből rendezett, mondhatni, jubileumi kiállításnak is.

A szerző 1955-ben született Salgótarjánban, s Somoskőújfaluban – felmenői révén – cigányzenész családban nőtt fel. Négyen voltak testvérek, és mindegyikük tanult valamilyen hangszeren, de meg sem közelítették unokaöccsük, az utolsó tarjáni primás, Gabora Károly talentumát, akinek a nevét két éve joggal őrzi emléktábla az Arany János utcai egykori lakóházán. Hegedűjét éppen a minap ajándékozta a róla elnevezett asztaltársaságnak, baráti körnek – konkrétan a vezető Kakuk József vállalkozónak – Gabora Attila. Másként volt híres bátyja, a 2020-ban elhunyt János, aki országos és nemzetközi jellegű teremlabdarúgó-tornák szervezésével írta be nevét a város, illetve a megye sporttörténetébe. Róla a városi sportcsarnokban az idén januárban neveztek el egy termet. Ritka az ilyen család, ahonnan hárman is a közérdeklődés fókuszába kerülnek, és méltó elismerésekben részesülnek. Munkásságuk, örökségük – nyilván kivételként – ellentmondani látszik annak a közmondásnak, hogy az ember nem lehet próféta a saját hazájában. Azt az érzést viszont igazolja, amelyet Radnóti Miklós az egyik örökbecsű versében papírra vetett: „Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent, / nekem szülőházam itt e lángoktól ölelt / kis ország, messzeringó gyermekkorom világa. / Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngé ága...”

Gabora Attila a somosi kuglizóban került először kapcsolatba a szórakozni vágyó emberekkel, minthogy gyerekként úgynevezett pinkapénzért állította a bábukat. Az általános iskolai tanulmányok befejezését követően először nem pincérnek jelentkezett, kelmefestő és vegytisztító szakmában kapott bizonyítványt. A későbbiekben Budapesten megszerezte a vendéglátáshoz szükséges végzettségeket is. Ezek birtokában a megyei vendéglátóipari vállalat által működtetett eresztvényi Napsugár étteremben kezdett el dolgozni, s megfordult más salgótarjáni egységben is, de a legtöbb időt a Borsodi Sörözőben töltötte. Joggal büszke arra, hogy e térségben egyedül rendelkezik éttermi mesteri címmel, s kétszer nyert aranyérmel országos díszterítési versenyen.

Mint a könyvbemutatón is szó esett róla, a rendszerváltozás utáni években több emlékezetes kezdeményezés, akció is fűződött a nevéhez. Például megszervezte a pincéregyletet, amelynek a megszűntéig elnöke is volt. A '90-es évek végén, az új évezred elején szülővárosában, Salgótarjánban öt alkalommal rendezett országos szakmai találkozót és azon belül látványos utcai pincérversenyeket. 1999-ben, a várossá nyilvánítás 77. évfordulója tiszteletére éppen ennyi kilométert futott a somoskői vártól indulva – kétóránként tízperces pihenéssel – Pásztóig és vissza a tarjáni Fő térig. 2010-ben megszervezte, hogy a Pécskő Áruház falán egy tábla

emlékeztesse az utókort a hajdani Duda cukrászda névadójára. Könyvírásának is volt előzménye, minthogy *Vidám történetek vendégekről és pincéerekről* címmel 2003-ban már megjelentetett egy visszatekintő anekdotakötetet.

Jóval nagyobb, fajsúlyosabb elhatározásra volt szüksége ahhoz, hogy évekkel ezelőtt belefogjon a város vendéglátóipari múltjának feldolgozásába. A sokszor meglátogatott úgymond hivatalos forráshelyek (levéltár, könyvtár, múzeum) adatain túl a megszólaltatottak, a kollégák és nem utolsósorban saját maga élményeire alapozva vette számba a százhatvan egység főbb jellemzőit, és örökítette meg több mint négyszáz oldalon. Sokáig gondolkodott, hogy milyen sorrendben, azaz szerkezetben mutassa be a különböző nagyságrendű és jelentőségű helyeket a kocsmáktól, a kis presszóktól kezdve a neves, kedvelt szórakozóhelyekig, éttermekig, szállodai éttermekig. Végül is a földrajzi elhelyezkedés mellett döntött: azaz északról, Salgóbányától, a hajdani KISZ-iskola kocsmájától kiindulva vette számba az egységeket a legdélebbi, tehát zagyvapálfalvai helyszínig. Az egyes leírások portrékkal egészülnek ki, s számos esetben olvashatók a *Csapos közbeszól* című, zömében humoros vagy másként érdekes sztorikat tartalmazó bejegyzések is. Felmérhetetlen dokumentum- és korfestő forrásértékük van a könyvben közzétett fogalmi szótáraknak, kislexikonoknak, recepteknek – kiemelten a palóc ételeknek – étlapoknak, menükártyáknak és mindenekelőtt a sok-sok fotónak. Mindezek számos olvasóban alkalmasint személyesen megtapasztalt, átélt emlékeket is felidézhetnek.

Gabora Attila két évig dolgozott a balatonőszödi kormányüdülőben, s nyugalományaiba vonulása óta sem pihen, nem szakadt el szakmájától – ami az ő esetében hivatásnak számít –, s számos rangos fővárosi protokoll-rendezvényen ott volt, ott van az asztalok mellett. Felsorolni is nehéz lenne, hogy milyen hírességeknek – magyar vezetőknél és különböző országok, szervezetek első számú embereinek, mások mellett a japán császárnak, a belga királynak, a NATO-főtitkárnak – szolgált már fel az elmúlt évtizedek során. Az utóbbi esztendőben a Puskás Arénában megfordult neves sportolók, magyar és nemzetközi labdarúgók, sztárok társaságában is. Törekvéseinek, könyvének jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint Saly Noémi muzeológusnak, a magyar vendéglátás-történet alapos ismerőjének és Praznovszky Mihály irodalomtörténésznek az elismerő szavai, gondolatai. Az előbbi szakember a következőket vetette papírra: „Ilyen kimerítő összefoglalót egyet sem ismerek Magyarországon. Az írott források feldolgozása mellett óriási érték a rengeteg személyes közlés: a vendéglátás közkatonáinak életútja, emlékei, amelyekhez semmilyen más módon nem lehet hozzájutni. A kötetből az ő dolgos életük is meg-

ismerésre, elismerésre kerülhet.” A szintén helyi gyökerű, salgótarjáni születésű Praznovszky Mihály – aki Madách Imre munkásságának vizsgálata, elemzése mellett alaposan elmélyedt a gasztronómiai érdeklődésű Mikszáth Kálmán és Krúdy Gyula szellemi örökségében is – a kötet várostörténeti értékeire is felhívta a figyelmet, mondván: kirajzolódik előttünk egy furcsa sorsú, a felszálló ágú, majd a visszaépülés folyamatát egyaránt átélt település képe is. Tegyük hozzá, hogy akár szimbolikusnak is értelmezhető, hogy a könyv a viszontagságos előtörténet után éppen 2022-ben, Salgótarján várossá nyilvánítása 100. évfordulója évében jelent meg mintegy gyarapítva a centenáris történések, programok sokaságát. A lektori munkát – amin elsősorban nyelvi korrekciók értendők – Bajczárné Gyenes Erzsébet középiskolai tanár végezte.

S ha már itt tartunk, itt és most tudatosan vétünk a magyar helyesírás szabályai szerint, amikor arra a kérdésre keresvén a választ, hogy miről is szól igazán Gabora Attila könyve, akkor az igazi főszereplőnek a nagybetűs Vendéget tartjuk. Ugyanis minden helyszín leírásából és valamennyi szereplő mondanójából kisugárzik az éttermekbe, mulatókba, presszókba stb. belépők iránti határtalan tisztelet igénye, követelménye. Olyan magatartásé, amellyel manapság már alig találkozni, de ugyanez például a köszönés nélkül érkezők, udvariatlanul viselkedő kiszolgálást igénylők jó részére is vonatkozik.

S mi mással, mint éppen a szerzőtől vett szó szerinti idézettel fejezhető be legmértőbben a kötetével foglalkozó recenzió: „Merem remélni, hogy ezzel a gyűjteménnyel sikerül kedves mindannyiukat – ha csak egy kis időre is – kizökkenteni a gondokkal teli, rohanó mindennapokból, és visszatekerve az idő kerekét, újra átélhetik azokat a kellemes percekét, órákat, amikor mondjuk egy kis presszóban – a sercegő bakelitlemezről már ki tudja hányadszor lejátszott sláger dallamából bátorságot merítve – a halványan megvilágított háromlábú kis asztalnál először merték megfogni szívük szerelme kezét. Aztán amikor a teltházás étteremben a damasztszalvétával terített asztal mellett fehérkabátos és szmokingos pincérek szorgoskodása közben a cigányzenekar édes-bús nótái és a prímás virtuóz játéka tette még ízletesebbé a vacsorát, egyben felejthetetlené az éjszakába nyúló éttermi élményt és a mindenkire átragadt vidám hangulatot.”

(Garbo Kiadó, Budapest, 2022)

SZERZŐINKRŐL

- ACSAI ROLAND (1975, Cegléd) Radnóti-díjas, Zelk Zoltán-díjas és Bárka-díjas író, költő.
- ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) költő, szerkesztő, újságíró.
- BARANYI FERENC (1937, Pilis) Kosuth- és József Attila-díjas magyar költő, író, műfordító.
- BARÁTHI OTTÓ, DR. (1944, Hatvan) közgazdász, újság- és közíró.
- BERÉNYI KLÁRA (1974, Debrecen) költő, könyvtáros, magyar nyelv és irodalom szakos tanár.
- CSONGRÁDY BÉLA, DR. (1941, Hatvan) Madách-díjas közíró, szerkesztő, tanár.
- ERDŐS ISTVÁN (1939, Hernádnémeti) Madách-díjas író, népművelő, tanár.
- FELLINGER KÁROLY (1963, Pozsony) felvidéki magyar költő, meseíró.
- GYUKITS GYÖRGY (1961, Budapest) szociológus, egyetemi oktató.
- JÓNA DÁVID (1968, Budapest) költő, az Art'húr Irodalmi Kávéház alapító-főszerkesztője.
- KUN MIKLÓS JENŐ (1952, Budapest) önkéntes Pósa-kutató.
- LACKFI JÁNOS (1971, Budapest) író, költő, műfordító, szerkesztő, az irodalomtudomány doktora.
- LAJTOS NÓRA, DR. (1977, Püspökladány) Debrecenben élő irodalomtörténész, költő, író, kritikus, szerkesztő.
- LENGYEL JÁNOS (1973, Beregszász) író, újságíró, szerkesztő.
- NAGY ZSÓFIA (1962, Nagykürtös, Vefkly Krtis) gasztroszakértő, rovat-szerkesztő, ételkritikus.
- NÍVELT ÁGOTA (1963, Budapest) Salgótarjánban élő mérnök, helytörténeti kutató.
- OLÁH ANDRÁS (1954, Hajdúnánás) költő, író, pedagógus.
- PÁSZTOR ÉVA (1955, Balassagyarmat) középiskolai tanár, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Nógrád Megyei Tagozatának elnöke.
- GY. SZABÓ ANDRÁS (1953, Balassagyarmat) előadóművész, irodalomtörténész.
- SZENTJÁNOSI CSABA (1965, Budapest) költő, szerkesztő.
- TAJTI BÁLINT (2003, Salgótarján) a Miskolci Egyetem történészhallgatója.

A lapszám Birkás Babettk alkotásainak felhasználásával készült.
A külső borítón a *Civilek a városért-díj* képe, a belső borítókön
a *Somoskő vára I–II.* és a *Gránátalmaszörp 3.* című képei láthatók.

Főszerkesztő:
DR. GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Főmunkatárs:
DR. CSONGRÁDY BÉLA
NAGY PÁL (Párizs)

Fenntartó:
SALGÓTARJÁN MEGYEI JOGÚ
VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Partnereink:

Borítótervező:
RÁDULY CSABA

NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP

Online szerkesztő:
TAJTI BÁLINT

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRA

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ
BAKOS MARIANNA

ARTÉRIA NYELVSTÚDIÓ,
GALÉRIA ÉS KLUB

Készült
a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Nógrád Megyei Értéktár „Nógrádikuma”

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521–560 ♦ Fax: 32/521–555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócföld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanitt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrzzünk, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 (Nyomtatott) 2786-1821 (Online) ♦ INDEX 25925

Palócföld

TROGALMI, MŰVESZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

*Birkó és
Balogh
2013.*

22004

Ára: 500 Ft